

Moravské zemské muzeum

1817 – dosud

Instituce celomoravského zaměření s vědecko-výzkumným i kulturně osvětovým posláním sídlící v Brně; vedle muzejní prezentace rozsáhlých sbírek přírodovědného a společenskovedného charakteru rozvíjela i publikační aktivitu.

Plány na založení muzea pro Moravu a Slezsko v Brně se objevovaly už počátkem 19. století, ale teprve 1816 vypracovala Moravskoslezská společnost na podporu zemědělství, přírodovědnosti a vlastivědy memorandum navrhuující jeho zřízení. Autorem byl jeden z tvůrců koncepce Joannea, Štýrského nár. muzea, J. Hormayer a u kolébky celé akce stáli: redaktor něm. encyklopedického měsíčníku *Hesperus* vycházejícího 1812–21 v Praze Christian Karel André, F. H. starohrabě Salm-Reifferscheidt a hrabě J. Auersperg; podpora se jim dostalo i od zemského gubernátora hraběte A. B. Mitrovského. Očekávalo se, že muzeum nebude jen pouhou náhodnou sbírkou kuriozit, ale že bude v zemi podnikat výzkumy a sbírkově ji všestranně dokumentovat. Proto vedle sbírek historického a uměleckého rázu se mělo muzeum zabývat přírodopisem, fyzikou, chemií a technologií. Samostatný oddíl tvořila statistika, do níž byly zahrnovány mapy, památkové objekty, kroje a lidové slavnosti. Důraz byl však kladen na rozvoj přírodních věd, zemědělství a průmysl. Těto orientaci odpovídalo i organizační začlenění muzea: císařským rozhodnutím z 29. 7. 1817 bylo zřízeno jako součást Moravskoslezské společnosti na podporu zemědělství, přírodovědnosti a vlastivědy. Veřejnost byla se založením muzea, které bylo nazváno na počest císaře Františkova (*Moravské zemské muzeum Františkovo*, běžně užívaný název *Franzens-Museum in Brünn*), seznámena 24. 3. 1818 vyhláškou moravskoslezského gubernia. Podle nových dokumentů, které se k založení muzea vztahují, je nutno považovat za datum jeho vzniku už císařské rozhodnutí z července 1817 (poprvé připomenuto 1992 oslavami 175. výročí). Získáním Biskupského dvora pod Petrovem měl ústav postaráno i o vlastní sídlo. Původní sbírkový fond byl poměrně chudý, také práce kustodů nebyla vždy na patřičné výši, od počátku existovaly též problémy s výstavními prostory. Muzeum spravovala hospodářská společnost do

konce 19. století (v této době se vystřídal několik kustodů, z nichž A. Heinrich a M. Trapp napsali přehledy dějin muzea); vzhledem k tomu, že byla stejně jako správa města Brna v německých rukou, nebyl ještě 1893 v devítičlenném kuratoriu muzea jediný Čech (o českou účast se zasloužili mj. členové českého Muzejního spolku v Brně F. Bartoš a historikové V. Royt, F. Kameníček a F. Šujan). 1898–99 se jednalo o převzetí muzea do správy země Moravskoslezské a nově vytvořené Moravské muzejní společnosti; 1901 přešla administrativa pod zemský výbor a sbírky se staly vlastnictvím markrabství Moravského. Muzeum řídila a spravovala Moravská muzejní společnost prostřednictvím kuratoria (pět členů českých a pět německých, zbývající místa obsazoval moravský zemský sněm; v prezidiu se obě národnosti po tříletém období střídaly, jedna volila předsedu a druhá místopředsedu). Po rozpadu Rakousko-Uherska přešlo 1921 vedení do odborných rukou s cílem vybudovat z muzea nejen vědecký ústav, ale i středisko kulturní práce na Moravě (1920 převzalo muzeum sbírky bývalého Zemědělského muzea, budovaného v Brně Hospodářskou společností). 1923 byl usnesením moravského zemského výboru schválen nový statut a název *Moravské zemské muzeum*; spravoval je ředitel (prvním jmenován J. Helfert) a jednotlivá oddělení kustodové, byl též ustaven poradní sbor. Hlavní budovou muzea se stal bývalý Dietrichsteinův palác, část sbírek zůstala ve staré budově tzv. Biskupského domu, byl vybudován nový ústav Antropos v Pisárkách. Upravené prostory byly zpřístupněny v listopadu 1924 a pro veřejnost byl vydán nový Průvodce po sbírkách. Pod vedením J. Helferta se muzeum upevňovalo především organizačně. Základ práce spočíval v činnosti sedmi oddělení (1938 přibyl odd. numismatické), v nichž pracovala řada vynikajících odborníků (např. 1907–39 přírodovědec K. Absolon); s muzeem spolupracovali i přední vědci z brněnských vysokých škol (mj. archeolog J. Poulík, muzikologové V. Helfert a J. Racek, uměnovědec A. Kutal, po 1958 literární historik J. Hrabák aj.). Po vzniku protektorátu byl již v březnu 1939 zbaven funkce ředitel Helfert (na jeho místo byl dosazen nacistický správce J. Freisig, který chtěl přetvořit muzeum i personálně v německý ústav a zastavil též vydávání jeho periodika). V listopadu 1941 byl ředitelem jmenován prehistorik

Moravské zemské muzeum

K. Hucce, který se nebál spolupracovat s českými institucemi; po jeho odchodu na frontu ke konci války krátce spravoval muzeum E. Küttler (jeho německý zaměstnanec od 1926). Po osvobození muselo muzeum, jehož vedení se ujal K. Černohorský, znovu shromáždit sbírky uložené v úkrytech v Brně i okolí. V dubnu 1946 se stal ředitelem opět J. Helfert (penzionován 1948). Organizačně navázalo muzeum na předválečný stav: 1945 mělo osm oddělení, ta se však postupně dělila až na třináct (ze společenskovoední oblasti oddělení právěk a rané doby dějinné, numismatické a sbírka antik, pro lidovou kulturu, umělecko-historické a hudebněhistorické). V důsledku únorových událostí přešlo usnesením vlády z března 1949 muzeum do vlastnictví státu a pod správu min. školství, věd a umění; jeho pojmenování se změnilo na *Moravské muzeum v Brně*. Ve vedení se za krátkou dobu vystřídal několik ředitelů (K. Černohorský 1948, J. Šmarďa 1949–52, K. Tihelka 1953–56), pak několik pracovníků pověřených vedením. Rozvoj muzejní práce, včetně publikační aktivity, nastal 1958–71 za ředitelství antropologa J. Jelínka; 1971–76 byl ředitelem paleontolog R. Musil, po něm do konce 1989 numismatik J. Sejbal. V červenci 1990 se pracoviště vrátilo k původnímu názvu *Moravské zemské muzeum* a ředitelem se stal historik J. Pernes (do 1992), od 1993 P. Šuleř.

Historie literatury byla v prvním programu muzea součástí dějepisectví a tím bylo motivováno i shromažďování materiálů literárního charakteru. Historické sbírky měly zahrnovat listy, kroniky, pamětní knihy a další rukopisné i tištěné prameny o Moravě a Slezsku; předmětem sběru pak měly být i slovesné dokumenty lidového života – národní písně, pohádky a pověsti. Byly též pořizovány záznamy o životě vynikajících osobností a sbírána díla výtvarného umění moravské provenience. – Pracoviště zabývající se speciálně písemnictvím vzniklo teprve v dubnu 1961, kdy bylo do správy muzea převzato již rozvinuté literární oddělení, které vzniklo 1958 jako samostatná součást Muzea města Brna. Navazující na starší záměr vytvořit v Brně literární archiv po vzoru pražského Národního muzea, zaměřilo se na dokumentaci, ochranu a uchování dokladů k vývoji literatury, zvláště na Moravě; vedením byl pověřen J. Hájek (Hek). V obou institucích spolupracovalo s brněnskou filozofickou fa-

kultou a s univerzitní knihovnou, po 1961 pak hlavně s nově zřízenou pobočkou Ústavu pro českou literaturu ČSAV. Převedením do správy Moravského muzea získalo oddělení i větší možnosti (včetně zvýšení personálního stavu) soustavně dokumentovat a zkoumat literární život na Moravě od nejstarších dob do současnosti. Několikrát bylo reformováno správně; v 80. letech získalo samostatný objekt v Brně-Králově Poli (Sv. Čecha 37) s pracovními, knihovnou a depozitními prostory (část sbírkových fondů zůstala uložena v Jevišovicích u Znojma). Postupně byly budovány archivní fondy: k nejvýznamnějším přírůstkům patřila v prvním období pozůstalost L. Blatného a knihovna S. K. Neumanna z Bílovic, v dalších letech mj. rukopisy R. Těsnohlídka, pozůstalosti K. Elgarta Sokola, J. Holého a J. Macha, dále bezručovský soubor korespondence aj. Těžištěm sbírek jsou soubory korespondence, rukopisy literárních děl, fotodokumentace a průvodní dokumentace tvorby včetně personálií a celky literárních pozůstalostí. Většina fondů je z 20. století (ze starších např. unikátní rukopis satirického díla F. M. Klácela Ferina Lišák z Kuliferdy a na Klukově), např. rukopisy, korespondence a další dokumenty vztahující se k F. Halasovi, J. Mahenovi, V. Nezvalovi a R. Těsnohlídkovi (včetně jeho dosud nepublikované rané poezie a dalších prací); ucelený je soubor korespondence vydavatele edice Atlantis J. V. Pojera, osobní archiv nakladatele V. Petra, soubor výtvarných děl inspirovaných literaturou. Od počátku se oddělení věnovalo – často ve spolupráci s dalšími institucemi (zejm. Památkem národního písemnictví) – rozsáhlé výstavní činnosti (např. na počátku 60. let Tvář F. Halase, v 80. letech Generace avantgardy) v Brně i mimo ně, kterou spojovalo s popularizační prací (zejm. přednáškami a publikováním některých z nich); podílelo se i na budování expozic a památníků v dřívějším Jihomoravském kraji. Populárně-osvětová činnost byla postupně doplňována specifickými vědecko-výzkumnými úkoly, na nichž se (zejm. v 60. a v 80. letech) podíleli členové oddělení J. Hájek, J. Skutil aj. (své práce publikovali i mimo Časopis Moravského muzea); k edicím souvisejícím s dokumentačně archivním zájemem pracoviště patří např. vydání korespondence (1964) a divadelních statí (1967) J. Mahena. Významný byl podíl oddělení na pořádání vědeckých konferencí, z nichž zpra-

vidla vyšly sborníky (1964 a 1977 o B. Václavkovi, 1982 J. Mahenovi, 1985 V. Nezvalovi, 1986 F. Halasovi, 1988 o K. Konradovi a literární kritice a historii na Moravě 1918–1938). – Od počátku existence muzea byla součástí jeho prezentace publikační činnost. Součástí jeho kulturně-propagační a osvětové práce bylo (od 2. poloviny 19. století) vydávání průvodců expozicemi. 1896–99 vycházel jednou ročně sborník *Museum Franciscum annales* s příspěvky (v němčině, ale i v češtině) hlavně z přírodovědných oborů, sporadicky z národopisu a z historie literatury (např. zprávy F. Bartoše o rukopisných sbírkách národních písní moravských z roku 1810 a F. Šujana o památkách ze starší české literatury uložených v muzeu). Od 1901 vycházel *Časopis Moravského muzea zemského* s paralelním latinským názvem *Acta Musei Moraviae*, vydávaný Moravskou muzejní společností, který se s jistými přetřkami a obměnami v edičních řadách společenskovedné a přírodovědné udržel až do současnosti. První dva ročníky redigovali F. J. Rypáček a F. Šujan, do 1913 (13. roč.) se na redakci dále podíleli v různých obměnách J. Jahn, E. Bayer, H. Traub a V. J. Procházka (oba posledně uvedení 1909–13), od 14. roč. (1914) redigovali časopis K. Absolon a J. Podpěra (do 1916), od jednosvazkového roč. 17–19 (1920–21) jenom K. Absolon (do roč. 28–29, 1933), za jehož redakce se publikovaly jen přírodovědné příspěvky. Přechodně vycházel 1921–24 jako samostatná příloha *Věstník Moravského zemského muzea* (4 čísla ročně; 1921 stať J. Helferta k 100. výročí muzea). Do 1916 vycházely v časopise sporadicky příspěvky z literární historie, zvláště ze starší literatury, některé na pokračování (např. 1901–04 J. V. Nováka *Česká bibliografie* J. A. Komenského); S. Souček publikoval obsáhlou literární pozůstalost J. H. A. Gallaše (1907–10) a studie o českém písemnictví z doby husitské (např. 1911 *Píseň o M. J. Husovi*) a Komenského (1912 *Německé překlady Labyrintu světa a ráje srdce*), dále zde vyšly studie a články Č. Zírba (1908–09 o rodáku z Třeštně, židovském spisovateli M. Kneislvi), J. Letošníka (1910–11 o obdobích mezi českými lidovými písněmi a umělou písní staročeskou), H. Trauba (1912 o bratrské písni), F. Pražáka (1914 o J. E. Kosinovi) a K. Adámka (1916 o osobnosti a literární tvorbě hraběte V. Kounice). Objevují se i nekrology (F. Bartoše od F. Šujana, 1906) a bi-

lanční stati (Památce F. Sušila od F. J. Rypáčka, 1904), recenze některých prací zvláště z historie české literatury a jazykovědy a zprávy o literatuře (autoři: B. Haluzický, F. Pražák, F. J. Rypáček, F. Šujan, H. Traub, P. Váša aj.). Po období 1919–45, kdy byl časopis zaměřen přírodovědně, se příspěvky ze společenskovední oblasti objevují až od 1946 (roč. 31), kdy se stalo pravidlem vydávat přírodovědnou i společenskovednou řadu časopisu. Literárně-historická problematika se uplatnila až v 60. letech (ojedinělá byla 1957 stať J. Telcové-Jurenkové o Tylových cestách na Moravu): 1961 (roč. 46) byla publikována korespondence hudebního vědce V. Helferta s F. X. Šaldou, 1963 studie J. Hájka o románovém díle Z. Pluhaře a 1964 o kořenech tvorby R. Těsnohlídka (ve stejném roč. vyšla též stať O. Fialy o chronologii rukopisu *Březinových esejů* *Skruté dějiny*). Bohatý na příspěvky z dějin české literatury byl sdružený ročník 53–54 (1968–69), do něhož přispěli J. Hrabák, M. Kopecký, A. Mázlová, K. Palas, Z. Tichá, J. Tyrell. V období 1973–81 uveřejnil několik statí o bratrské tiskárně v Kralicích n. Oslavou a díle Pavla Skály ze Zhoře J. Chaloupka, 1978 (roč. 63) vyšla edice listů P. Bezruče J. Herbenovi (usp. M. Červenka pod jm. B. Štorka, poznámka o díle P. Bezruče v Moravském zemském muzeu J. Hájek); 1985–86 (roč. 70, 71) otiskl J. Skutil dvě studie o literatuře na Moravě v 11.–14. století. – 1901–19 vydávala Moravská muzejní společnost také německý *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums* s příspěvky zaměřenými v první řadě přírodovědně (celkem 17 roč., red. A. Rzehak, C. Schirmeisen, J. Matura, E. Soffé). 1941–42 vycházela nová řada (*Neue Folge*) tohoto časopisu (roč. 1–2, red. K. Hucke), první ročník s příspěvky jen v češtině, druhý v němčině; třetí (rovněž německy psaný) svazek nové řady (1943) s titulem *Festschrift zum 125 jährigen Bestehen des Mährischen Landesmuseum* obsahoval vedle článků muzejních pracovníků z různých oborů úvodní stať K. Hucka k výročí instituce.

LITERATURA: A. Heinrich: *Franzens-Museum* (1853); Ch. d'Elvert: *Geschichte der k. k. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde* (1870); M. Trapp: *Franzens-Museum in Brünn* (1882) + *Führer durch das Franzens-Museum in Brünn* (1882); V. Nekuda: *150 let Moravského muzea v Brně. Stručný přehled historického vývoje* (Moravské muzeum v Brně

Moravskoslezská revue

1969). ■ J. Helfert: Na nové dráhy. Nástin minulosti a úkolů Zemského muzea moravského v Brně, Věstník Mor. muzea zemského v Brně 1921, č. 1–4; K. Hucke: Wie das Mährische Landesmuseum entstand. Festschrift des Mährischen Landesmuseums, Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums, Neue Folge 3, 1943; J. Šmarda: Moravské muzeum v Brně postátněno, Časopis Mor. muzea zemského v Brně 34, ř. A – vědy společenské, 1949; J. Pernes: Počátky existence Moravského zemského muzea v Brně, Časopis Mor. muzea v Brně, vědy společenské 77, 1992, s. 3; S. Brodessor: Stoosmdesáté výročí založení Moravského zemského muzea, VVM 1997, s. 187.

ls

Moravskoslezská revue

1905–1923

Regionální kulturněpolitický časopis liberálně pokrokového zaměření, v uměleckých otázkách však převážně tradicionalistický; literatuře se věnoval zejména v předválečných ročnících, nejvíce za redakčního působení A. a V. Mrštíků.

Titul: 1905 (roč. 1) Lidová revue moravskoslezská; 1905/06–1906/07 (roč. 2–3) Revue moravskoslezská; 1906/07–1922/23 (roč. 4–16) Moravskoslezská revue. – *Podtitul:* 1905–1906/07 (roč. 1–3) Časopis věnovaný otázkám Moravy a Slezska. – *Redaktoři:* 1905–1906/07 (roč. 1–3) O. Skýpala; 1907/08–1908/09 (roč. 4–5) A. a V. Mrštíkové, O. Skýpala; 1909/10–1910 (roč. 6 – 1. pol. roč. 7) A. a V. Mrštíkové, K. Elgart Sokol, O. Skýpala; 1911–1912/13 (2. pol. roč. 7. – roč. 9) O. Skýpala; 1913/14–1915/16 (roč. 10–11) F. X. Hodač; 1918–1920/21 (roč. 12–14) O. Skýpala; 1921/22 (roč. 15) A. Gregor, J. Helfert, V. Helfert, S. Sochor (odp. red. O. Skýpala); 1922/23 (roč. 16) J. Helfert (odp. red.) s red. kruhem: A. Bláha, A. Gregor, J. Helfert, V. Helfert, J. Kříženecký, S. Sochor, J. Tvrďý. – *Vydavatelé:* 1905–1907/08 (roč. 1–4) O. Skýpala; 1908/09–1922/23 (roč. 5–16) Vydavatelé družstvo Moravskoslezské revue; 1905–1912/13 (roč. 1–9) Moravská Ostrava, 1913/14–1922/23 (roč. 10–16) Brno. – *Periodicita:* kromě několika výjimek měsíčník; 1905 (roč. 1) 12 čísel od ledna do listopadu; 1905/06 (roč. 2) 12 čísel od prosince do září; 1906/07–1913/14 (roč. 3–10) 10 čísel od října do července; 1914 (na tit. straně chybě: 1915) /16 (roč. 11): č. 1 listopad, dvojč. 2–3 prosinec 1914, trojč. 4–6 květen 1915, čtyřč. 7–10 září 1916; 1918 (roč. 12) 12 různě spojených čísel (ve skutečnosti 4 sešity) od března do prosince; 1919/20–1922/23 (roč. 13–16) 10 čísel od podzimu do léta (roč. 14, 1920/21 byl z finančních důvodů předčasně ukončen 8. číslem). – *Přílohy:* 1906/07 (roč. 3) Beletristická příloha Revue moravskoslezské, redi-

govaná O. Skýpalou; 1907/08–1910/11 (roč. 4–7) ojedinele grafický list; v roč. 7 obsáhla próza W. Rittera Paličatost slovenská, přeložená P. Princem; v roč. 13 Tribuna mladých (4 čísla), redigovaná E. Vyškovským.

M. r. chtěla na Moravě soustřeďovat relativně probudilý, ale roztržštěný a nesoustavný kulturní život a povzbuzovat teprve se probouzející český život politický. Namísto pouhého uchování folklorního svérázu a v odporu k separatistickým tendencím kladla důraz na pokrokově zaměřený regionalismus, k jehož hlavním cílům patřilo získat porozumění širší české veřejnosti pro rozvoj Moravy. V období, kdy časopis vycházel v Moravské Ostravě, věnoval zvláštní pozornost Slezsku, počínaje 10. roč. vystupňoval svůj zájem o Slovensko (prohlašoval se tehdy za list věnovaný Moravě, Slezsku a Slovensku a otiskl i několik příspěvků ve slovenštině). Vlastním oborem redaktora Skýpaly byla politika; kromě ní se časopis zabýval sociální problematikou, národohospodářstvím i průmyslem, vědou, školstvím, historií, těsně před válkou a během ní hodně sokolským hnutím. Sledování literatury a ostatních uměleckých disciplín věnoval průměrně kolem třetiny celkového rozsahu (10. a 11. roč. obojí téměř zcela vyřadil). Od počátku otiskoval básně, počínaje 3. roč. (zde v podobě samostatné přílohy) též prózu a ojedinele i dramatické práce; od 7. roč. beletristických ukázek ubývá, až v posledních dvou ročnících mizejí úplně. Literární a umělecký referát býval umístován buď v samostatných oddílech, nebo v rámci rubrik s proměnlivými názvy a obsahem (*Komentář, Hlídka, Zpráva*).

M. r. byla založena jako protíváha katolické Hlídky a boj proti klerikalismu v kultuře pokládala v moravských podmínkách za zvlášť významný, stejně jako boj proti germanizaci. V obojím smyslu chtěla spojovat síly liberálních tzv. občanských stran, z jejichž rozeštvávání obviňovala mj. brněnské Lidové noviny. Tato stmelující politika však v uměleckých rubrikách souvisela s oslabením kritické náročnosti vůči autorům blízkým časopisu i s uměleckým tradicionalismem (který reprezentoval především hlavní literární kritik předválečné éry Ad. Veselý a také K. Elgart pod pseud. E. Šokol, v literární historii zčásti i začínající M. Hýsek). Z literárního hlediska představují nejvýznamnější údobí časopisu

ročníky, které spoluredigovali bratři Mrštíkovi, nejen tím, že tehdy v M. r. zaujímala literatura nejvíc místa. Dosavadní spíše osobní polemiky (J. Holého a E. Sokola, ale též S. K. Neumanna a J. Mahena) s F. X. Šaldou a jeho Novinou povznesl V. Mrštík do koncepční roviny kritikou údajné módnosti soudobého modernismu a důrazem na národní svébytnost umělecké tvorby. Osobitým způsobem podpořil celkovou koncepci M. r. požadavkem obhajovaným opět v polemikách, aby inteligence sice byla politicky zainteresována, ale nepodřizovala se jednotlivým stranám. Tehdy byly získány příspěvky řady známých autorů z Moravy i Čech a v souladu s Mrštíkovou kulturní orientací se mimořádně rozrostly studie, recenze a zprávy o jednotlivých slovanských literaturách, psané někdy autory z daných zemí. Po odchodu bratrů Mrštíkových (podníceném neshodou s redakcí) ustoupila polemická a koncepční vyhocnost literárních příspěvků; hlavní literární recenzent dalších dvou předválečných ročníků V. Martínek sledoval vysloveně šaldovskou linii, i když se shovívavostí, kterou dříve Šalda revui vytykal. Novou literární orientaci naznačil časopis v poválečných roč. 13. a 14., kdy se jeho hlavními referenty stali názorově umírnění představitelé nastupující generace Č. Jeřábek (literatura) a L. Blatný (divadlo). V posledních roč. 15. a 16. převážila shodně s obměnou redakce (výrazná účast J. Helferta a V. Helferta) výtvarná a hudební problematika. – Beletrii přinášela M. r. hlavně v předválečném období. Ze známých autorů publikoval ve 4. roč. V. Mrštík část (s názvem Bouře. Z románu Cyrila Havlíčka) z chystaného 2. dílu románu Zumři, ve 3.–5. roč. několikrát přispěl J. Uher, jehož kniha Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza se stala prvním svazkem a jedním z nejhodnotnějších titulů knihovnice vydávané M. r. (1906–12 s názvem Knihy moravských autorů, vydávání obnoveno po válce bez původního vyznačení knihovnice); téměř celou osmou knihu Našich otiskl v 5., 6. a 7. roč. J. Holeček, v 8. roč. publikoval ukázky svých „pražských črt“ J. Šlejhar, za svého moravského pobytu zde zveřejňoval básně S. K. Neumann (ve 4. roč. také recenze a polemiky), J. Mahen přispěl poezii a prózou (např. v 8. roč. ukázka z knihy Díže), ve 3. a 4. roč. prózou a dramatem R. Těsnohládek, verši J. Holý. Kromě jmenovaných otiskovali: básně především M. Kunert (pseud. Kurt),

F. Taufer, Ad. Veselý, J. Želiva, dále F. B. Dub, M. Jahn, S. Kovanda, V. Martínek, Jan Merhaut, G. R. Opočenský, V. Staněk, P. Sula, J. z Wojkowicz, později i J. Chaloupka, Č. Jeřábek aj.; *prózu* K. Elgart (pseud. E. Sokol), jednotlivě i O. Břenek, O. Bystřina, A. Mrštík, T. Nováková, V. Staněk, F. Šrámek aj.; mimoto se objevily i ukázky folklorní slovesnosti – v celém 8. roč. uváděl K. Handzel své záznamy slezských přísloví, úsloví a pořekadel. Z *uměnovědných pojednání a esejistiky* patří k významným příspěvkům zejména Janáčkovy rozborů „nápěvků“ (roč. 11, 12), později např. stati V. Kramáře o výtvarném umění (zvl. Kubismus) a O. Zicha o estetické problematice. *Referáty a stati* psali: o literatuře A. Drtil (i šifra V. O.), K. Elgart (pseud. E. Sokol, i šifry E. S., R., S.), V. Mrštík (i šifra V. M.), V. Martínek (i šifra M.), Ad. Veselý (i šifry adv., ADV.), po válce J. Folprecht (i šifra J. F.), Č. Jeřábek (i šifry Č. J., Dr. Č. J.), dále J. Doležal (zvláště o slovanských literaturách, pseud. J. K. Pojezdny, i šifra J. K. P.), F. X. Hodač, Jer. Holeček (i šifra J. H.), M. Hýsek (i šifra Mil. H.), K. Juda, J. Kudela, F. Pražák, J. V. Sedlák, zřídka též V. Dresler, J. Durych, F. Götz (v 15. roč. O nejmladší české poezii), B. Václavek (šifra Dr. B. V.), F. Žákavec aj.; o *divadle* J. Kunc, V. Martínek, po válce L. Blatný aj.; o *výtvarném umění* E. Kratochvíl (pseud. Emil Edgar), v 5. a 6. roč. recenze pražských výstav bratří Čapkové, pak K. Čapek (šifra K. J. Č.), dále K. Juda (pseud. K. B. Jehuda), O. Koblížek (šifra O. K.), později J. Helfert (i šifra Jh.), J. Chaloupka (i šifra J. Ch.) aj.; o *hudbě* J. Blatný, V. Helfert (i šifra V. H.), J. Kunc aj.

LITERATURA: an. (F. X. Šalda): Literární centralizace (zde též polemika s M. r. a V. Mrštíkem), Novina 1908, s. 81 → KP 7 (1953); J. Skutil: J. Mahen v časopise M. r., sb. Jiří Mahen, spoluvůrce pokrokové kulturní politiky (1983); Z. Kuchař: Pozvání ke slovu (komentovaná edice dvou dopisů V. Mrštíka M. Martenovi z 1907 a 1908, týkající se spolupráce s M. r.), sb. Literární Bílovice nad Svitavou 5, 1985, s. 27.

pb

Moravskoslezská společnost na podporu zemědělství, přírodovědy a vlastivědy viz Moravské zemské muzeum

Moravskoslezský časopis pro lid o polním, lesním a domácím hospodářství

1842–1846

První český časopis vycházející na Moravě.

Titul (rozšířené znění, jen na tit. listě uzavřených ročníků): Moravskoslezský časopis pro lid o polním, lesním a domácím hospodářství neb Kniha ke čtení pro venkovský lid obsahující mnoho užitečného k poučení a k obveselení mysle. – *Redaktor*: F. Diebl (za an. spolupráce M. Mikšíčka a J. Pátka). – *Vydavatel*: F. Diebl, Brno. – *Periodicita*: měsíčník, 12 čísel vždy od října do září; zbylé kompletní ročníky, doplněné o titulní list a obsah, byly dávány do prodeje jako kniha.

Po nerealizovaných záměrech A. V. Šembery založil první český časopis na Moravě profesor zemědělství a všeobecné přírodovědy na brněnském filoz. učilišti a hospodářský spisovatel F. Diebl (1770–1859). Hlavním cílem časopisu, který navazoval na tradici osvětského vzdělávání lidu, bylo šířit racionálnější způsoby hospodaření mezi rolníky na Moravě a ve Slezsku bez ohledu na jejich národnost; vycházel proto ve verzi české i německé (Mährisch-schlesische Volkszeitschrift für die Land-, Wald- und Hauswirtschaft). S přípravou české verze pomáhali Dieblovi, který příliš neovládal spisovnou češtinu, J. Pátek a M. Mikšíček (překládal zvl. články z němčiny); přitom nebyla jen překladem verze německé, naopak častěji byly pro německou mutaci překládány příspěvky českých autorů. – Časopis zanikl pro nedostatek odběratelů.

Diebl seskupil poměrně široký okruh příspěvkatelů z řad učitelů, hospodářských úředníků, kněží i rolníků, z velké části svých bývalých žáků. Kromě hospodářství se jejich příspěvky zaměřovaly i na potírání alkoholismu, škodlivých předsudků a pověr, snažily se rozšiřovat obzor čtenářů poznatky z přírodopisu, zeměpisu a techniky, poučovat o správné výchově dětí. Názorově byl časopis značně konzervativní (vedl lid k bohobojnosti a úctě k vrchnosti), podporoval však hospodářský a technický pokrok; národní vědomí v něm nepřekračovalo fázi obecných výzev k lásce k vlasti a českému jazyku spojených s kritikou odrodilectví, časovým sociálním otázkám byl značně vzdálen (problematika doby průmyslového rozvoje se částečně odrazila jen v reportážních člancích J. Ohérala). Přispíval k jazykové uvědomělosti

moravského venkova, jež navykal na českou četbu (občas přinášel také doporučení naučných i beletristických knih). Témata poučných článků byla často zpracovávána i beletrizující formou rozmluvy. Pro pobavení, spojené ovšem také s poučným či mravněvýchovným zaměřením, byly publikovány početní hádanky (oddíl řídil učitel J. V. Homola), anekdoty, příkladné nebo odstrašující „příběhy ze života“ (namnoze anonymní nebo pod šiframi a pseudonymy, např. Krystian) i verše. V literární složce byla česká verze značně samostatná a obsahovala mnohem více básní (do němčiny byly překládány jen ojediněle). Otiskované veršované texty byly zčásti přejaté, především z Gallašovy Múzy moravské (s úpravami), dále ze sbírek Jana z Hvězdy, ojediněle i z díla J. Kollára a V. Nejedlého. Původními *básněmi* většinou nezahaleně didaktického poslání (drobné příběhy i veršované návody o účincích bylin, o pěstování stromů, o mravném chování apod.) přispívali hojně učitelé K. Pátek a Ignác (též Hynek) Bezstarosti (otiskl i několik básní písmáckého rázu z pozůstalosti svého otce Františka B. a vlastní idylizující báseň Na Moravu); ponejvíce náboženské básně, hlavně znělky (cyklus Kvítí posvátné), publikoval evangelický kněz J. Šolín Ledecký. Příležitostně přispěli verši rovněž J. B. Líman, F. Elis Jimramovský, F. Poimon, D. Šťastný, F. J. Šťastný, F. Zelníček, J. A. Zelníček, *prózami* A. Budík, F. Novák, K. Pátek, F. Polenský, F. Skalický a J. Žemlička. V celkovém rázu časopisu a zvláště jeho literární části se projevuje opožděnost moravského obrození.

LITERATURA: K. Š. (Šmídek): Domácí kronika, Květy 1842, s. 397; Fr. D. (Doucha): Literární zpráva, Čes. včela 1843, s. 12; an. (M. Mikšíček): Z upomínek starého vlastence (výňatek z rkp. vzpomínek Bublinka ze života moravského), Mor. orlice 21. 11. 1874; M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 12); H. Traub: Dieblův Moravskoslezský časopis pro lid..., Věstník KČSN, tř. filoz.-hist.-jazykozpytná 1916 (1917), č. 2; A. E. Vašek: Z dějin českého novinářství ve Slezsku a na Hlučínsku, Vlastivědný sborník slezský 2, 1926; H. Traub: První český časopis na Moravě, Duch novin 1930, s. 234; B. Marčák (podp. A. Greineckerová): K literárnímu obsahu Dieblova měsíčníku, VVM 1972, s. 145; M. Vávra: Profesor zemědělství F. Diebl (1770–1859), první český novinář na Moravě a ve Slezsku, Sborník Vysoké školy zemědělské v Brně, 1973, ř. A; P. Pešta: Jubileum žurnalistické, Rovnost 20. 10. 1982.

Moravský legionář

Působnost 1923–1939

Nakladatelství beletristické i odborné literatury, vydávající práce se vztahem k protirakouskému odboji a k úsilí o národní a státní rozvoj.

Tiskové, vydavatelské a nakladatelské družstvo M. l. se ustavilo v Brně 1922. Jeho iniciátorem a předsedou byl J. Kudela, který také po celou dobu jeho činnosti řídil a redigoval většinu knižnic. Pomáhali mu zvláště středoškolský učitel a sokolský pracovník L. Jandásek (1887–1942), který redigoval sokolské edice, a H. Sánka, který měl na starosti beletrii. Na rozdíl od pražského nakladatelství obdobné orientace Čin vydával M. l. – zvláště v prvních letech – většinou práce menšího rozsahu, namnoze brožurky, a opíral se hlavně o moravské autory, nebyl však úzce regionálně omezen. Zaměřoval se v první řadě na literaturu týkající se zahraničního, ale i domácího (zvláště moravského) odboje za 1. světové války, a to jak na práce historické (pramenné i osvětově-popularizační), tak vzpomínkové a beletristické, věnoval však také pozornost sokolství, pedagogické a sociální problematice, boji proti nastupujícímu fašismu, literárním a kulturním dějinám. Po vzniku protektorátu změnilo nakladatelství 1940 svůj název na *Moravské tiskové vydavatelské a nakladatelské družstvo*, ale ještě t. r. z rozhodnutí své valné hromady likvidovalo.

Základní edicí M. l. byla *Knihovna československé revoluce* (1. řada 1924–36, 38 sv., 2. řada, obsahující rozsáhlejší práce, 1933–38, 11 sv., red. J. Kudela), v níž kromě závažných prací historických a dokumentárních (J. Kudela: *Aksakovská tragédie*, J. Budínský: *Morava za války*, aj.) a několika popularizačních (J. Kudela: *Rok 1917 v dějinách odboje*, *Rok 1918 v dějinách odboje*, 2 sv., *Masaryk Osvoboditel* aj.) vycházely zvláště vzpomínkové knihy legionářů a soubory literárních prací z legií, případně i z domácího zázemí za války (J. Čizmář, F. Halas, J. Hlaváč, L. Hruška, F. Jeřábek, J. Kirschner, F. Knapp, A. Kopecký, F. Libiš, J. Měchura, V. Najbrt, V. Roubal, L. Švyhnos, J. Tošnar, P. Váša, J. Výborný, O. Zemek aj., básně K. Hřivny). Byly zde vydány i monotematické vzpomínkové sborníky Bělgorod (1930), Na všech frontách (1931), Státní převrat z r. 1918 v Brně (1933), Brno v boji za svobodu

(2 sv., 1935, 1937), Kolem Zborova (1937), V boji za svobodu. Památce hrdinů (1938); dva vyšly v knižnici *Legionáři ve vlasti* (1930–32, 7 sv.; mj. sb. Brněnští železničáři za hranicemi a doma, 1930, Komunistický puč v Brně-Oslavanech, 1930). Další knihy vzpomínek, podávaných však beletrističtější formou (F. Halas, J. Holeček, F. Kryštof, F. Ptašínský, L. Reich, V. Roubal, J. Tošnar aj.), ale i díla románová a povídková (E. Kaláb, H. Sánka, J. A. Splítek, F. Tomeček aj.), sporadicky i básnická (Ad. Veselý, J. Vypel) a dramatická (F. Kopřiva) přinášela *Knihovna poutavé četby* (1928–38, 37 sv.), redigovaná H. Sánkou. *Knihovna veselé četby Houpačky* (1934–38, 7 sv.) se soustřeďovala na humornou a satirickou tvorbu legionářů z války i domova (K. Fibich, J. Klepáč, V. Matýsek, V. Najbrt, J. Ráb, V. Valenta-Alfa). Práce literárněhistorické a kulturněhistorické vycházely především v knižnici *Buditelé a průkopníci* (1931–37, 13 sv., red. J. Kudela; mj. M. Burešová: *Františka Stránecká*, M. Hýsek: *Tři kapitoly o Petru Bezručovi*, V. Martínek: *Pro české divadlo*, J. Souček: *MUDr. Jan Helcelet*, K. Tomeš: *Vilém Foustka*, *Sborník literárních úvah a vzpomínek k 75. narozeninám Čeňka Kramoliše*), ojediněle i v edicích *Hrdinové a oběti odboje* (1923–39, 28 sv., red. J. Kudela; mj. dykovská studie A. Hartla *O politickém básníku*) a *Bojovníci za svobodu* (1933–36, 4 sv., red. J. Kudela; mj. V. Martínek: *Na křížovkách národního ducha*). Aktuální pojednání (převážně přednášky) k historii legií a sokolstva, ojediněle i k obecnějším společenským jevům (svatováclavská tradice, střední školství, slovanství, fašismus aj.), ale i rozhlasovou hru F. Stiebitze nabízela *Knihovna Přednášky* (1923–36, 29 sv.), řízená opět J. Kudelou (V. Groh, O. Hanuš, L. Jandásek, J. Kudela, J. Lenfeld, F. Loubal, J. Pelíšek, J. Tvrdrý), původní i přeložené knihy o SSSR obsahovala edice *Slovanský svět* (1933–37, 3 sv.).

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a historii*: *Přednášky* (1923–36); *Hrdinové a oběti odboje* (1923–39, 1923–26 s tit. *Obětím odboje*); *Knihovna československé revoluce* (1924–38, 2 řady); *Knihovna poutavé četby* (1928–38); *Buditelé a průkopníci* (1931–37); *Bojovníci za svobodu* (1933–36); *Houpačky* (1934–38). – *Ostatní*: *Sokolská knihovna* (1924–33); *Legionáři ve vlasti* (1930–32); *Tyršova knihovna* (1932–37); *Knihovna dorostu* (1933–34); *Slovanský svět* (1933–37); *Knížky pro rodiče* (1934–36); *Vojenská knihovna* (1934–36). ■ Z DAL-

Moser

ŠÍ PRODUKCE: J. Kudela: Potulky Tunisem (1925) + Dva měsíce v Řecku (1926); J. Štefan: Perzekuce národa českého za světové války (1926). ■ PERIODIKA: Realistický obzor (1925, od č. 19 s tit. Pokrokový obzor); Moravský legionář (1925–26, pokr. 1927–39 s tit. Legionářská stráž, 1935–38 s humoristicko-satirickou příl. Houpačky doma); Sokolské proslovy (1931–39); Snaha (studentský měsíčník, 1934–38); Stráž dobrovolců 1918–1919 (1935–38, hlavičkový list čas. Legionářská stráž). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam dosud vydaných knih nakladatelství M. I. (leták 1937). ■ LITERATURA: F. Dosoudil: K jubileu M. I., Legionářská stráž 1937, č. 16 a 18.

pp

Moravský vykládatel viz in Antonín Bedřich Šenk

Bedřich Moser

* 5. 3. 1821 *Mítov* u Blovic
† 21. 2. 1864 *Praha*

Redaktor satirických časopisů a jejich většinou anonymní přispěvatel, podílející se na zrodu české politické satiry.

Absolvoval gymnázium a tzv. filozofii v Praze, nějakou dobu studoval práva, ale z existenčních důvodů vstoupil k finanční strážní, kde však působil jen krátce. Za událostí 1848 byl přívržencem politicky radikálního křídla, 1849 byl zvolen do výboru Lípy slovanské. V únoru t. r. začal vydávat humoristicko-satirický časopis *Brejle*, který však byl po třech měsících zastaven. 1850 se pokusil vydávat podobně zaměřené *Žihadlo* (příl. čas. *Včela*), ale po vyjití prvního čísla byl postaven před vojenský soud a odsouzen k šestitýdennímu vězení; t. r. též podnikl s V. Tieftrunkem cestu na Slovensko. Později spolupracoval s *Pražským prostonárodním listem* (red. J. Malý) a 1860–61 byl v *Liberici* redaktorem něm. novin *Reichenberger Zeitung* (místo opustil pro nesouhlas s centristickým směrem, který začal v listu převažovat). Od listopadu 1861 vydával v Praze jako týdeník obnovené *Brejle*; když se pro svůj politický postoj dostaly do konfliktu s úřady a byly zastaveny, začal M. – přes opakující se soudy pro tiskové přečiny pobuřování – v dubnu 1863 vydávat čtrnáctideník *Šotek* (zanikl až v důsledku M. úmrtí) a začátkem 1864 *Politické Brejle*.

M. zemřel po dlouholeté srdeční chorobě, pohřben byl na Olšanských hřbitovech za manifestace velké účasti opozičních žurnalistů, politiků a představitelů české kultury.

M. stál v událostech 1848–49 blízko názorům radikálního politického křídla a v jejich duchu vtiskl výrazný profil svým časopisům, satiricky pojednávajícím veřejné dění jara 1848 (je v nich např. zesměšňován kroměřížský sněm a oktrojovaná ústava, napadána rakouská vládní politika a úloha carského Ruska, ironizováno rusofilství a obavy z revolučního hnutí v Uhrách). Jeho velmi populární *Brejle* se staly prvním samostatným českým časopisem věnujícím se speciálně politické satíře a spoluvytvářejícím její žánrovou rozrůzněnost (havlíčkovské parafráze lidových a zlidovělých písní, parodie novinových zpráv, politická anekdota, satirické scénky aj.). Literární úroveň *Brejlí* ovlivnil vedle M. rozhodujícím způsobem jejich hlavní přispěvatel Václav Kremla (1810–1864), právník, který se po 1849 odmlčel, ale který byl podle dobových hlasů (nekrolog J. Nerudy) výjimečným satirickým talentem. M. podíl na důsledně anonymních příspěvcích *Brejlí* musel být rovněž značný, v jednotlivých případech ho však nelze prokazatelně určit (výjimku tvoří rozsáhlejší báseň *City obleženého redaktora*, parodické zpytování svědomí za spáchané politické hříchy). Také v obnovených *Brejlich* a v *Šotku* (v nichž publikovalo anonymně nebo pod pseudonymy a šiframi už více autorů) lze předpokládat M. autorskou účast; podle tématu mu lze přisoudit např. satirickou báseň o libereckých volbách do pražského sněmu (1861), zejména však prózu *Můj proces se smrtí* (1862), vycházející z autopsie M. těžké choroby (vypravěč, který upadne v kritickém stavu do bezvědomí, líčí svou při se smrtí a cestu za odvoláním do nebe, kde se setkává s obdobou rakouského byrokratismu). Podle J. Nerudy napsal M. do těchto časopisů i mnoho anekdot, později zlidovělých. Epizodou v jeho literární činnosti se v 50. letech stal pokus o rozsáhlejší beletristickou prózu; román *Slepá paní*, situovaný do české společnosti z počátku 19. století, se omezil především na konstruování složitěho, místy však nezvládnutého dějového pásma, založeného na zkonvenčených motivech dávných provinění, intrik a záhadných vztahů mezi postavami; z negativního přijetí díla vyvodil M. pro sebe závěr v beletrii nepokračovat.

PŘÍSPĚVKY in: Brejle (1849, 1861–62); Politické Brejle (1864); Pražský prostonárodní list (1851–52); Reichenberger Zeitung (Liberec 1860–61; 1860 na pokr. vlastní něm. překl. R Slepá paní s tit. Der graue Staar); Šotek (1863–64); Tagesbote aus Böhmen; Žihadlo (1850); – posmrtně: Obrazy života. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Slepá paní (R 1853). ■ SCÉNICKY. *Překlad*: F. Raimund: Pražský hodinář na kouzelném ostrově (1855). ■ REDIGOVAL časopisy: Brejle (únor – květen 1849, listopad 1861 – prosinec 1862), Žihadlo (říjen 1850), Šotek (duben 1863 – únor 1864), Politické Brejle (leden – únor 1864). ■

LITERATURA: F. Vorlíček: ref. Slepá paní, Pražské noviny 25. 3. 1854; ● nekrology: an., NL 23. a 24. 2. 1864; Δ (J. Neruda): Hlas 24. 2. 1864 → Literatura 1 (1957); an., Blesk 1864, č. 4 (báseň) ●; Δ (J. Neruda): Václav Kremla, Hlas 24. 4. 1864 → Literatura 1 (1957, s. 421) + (an.:) B. M., Humorist. listy 1890, č. 22 → Podobizny 4 (1957).

ah, ll

Most

1921–1923

Měsíčník pro uměleckou tvorbu a kritiku.

Podtitul: 1921/22 (roč. 1) Kulturní list. – *Redaktor*: 1921/22 (roč. 1) B. Kočí; 1923 (roč. 2) Redakční kruh: R. Medek, B. Kočí, J. Knap. – *Vydavatel*: 1921/22 (roč. 1) F. Svoboda; 1923 (roč. 2) B. Kočí, Praha. – *Periodicita*: měsíčník; 1921/22 (roč. 1) 12 čísel od října 1921 do července 1922 a zvláštní číslo 13–14 (září 1922), „obsahující dokončení Povídek O’Henryho“; 1923 (roč. 2) 5 čísel od dubna do listopadu. – *Příloha*: 1921/22 (roč. 1) O’Henry: Zelené dveře a jiné povídky (přel. A. Vodička). – M. zanikl pro nedostatek čtenářů.

Koncepčně nevyhraněný M. soustřeďoval beletristické a kritické práce autorů různých generací a orientací. Vedle začínajících spisovatelů zaměřených levicově (A. Hoffmeister, S. Kadlec, J. Seifert, J. Wolker) zde publikovali i starší autoři často protichůdných postojů (V. Dyk, O. Fischer, J. Hořejší, A. Sova, K. Toman aj.). Trvalý význam si podržela anketa o snahách nejmladší generace a o proletářské literatuře nazvaná O literární příští (roč. 1, č. 8–9, 10–11), jíž se zúčastnili K. Čapek, V. Dyk, O. Fischer, J. Hora, M. Hýsek, J. Knap, J. Krecar, F. V. Krejčí, A. Macek, A. Novák, A. M. Piša, M. Rutte, K. Scheinpflug, F. X. Šalda, Ant. Veselý, J. Vodák a J. Wolker. Současně sovětské poezii a próze byla věnována část

č. 5–6 (roč. 1); průběžně byly otiskovány překlady (převážně F. Bíbla a A. Vodičky) z anglické poezie. Polemiku o současném francouzském výtvarném umění spolu vedli J. Rambousek a K. Teige.

Verše v M. publikovali: L. Atsebešová (Simonetta Buonaccini, vl. jm. L. Šebestová), J. Bartuška, A. Bebr, K. J. Beneš, C. Blattný, V. Dyk, O. Fischer, S. Hanuš, A. Hoffmeister, J. Hora, J. Hořejší, M. Jirko, S. Kadlec, Z. Kalista, J. Knap, J. Kolman Cassius, J. Kopta, P. Kříčka, F. Kubka, R. Medek, B. Mühlstein, J. Opolský, B. Pfleger, J. Rybářová, J. Seifert, A. Sova, K. Toman, B. Vlček, F. Wenig, J. Wolker aj. *Prózou* přispívali C. Blattný, A. Černík, J. J. Fischer, J. Hanka, A. Hoffmeister, M. Jirko, S. Kadlec, P. Kompíš, J. Kopta, R. Medek, M. Pujmanová–Hennerová, M. Rutte, F. A. Springer, E. Vachek, J. Vrba, F. Wenig aj. *V překladech* byly uvedeny práce těchto autorů: L. Abercrombie, G. Apollinaire, K. D. Balmont, I. Bunin, J. N. Čirikov, W. H. Davies, W. J. De La Mare, J. Drinkwater, M. Gorkij, O’Henry, G. K. Chesterton, F. Jammes, S. Jesenin, J. Keats, S. Makovskij, J. Masefield, A. M. Remizov, G. Rodenbach, D. G. Rossetti, A. Samain, S. Sassoon, I. Severjanin, W. Shakespeare, E. Shanks, E. Verhaeren aj. *Kritické stati a glosy o literatuře, divadle, výtvarném umění i hudbě* tiskli M. Bartoš, K. J. Beneš, J. Hora (pseud. Jan Hron), A. V. Hrstka, J. Knap, J. Kolman (Cassius), L. Kunte, J. Ljacakij, R. Máša, N. Melniková–Papoušková, E. Rádl, J. Rambousek, K. Teige, A. Vodička, B. Vomačka, A. Vyskočil aj. Do rubriky *Rozhledy* (pouze 1. roč.) přispíval kritickými glosami také A. Hoffmeister. V 1. roč. byly reprodukovány obrazy A. Hoffmeistera, J. Rambouska, K. Votlučky a J. Zrzavého.

zt

Jindřich Mošna

* 1. 8. 1837 *Karlín* (Praha-K.)

† 6. 5. 1911 *Praha*

Herec Prozatímního a Národního divadla, vynikající představitel komických a charakterních rolí. Autor kupletů, sólových výstupů a adaptací, vypravěč vzpomínek na mládí a počátky své herecké dráhy.

Syn kovářského dělníka. Navštěvoval školu v Podolí a u Sv. Jindřicha a 1849–51 piaristic-

kou nižší reálku na Starém Městě; pro kolizi s tuhou školní kázní studia ve 3. roč. opustil a učil se mosazníkem. Hned po vyučení jako tovaryš odešel 1855 na zkušenou do Vídně, kde vedle zaměstnání pilně navštěvoval divadla a vypomáhal nejprve ve sboru, později i jako epizodista v divadle Josephstadttheater. 1859 podepsal smlouvu pro německé divadlo v Temšváru, musel se však vrátit k odvodu do Prahy; vojenské služby byl zproštěn, pracoval znovu jako dovedný mosazník a přitom hrál s ochotníky Švestkova divadla u Sv. Mikuláše na Starém Městě. Po neúspěchu pohostinského vystoupení na scéně Novoměstského divadla (1859) odešel ke kočovné společnosti J. A. Prokopa, 1860–63 hrál s menší přestávkou u společnosti J. Štandery (jeho komický talent tu objevil režisér K. Polák), pak krátce v divadle v Plzni a od velikonoce 1864 v Prozatímním divadle, s jehož souborem přešel 1881 do Nár. divadla (na odpočinku od 1909). M. patřil ve své době k nejoblíbenějším představitelům komických a později charakterních rolí; od drastické komiky svých počátků, využívající vynikajících pohybových (tanec, artistické a žonglérské prvky), pěveckých a improvizací vloh, se vyvíjel k herectví přesných povahopisných studií, vždy však založených na živelné divadelnosti a intuitivní schopnosti hereckého převtělování.

M. autorská činnost byla nedílnou součástí všestranného vybavení arénního komika, který vedle hereckých schopností byl mocen i verbální improvizace, jež zpestřovala banální děje operet a frašek aktualizujícími extempore. Z této aktivity, která byla příznačná pro M. herectví před vstupem do Národního divadla, vyplynula i jeho adaptace starší berlínské frašky *Hastroš* a autorský podíl na parodických burleskách „se zpěvy a tancem“. Základní, často schematické texty arénního repertoáru nabývaly diváckého úspěchu zejména kuplety, monology a scénkami, které je provázely a jichž byl M. ve své době nepřekonatelným interpretem. Spojeny s jeho jménem vyšly ve dvou sbornících (Sólové výstupy Jindřicha Mošny, Nové sólové výstupy a popěvky Jindřicha Mošny), z nichž po desetiletí čerpaly programy různých kabaretních zábav; zejména první svazek však obsahuje značný podíl příspěvků označených šiframi jiných autorů (E. Z., tj. E. Züngel, J. J. St., tj. J. J. Stankovský aj.) a M. samému snad lze přisoudit vedle šifry J. M. i ně-

teré nepodepsané texty. Kuplety i monologické scénky (protagonistou v nich je většinou postava z malého pražského světa) glosují v lidově plebejském duchu lokální každodennost včetně veřejných, sociálních a politických záležitostí (rakouská byrokracie, cenzura apod.). Časté téma v nich tvořilo divadelní dění a to se také opakovaně stávalo zdrojem metaforických paralel a konfrontací. Pro komiku M. textů je charakteristický demaskující postoj – odhalování přízemní reality za lesklým povrchem věcí –, který se často prosazuje spojováním kupletu s ironicky zlehčujícím komentářem k jeho jednotlivým slokám. Oblíbený žánr, v němž se rovněž prolínala zpěvní a mluvená složka, pak představovaly travestie známých děl zejména romantického operního repertoáru. M. bývá uváděn i jako autor populárních vzpomínek na dětství, učednická a tovaryšská léta a na divadelní počátky *Jak jsem se měl na světě...*, jejichž text podle M. vyprávění literárně zpracoval herec K. Želenský. Vyhraněná individualita vypravěče v nich vystupuje jak v pohledu na těžké životní začátky, které jsou převedeny do roviny vyrovnaného vzpomínání a tím „veselého vyprávění“, tak ve zdůraznění dobrých vlastností prostého člověka a jeho morálních hodnot, skromnosti, lásky k rodině, zbožnosti, poctivosti v práci a hrdosti na řemeslnou dovednost; Želenského zpracování zachovalo i rysy dobově zbarveného jazyka – pražské, němčinou ovlivněné mluvy z poloviny 19. století. – M. životní osudy zpracoval v románě *Komedie plná lásky* F. Rachlík.

PSEUDONYM, ŠIFRA: veselý Jindra; J. M. (dub.).
 ■ PŘÍSPĚVKY in: Humorist. listy (1908–09, vzpomínky); sb. Sólové výstupy Jindřicha Mošny 1, 2 (1876, 1877); sb. Nové sólové výstupy a popěvky J. M. (1883). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): *Jak jsem se měl na světě...* 1, 2 (memoáry, b. d., 1911; lit. zprac. K. Želenský); *Smrt* (sólový výstup, b. d., Švábova knihovna ř. 1, č. 1119–30); *Zamordované příbuzenstvo* (sólový výstup, b. d., 1922, Švábova knihovna ř. 1, č. 1249–58; spolu s A. Burka: *Fórista*); *Půlnoční silvestrovská řeč* (b. d., Švábova knihovna ř. 2, č. 62–63; spolu s J. Šváb Malostranský: *Když Starý rok omládne*); *Černý kafe* (z rkp. pozůstalosti, 1929, bibliof.). ■ SCÉNICKY. *Parodie, frašky a jejich adaptace*: Doktor Foušek a Markytka (1868, s jinými, pseud. veselý Jindra); *Česká komedie v Olympu* (1869; podle „Štänderovy myšlenky“, jako spoluautor uveden Č. Pilulka); *Hastroš* (1878). ■

LITERATURA: F. A. Šubert: J. M. (1902); an.: J. M. Ke čtyřicetiletí jeho umělecké činnosti (obra-

zová publikace, 1904); an.: † J. M. jako člověk a herec (b. d., 1912); L. Páleníček: J. M., herec realistický (1951) + J. M. (obrazová publikace, 1954) + J. M. (1983). ■ ● ref. Doktor Fousek a Markytka: uh (V. Guth), *Correspondenz* 22. 11. 1868; an., *Naše listy* 22. 11. 1868; an., *NL* 15. 5. 1870 ●; an.: ref. Česká komedie v Olympu, *NL* 15. 8. 1869; S. Prokop: J. M., *Světozor* 1871, s. 494 a pokr.; uh (V. Guth): ref. *Hastroš*, *Politik* 25. 12. 1878; J. L. Turnovský: J. M., *Světozor* 23, 1888/89, s. 213; J. Žeranovský: J. M., *Hlas národa* 24. 3. 1889; an.: J. M., *Čas* 1897, s. 538; an.: J. M., *Přehled* 5, 1906/07, s. 811; ● ref. Jak jsem se měl na světě...: F. Sekanina, *Zvon* 11, 1910/11, s. 557; -il, *LidN* 18. 10. 1911; V. K., *Pražská lid. revue* 1911, s. 227 ●; an.: nekrolog, *Čas* 7. 5. 1911; J. Arbes in *Z galerie českého herectva* 2 (b. d., 1914, s. 33); K. Šípek in *Vzpomínky na Prozatímní* (1918, s. 66); V. Brtník: ref. Jak jsem se měl na světě... (2. vyd.), *Venkov* 16. 12. 1926; V. Červinka: *Památky J. M.*, *Zvon* 37, 1936/37, s. 684; L. Novák in *Stará garda Národního divadla* (1937, s. 75); J. Vodák in *Tři herecké podobizny* (1953); L. Páleníček: J. M., sb. *Listy z dějin českého divadla* 2 (1954, s. 75); L. Páleníček, L. Třešňáková-Želenská in J. Mošna: *Jak jsem se měl na světě...* (vyd. 1954); J. Vodák in *Tváře českých herců* (1967, s. 58); L. Kłosová: *Německá disertace o J. M.* (na něm. pražské univerzitě 1938, autorka A. Lohwasser), *Divadelní revue* 1994, č. 4.

ll

Kašpar Motěšický

* 1651 *Těšín* (Český Těšín)
† 22. 4. 1689 *Žitava* (Zittau, Německo)

Autor kázání, modliteb a duchovních písní.

Psal se také Moteschitzky nebo Motěschický, podle rodiště Teschinus. – Pocházel z rodiny protestantských duchovních: jeho děd Štěpán M. byl seniorem luterských kazatelů na těšínském panství, otec Jan M. farářem ve Střelcích v Horním Slezsku. O mládí M. není zpráv. 1671 se stal kazatelem v osadě českých emigrantů v Adelsdorfu, 1675 v Žitavě, kde žil až do smrti. Tajně navštěvoval Čechy, aby tam konal evangelické bohoslužby.

Literární činnost M. navazovala na náboženskou literaturu německého protestantismu. Mezi českou evangelickou emigrací si z ní získal oblibu především soubor modliteb na všechny dny v roce *Ruční knížka* (byla vydávána ještě po autorově smrti – do 1719 vyšla čtyřikrát –, od 2. vydání s rozšířeným přídatkem písní).

KNIŽNĚ: Některé písně duchovní... (b. m. 1673, výt. nezjišť.); Kázání svatomichalské o ustavičné a bedlivé ochraně a stráži svatých anjelů... (Žitava 1678); Vera felicitas. Pravé a dokonalé štěstí a blahoslavenství v Pánu usnulé paní Kateřiny, rozené Foratyn... (Žitava 1678); Suffitus spiritualis. Kadění duchovní v čas moru, modlitby i písničky (Žitava 1681); Suscitabulum poenitentiae. Budíček pokání, to jest 26 kajících kázání... (b. m. 1683); Ruční knížka, v níž se združují nejvybranější modlitby, prosby a žádosti..., jako i nejlíbější písničky, k všelikému času případné... (b. m. 1687, výt. 1. vyd. nezjišť.; 2. vyd. b. m. 1694 s rozšíř. přídatkem písní); Kázání svatodušní v létu 1684... (Žitava 1691); Modlitby (Žitava 1691, výt. nezjišť.); Umučení pána našeho Jezu Krista... v pěti kázáních obsažené a vyložené (b. d., výt. nezjišť.); Výklad na sedm slov pána Jezu Krista... (b. d., výt. nezjišť.). – *Překlad*: Křesťanská domovní postila 1–2 (Drážďany 1682). ■ EDICE (*ukázky*): in ant. *České baroko* (1941, ed. Z. Kalista). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in *Rukověť* 2 (1876); *Knihopis* č. 5951–62, 14 207. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Rukověť* 1 (1876) + in *Hymnologia Bohemica* (1878); A. Podlaha: *Dotatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii* (o rkp. kázáních), *ČCM* 1895, s. 512; H. Hrubý in *České postily* (1901); J. Volf: *Bibliografické drobnosti*, *ČCM* 1922, s. 204; G. Loesche: *Die böhmischen Exulanten in Sachsen, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus im ehemaligen Österreich (Viedeň, Lipsko)* 42–43, 1923; Z. Kalista in ant. *České baroko* (1941); E. Winter in *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert* (Berlín 1955).

msl

Pavla Moudrá

* 26. 1. 1861 *Praha*
† 10. 9. 1940 *Praha*

Autorka hlavně vzpomínkových a cestopisných próz a povídek didaktického rázu pro dívky; překladatelka zejména z anglické, americké, francouzské, skandinávské a německé literatury; fejetonistka a divadelní referentka; spisovatelka brožur propagujících myšlenky humanistických a teosofických hnutí.

Podepisovala se též Pavla Moudrých, Pavla Albieri-Moudrých, Pavla Albieri-Mucková, Pavla Mucková (-Albierová), Pavla Moudrá-Mrhová. – Dcera asekuračního inženýra. V Praze se vzdělávala od 1867 na soukromé dívčí škole M. M. Peškové, 1871–72 na farní škole u P. Ma-

rie Sněžné, 1872–75 na městské dívčí škole, 1875–76 v německé klášterní škole voršilek a od 1876 ve francouzském penzionátě B. Tastreho. Studovala operní zpěv v Pivodově pěvecké škole a herectví u O. Sklenářové-Malé, krátce byla členkou Pivodova operního sboru; poté pracovala jako vychovatelka v šlechtické rodině. 1885 se provdala za básníka P. Albieriho (vl. jm. J. Muček); žila s ním v Jaroměři a od 1888 v Hradci Král. a pomáhala mu redigovat týdeník Ratibor. 1887 zemřel jejich ještě ne roční syn, 1889 bylo manželství rozloučeno. 1889 M. krátce vydávala a redigovala feministický čtrnáctideník Lada. 1889–90 působila jako vychovatelka v rodinách volyňských Čechů v Rusku. Z cest do ciziny se v její tvorbě odrazily i pobyty v Rusku (1893) a v Dalmácii (1899). 1902 se provdala za obchodníka A. Mrhu, s nímž žila v Neveklově na Benešovsku a 1919–21 v Olomouci, kde mj. redigovala Ženskou hlídku Českosl. deníku. Poté se vrátila do Neveklava (manželství bylo rozvedeno až 1928), žila z honorářů za svou publicistickou, překladatelskou a literární činnost a z příspěvků různých organizací (především Svatoboru) a starala se o adoptivního syna. Udržovala dlouholetou korespondenci s A. Pammrovou, P. Maternovou, P. Pitterem aj. Od 1927 žila v Domově osamělých žen v Praze-Dejvicích. 1928–35 vydávala a redigovala časopis Sbratření (s P. Pitterem). Zemřela následkem embolie myokardu. – Od 90. let se účastnila veřejného života, věnovala se přednáškové činnosti a rozsáhlým aktivitám v četných spolcích a v různých eticky zaměřených hnutích: feministickém, volnomyšlenkářském, abstinentsním, vegetariánském, na ochranu zvířat, mírovém (jako zakladatelka a předsedkyně Chelčického mírové společnosti 1913 zorganizovala velkou antimilitaristickou manifestaci spojenou s podpisovou akcí žen; patrně proto byla v době 1. světové války pod policejním dohledem) a teosofickém. Jako zástupkyně českých žen a pacifistka se zúčastnila některých mezinárodních kongresů (1909 a 1922 v Londýně, 1910 v Berlíně, 1912 v Curychu). Byla též členkou Spolku čes. spisovatelů beltristů Máj a Svatoboru, 1934 založila a vedla etokratické hnutí.

Literární význam M. se opírá o její rozsáhlou práci překladatelskou, v níž se orientovala zejména na anglickou (Ch. Dickens, R. Kipling, W. Scott, H. G. Wells aj.), americkou (J. F.

Cooper, B. Harte, J. London ad.) a francouzskou (V. Hugo, A. de Musset, J. Verne aj.) prózu, na knížky pro mládež a dále na díla blízká jejím duchovním zájmům (např. T. Carlyle, J. W. Draper, M. Gándhí, C. Lombroso, B. von Suttner). M. původní umělecká tvorba zahrnuje soubor vzpomínkových črt a causerií *Do rozmaru i do pláče*, popisujících prožitky elévky divadelního sboru a cestovní obtíže v carském Rusku, a cyklus autobiografických próz inspirovaných vzpomínkami na vlastní dětství a dospívání, v němž zachytila atmosféru života staropražské rodiny v jednotlivých měsících roku (*Rok dětství*), ovzduší tehdejších škol a vzdělávání dívek (*Do dívčích let*) a svůj pobyt v pěvecké škole, divadelní a vychovatelské zkušenosti (*Život jde dál*). V románu *Ráj na zemi* a ve svém jediném dramatu M. výrazně projevila reformní snahy zdůrazňující výchovu jako východisko mravní obrody společnosti. Zejména v zobrazení přerodu prostitutky (*Lekniňy*) uplatnila programy hnutí, ve kterých pracovala a jejichž propagaci věnovala i řadu vlastních publikací a překladů. Svou etiku a evangelické stanovisko založila též na některých názorech P. Chelčického a J. A. Komenského (o jehož mystice, podobně jako o Březinově, rovněž psala). Časopisecky tiskla také fejetony (Nár. listy, pod Nerudovým vlivem), divadelní referáty (*Ženské listy*) a ojediněle i tendenčně zabarvené verše (Sbratření, Zvon).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Olga Příbylová; Olga P., O. P., P. A. M-ová, Pav. M., P. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (od 1905); Čes. slovo; Českosl. deník (Olomouc); Čes. svět; Domácí krb; sb. Důvěrné chvíle (1928); Hlasy od Blaníka (Benešov); Jitřenka (Polička 1919); Lada (1889); Lid. noviny (1936); Lit. listy (1897); Lit. rozhledy (1927–29); Lumír (od 1899); sb. Mírová čítanka 1, 2 (1913–14; upr. vyd. 1920); sb. Mírová výchova (1924); Nár. listy (1890–1902, FF a cestopis. črty); Nár. obzor (1906–10); Nár. politika; Niva (1922, mj. P. Teta Anna); Obzor; Pod Blaníkem (Benešov); Pramen (1920–24); Právo lidu (1931); Prázdniny; Ratibor (Jaroměř–Hradec Král. 1884–88); Rozhledy (1906); Rozhledy (1927); Sbratření (od 1921); Svět zvířat (1926); Světozor (1881, od 1914); Švanda dudák; Teosofická revue; Topičův sborník (1924–26); Volné směry; Zábavné listy (1893); Zlatá Praha; Zvon (1912–29; 1922 Moje operní debut); Ženské listy (1922–26); Ženský obzor (1918); Ženský svět (od 1887). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Do rozmaru i do pláče (PP 1900); Rok dětství (P 1911; 1936 jako 1. část cyklu Z dívčích let do plného života); Do dívčích let

(P 1913 ← 1912 Zvon s tit. Z poutěte ve květ; 1936 s tit. Dívčí léta jako 2. část cyklu Z dívčích let do plného života); Ráj na zemi (R 1917); Leknýny (D 1918, prem.); Školačky a školáci (PP pro ml., 1935); Život jde dál (P 1936; 3. část cyklu Z dívčích let do plného života). – *Překlady*: S. Webb: Nesnáze individualismu (1897); J. Lubbock: Krásy přírody a divy světa, ve kterém žijeme (1897) + Radosti života (1897, s J. Pelclem); A. de Musset: Novely a povídky 1–3 (b. d., 1897, 1903 s B. Veselou, 1912; pseud. Olga Příbylová) + Zpověď dítěte svého věku (b. d., 1900); E. a J. Goncourtové: Germinie Lacerteusová (1898); J. Michelet: Lásky (1899); Ch. Dickens: Veliké naděje (1899) + Zvony (1899); R. Kipling: Kniha džunglí (b. d., 1899) + Druhá kniha džunglí (b. d., 1901) + Kim (1903) + Stateční kapitáni (b. d., 1904) + Pohádky (b. d., 1904) + Stopka, Brouk & spol. (1910) + Šotkova kouzla (1910) + Přízraky (b. d., 1911) + Nová Šotkova kouzla (1912) + Welandův meč a jiná Šotkova kouzla (1929) + Strom spravedlnosti a jiná Šotkova kouzla (1929) + Tvůj sluha pes (1931) + Kiplingovy povídky o zvířatech (1934) + Sloní mládě (1948); A. Strindberg: Červený pokoj (1901, s K. Mrhou) + Z bájně říše (1902); T. Carlyle: Dějiny francouzské revoluce 1–3 (b. d., 1902); P. Lavrov: Historické listy (1903); V. H. Rochefort: Paměti 1–3 (1904, s J. Jirouškem); Ch. Squire, F. Maclean: Do střední Afriky na kře ledové (b. d., 1904); H. G. Wells: Stroj času, Neviditelný (b. d., 1905); A. Besant: Člověk a jeho těla (1905) + Zrození a vývoj duše (1906); L. M. Alcott: Růže v rozkvětu (1906); F. Montgomery: Modrý závoj (b. d., 1907); M. Saunders: Krasavec Brok (b. d., 1907); J. Verne: Pět neděl v baloně (1907) + Tajemný hrad v Karpatech (1909) + Druhá vlast 1, 2 (b. d., 1913); J. F. Cooper: Poslední Mohykán (b. d., 1909) + Prérie (b. d., 1909); J. W. Draper: Dějiny duchovního vývoje v Evropě 3. Křesťanství a věda (1910); F. M. White: Půlnoční host (b. d., 1910); W. E. Griffith: Japonské pohádky (1911); C. Lombroso: Co bude po smrti? (b. d., 1911); B. von Suttner: Vzlety lidstva (1914); A. Le Feuvre: Edoušův knoflík (1914); G. B. Shaw: Candida (1919, prem. 1905); W. Bohn: Buddhismus jako etická kultura v náboženství vykoupení (1920); E. G. Bulwer (Lytton): Poslední dnové Pompeji 1–5 (1920–21); J. Andrews: Příběhy, jež matička Příroda vyprávěla svým dětem (1924); J. London: Zářící den 1, 2 (1924); E. T. Seton: Zvířata a hrdinové (1925, s B. Z. Nekovaříkem); K. Chandler: V říši stepního vlka (1926); F. B. Hart: Po staré cestě 1, 2 (1927); J. Buchan: Tajemství loveckého hrádku (1927); W. Scott: Rob Roy (1927) + Woodstock (1929); E. Ludwig: Syn člověka (1928); M. Skipper: Schůzky u jezírka (1930); Der Ling (T. S. White): Krutá císařovna (1931); M. Gándhí: Můj život (1931); V. Hugo: Devadesát tří (1931) + Bídníci 3 (1931, s J. Novým); M. Kyber: Mezi zvířaty (1931) + Země zaslíbení (1933) + Verunčina tři světla (1934) + Nové povídky o zvířatech (1937); J. E. Esslemont: Bahá'ulláh a nová doba (1932); O. S. Maranatha: Tvůrčí mlčení

(1932, s V. Procházkou); A. Santi (M. C. Kubelíková): Životní normy nové rasy (1932); E. Turner: Dělák (1932) + Utrpením ke slávě (1932) + Horská princezníčka (1933) + Hanička Všudybylka (1933) + Sedm rarášků (1938) + Marcelino štěstí (1938); O. Janetschek: Titan (1934); K. Michaëlis: Teplá života (1937). – *Ostatní práce*: Vivisekce (1909); Alkoholismus a žena (1910); Výhody duchovního života (1910); Podstata ochrany zvířat (1912); Na obranu spiritualismu (vědy duchovní) (b. d., 1913); Utrpení a zlo (b. d., 1913); Nový člověk (Viedeň 1914); Výbor přednášek 1, 2 (Viedeň 1918, 1919); Obroda duše (1919); Čtyři velká náboženství (1920); O potřebě reformy výchovy (1920); Poslání ženy ve světle teosofie (1922); Victor Hugo o Rýnu a o dohodě francouzsko-německé (1923); Dvě rozpravy (1923); Ženy a světový mír (1923); Můj odkaz světu (b. d., 1925); Obrození duší (1926); Ze studánky živé (1930); V předvečer velké doby (1932); Za světlem Komenského (b. d., 1933); Tajemství a moc lásky (1940). – *Souborné vydání vzpomínkových próz*: Z dívčích let do plného života (nakl. E. Fastr, 1936, 3 sv.). ■ REDIGOVALA časopisy: Lada (1889), Ženské listy (1923, s M. B. Šareckou), Sbratření (1928–35, s P. Pitterem). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Nejlepší báchorky všech národů a časů 1, 2 (1. Pohádky u kolovrátku, 2. Z báječné říše, b. d., 1902, s P. Projsou); Mírová čítanka 1, 2 (1913, 1914, s J. Wurmovou; 1920 upr. vyd. části Mírové čítanky 2 s podtit. Válka). ■

LITERATURA: K. Kovář: P. M. (1934); J. Pánek, M. Száková: Pozůstalost P. M. (Okres. archiv Benešov 1975). ■ A. F. Tichý: ref. překl. J. Lubbock: Radosti života, Lit. listy 18, 1896/97, s. 251; ● ref. překl. E. a J. Goncourtové: J. Karásek, MR 1898/99, sv. 9, s. 127; J. Borecký, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 15 ●; ● ref. Do rozmaru i do pláče: A. N. (Novák), Ženský svět 1901, s. 105; J. Karásek, Rozhledy 1901, s. 537; F. V. Vykoukal, Osvěta 1901, sv. 2, s. 744 ●; ● ref. Rok dětství: P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 342; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 253; K. Slavíková-Welsová, Máj 10, 1911/12, s. 201; K. V. H. (Havránek), Zvon 12, 1911/12, s. 285; K. Híkl, Přehled 10, 1911/12, s. 806; F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 232 ●; ● ref. Do dívčích let: K. (R. J. Kronbauer), Máj 11, 1912/13, s. 243; Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 317; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 13, 1912/13, s. 346; A., Ženský svět 1913, s. 40; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 59 ●; ● ref. sb. Mírová čítanka: H. (J. Herben), Besedy Času 1913, s. 375; -och- (F. S. Procházka), Zvon 15, 1914/15, s. 14 ●; ● ref. Ráj na zemi: -tr-, PL 30. 12. 1917; Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 119 ●; ● ref. Leknýny: jv. (J. Vodák), Naše doba 25, 1917/18, s. 395; M. Majerová, Ženský svět 1918, s. 27 ●; ● ref. Výbor přednášek: P. Maternová, Ženský svět 1918, s. 55; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 406; J. H. (Hora), PL 7. 9. 1919; A. Novák, Venkov 11. 12. 1919 ●; ● ref. Mírová čítanka (2. vyd.): R. I. (Illový), PL 14. 10. 1920; A. Bláha, LidN 24. 10. 1920; P. Maternová, Ženský svět 1920,

Moudrý

s. 311 ●; ● k šedesátinám: P. Maternová, *Ženský svět* 1921, s. 12; V. V. Roštinský, *Zátiší* 1921, č. 1–2; J. Grmela, *Ženský list* 1921, č. 8 ●; A. N. (Novák): ref. *Můj odkaz světu*, *LidN* 11. 9. 1925; -och- (F. S. Procházka): ref. *Obrození duší*, *Zvon* 27, 1926/27, s. 334 + ref. *Ze studánky vody živé*, *Zvon* 30, 1929/30, s. 377; ● k sedmdesátinám: drb. (J. Borecký), *Zvon* 31, 1930/31, s. 280; an., *PL* 27. 1. 1931; P. Pitter, *Sbratření* 1931, č. 1; F. Šídlo, *Nový lid* 1931, s. 42; J. Wurmová, *Pokrokový obzor* 1931, č. 4 ●; drb. (J. Borecký): ref. *Z dívčích let do plného života*, *Zvon* 36, 1935/36, s. 446; ● k 75. narozeninám: E. Vaněček, *Pod Bláníkem* 15, 1935/36, s. 120; P. Kypr, *Venkov* 30. 1. 1936; J. Jabůrková, *Rozsévačka* 1936, č. 5 ●; ● nekrology: od, *LidN* 11. 9. 1940; p. (A. M. Píša), *Nár. práce* 12. 9. 1940; -btk- (V. Brtník), *Zvon* 41, 1940/41, s. 55; bš (B. Škorpil), *Vltavské proudy* 1940, č. 18 a 1941, č. 5 ●; J. Pánek: P. M. (Poznámky k životu, působení a pozůstalosti české spisovatelky a bojovnice za mír), *Středočeský sb. historický* 1974, s. 215; D. Holub: *Nové materiály k životu P. M. a O. Březiny*, *ČLit* 1975, s. 484; L. Pánková, V. Lukšů: *Listy P. M. O. Březinovi*, *Středočeský sb. historický* 1980, s. 191; E. U.: *Tvůrkyně mírové čítanky*, *Hlas revoluce* 1988, č. 35.

dh

Cyril S. Moudrý

* 25. 3. 1860 *Seničky* (Senička) u Olomouce
† 22. 2. 1892 *Senička* u Olomouce

Básník, prozaik, publicista a překladatel zejména z ruštiny a polštiny.

Syn učitele, po maturitě (1880) na Slovanském gymnáziu v Olomouci odešel do Prahy s touhou stát se hercem. Studoval u J. Šmahy, pak působil jako sekretář u divadelní společnosti F. Pokorného. Po bouřlivém životě, zklamán ve svých ideálech a nemocný tuberkulózou, se 1887 vrátil do rodné vesnice. Až do své smrti tam intenzivně překládal. Pohřben byl v rodišti.

Původní verše a prózu publikoval M. jen časopisecky (*Ruch*, *Vesna*), těžiště jeho literární činnosti spočívalo v překladech z polštiny a ruštiny, ojediněle též z němčiny a italštiny. Z polských autorů se nejčastěji zabýval H. Sienkiewiczem (*Na zmar!*, *Črty uhlem*, ve *Světozoru* 1885 novela *Promarněno*), z ruské literatury byl jeho zájem soustředěn především na povídkovou tvorbu, ze které sestavil výbor (*Z ruských luhů*). Časopisecky věnoval pozornost hlavně V. G. Korolenkovi. Přestože pře-

klady časem zastaraly, soudobá kritika na nich oceňovala svědomitost, věrné vystižení originálu i filologicky přesný a kultivovaný jazyk. Publikoval rovněž črty a literární úvahy (ty hlavně v *Literárních listech*, většinou pod nezjištěnými šiframi a pseudonymy).

PSEUDONYM: K. Růžička. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Lit. listy* (1887–91); *Mor. orlice* (Brno 1889); *Mor. listy* (Brno); *Nár. listy* (1885); *Našinec* (Olomouc); *Ruch* (1881–84); *Světozor* (1885); *Vesna* (1885–91); *Zábavné listy* (1883–85); *alm. Zora* (1885). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: H. Sienkiewicz: *Na zmar!* (1888) + *Črty uhlem* (1890); *Z ruských luhů* (výbor povídek, 1893, i ed.). ■

LITERATURA: ● ref. překl. H. Sienkiewicz: *Na zmar!*: -ík, *Lit. listy* 1888, s. 84; an., *Čas* 1888, s. 155 ●; ● nekrology (an.): *Lit. listy* 1892, s. 131; (F. Roháček), *Niva* 1892, s. 94; *Mor. orlice* 25. 2. 1892 ●; M. Hýsek in *Literární Morava v letech 1849–1885* (1911, s. 283); J. Herben in *Knihy vzpomínek* (1935, s. 370); V. Vlašínová in *Česká recepce V. G. Korolenka* (1975, zvláště s. 23).

dv

Václav Emanuel Mourek

* 20. 8. 1846 *Luh* u Plzně
† 24. 10. 1911 *Praha*

Filolog a literární historik, germanista zabývající se hlavně studiem gótskými a anglista, autor slovníků a učebnic, editor zejména staroněmeckých textů a překladatel z angličtiny a švédštiny.

Pocházel z chudé a početné pilařské rodiny. Dětství strávil v Luhu, od 1859 studoval gymnázium v Klatovech. Po maturitě (1867) si zapsal na filoz. fakultě pražské univerzity klasickou filologii u J. Kvíčaly a němčinu u J. Kella, pod jehož vlivem se věnoval starohornoněmeckému a gótskému písemnictví. 1871 složil státní zkoušku z klasické filologie a z němčiny a nastoupil jako prozatímní, od 1872 jako řádný učitel na gymnázium v Čes. Budějovicích; 1875 vykonal státní zkoušku z těsnopisu a fakultní zkoušku z angličtiny a oba předměty také jako nepovinné učil. Kromě výzkumu staroněmecké dialektologie se tehdy věnoval slovníkářské práci (od 1872 shromažďoval materiál k česko-anglickému slovníku), metodologii výuky (1875 sestavil učební plán pro němčinu na čes. středních školách, který byl od 1876 normou na čes. gymnáziích), překladatel-

ství z angličtiny a švédštiny (se svou ženou Irkou překládal též z češtiny do angličtiny), činnosti popularizační (četné jsou jeho příspěvky o anglické literatuře otiskované hlavně v Osvětě) a též kulturní a spolkové (mj. jednatel Sokola). Po rozdělení univerzity 1882 z popudu J. Kvíčaly přesídlil do Prahy a 1883 nastoupil jako profesor na Akademické gymnázium, složil rigorózní zkoušky (disertace *Die althochdeutschen Glossen in dem St. Galler Codex No. 292 und in dem aus St. Peter stammenden Codex zu Karlsruhe*) a ucházel se o zakládanou katedru německé literatury a jazyka; 1884 se habilitoval prací *Syntaxis slovesa v evangelii sv. Lukáše gótského překladu Ulfilova* a stal se též examinátorem německého jazyka a literatury při zkušební komisi pro kandidáty učitelství na českých středních školách (jako examinátor anglického jazyka při zkušební komisi pro kandidáty učitelství na školách měšťanských působil od 1908); 1888 byl jmenován mimořádným, 1894 řádným profesorem germánské filologie a literatury (mj. 1900 vykonával funkci děkana) a jeho péčí byl při filoz. fakultě čes. univerzity zřízen seminář germanistiky (stal se jeho ředitelem); zasloužil se též o založení první stolice anglistiky. Od 1888 byl mimořádným, od 1894 řádným členem KČSN (1896–1911 jejím generálním sekretářem), od 1890 řádným členem třetí třídy Čes. akademie, kde se snažil zharmonizovat vztahy mezi J. Kvíčalou a J. Gebauerem. Působil dále jako dlouholetý člen kuratoria Matice české a od 1907 jako jednatel Společnosti Čes. muzea (řídil jednání literárních porot), patřil k zakládajícím členům Spolku pro podporování chudých filozofů, v jehož rámci přednesl několik přednášek. Zřejmě pod vlivem J. Kvíčaly a M. Hattaly se 1886 ve sporu o RKZ postavil na stranu obhájců jejich pravosti. Za své první cesty do Anglie (1887, podpora Svatoboru) studoval v Londýně, Oxfordu a Cambridgi, kde z Hattalova podnětu pořídil opis Dalimilovy kroniky uložené v Trojické koleji. 1890 cestoval po Dánsku a Skandinávii. Anglii navštívil ještě dvakrát (1901, 1906). Fejetony a črty z těchto cest uveřejňoval v Osvětě. Byl redaktorem Ottova slovníku naučného a připravil pro něj *Přehled dějin anglické literatury*, který rozšířen vydal i samostatně. Zemřel na srdeční mrtvici, pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

V prvním období své činnosti se M. orientoval zejména na praktické aspekty lingvistiky:

na metodologii výuky cizím jazykům, slovníkářskou práci (*Slovník jazyka anglického i českého*) a cvičebnice překládání. Jako pedagog kladl důraz na běžnou konverzaci, doporučoval všimnout si vývoje řeči a analogií mezi jednotlivými literaturami. Nato už jako univerzitní učitel se v monograficky koncipovaných studiích zabýval strukturou gótského jazyka, zejména slovesnými a jmennými předponami a předložkami a rozbořem jeho souvětí. V pozdních časopiseckých studiích pak k prohloubení svého stanoviska aplikoval Gebauerovo zjištění o dvojím záporu i na střední a horní němčinu. Přiklonil se k mladogramatickému učení založenému na teorii hláskových změn a na novém výkladu hláskových zákonů. Tehdy byl považován za jednoho z předních představitelů germánské filologie v Evropě. Velice intenzivní byla M. ediční činnost. Z rukopisu Cambridžského diplomatically a jen s krátkým úvodem bez kritického komentáře vydal Dalimilovu kroniku, naproti tomu filologickými (zejména dialektologickými) rozbory opatřil edice řady zlomků staroněmeckých rukopisů objevených u nás. Publikoval je od 1887 hlavně ve Věstníku KČSN. Jako literární historik se M. představil jednak studií srovnávající staročeskou báseň Tandariáš a Floribella se stejnojmennou německou básní Pleierovou z 13. století, v níž dokazuje, že středohornoněmecká skladba posloužila jako přímá předloha české, jednak přehledovými pracemi o anglickém (*Přehled dějin literatury anglické*) a německém (přednášky *Historie německé literatury*) písemnictví. Charakterizují je obeznamenost s obsáhlým materiálem, názorně utříděná látka, soustavné hledání literárních souvztažností, ale též převaha filologického zřetele, jež má za důsledek oslabený smysl pro uměleckou stránku díla (nenašel vztah k realismu a naturalismu, neporozuměl moderní literatuře). V překladatelské praxi se M. soustředil na převody populárně-vědných prací (S. Smiles), překladateli dosud podceňovaných cestopisných knih (A. E. Nordenskiöld, A. Brasseyová) i zábavné beletrie (W. M. Thackeray). Osvědčil přitom pečlivý přístup k dílu (nad stránkami uváděl pomocné tituly, což usnadňuje čtenářovu orientaci, připojil systematické přehledy obsahu, seznamy obrázků, rejstříky), jeho translace se vyznačují čtivostí a jazykovou správností. Podobně postihl specifiku autorova jazyka v překladu Šmilovského prózy Nebesa do angličtiny.

Mourek

ŠIFRY: V. E. M., V. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Čes. akademie (1895, O stycích české a německé literatury od počátků do 16. století); Anzeiger für deutsches Altertum und deutsche Literatur (Lipsko 1898 a 1913, příl. čas. Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur); Athenaeum (Londýn 1889, překlad stati A. Truhláře o české lit.); ČČM (1892–99); Časopis pro moderní filologii (1911); Čes. muzeum filologické (1901); Encyklopedie pedagogická (1883); Festschrift für Joh. v. Kelle (1908); Hlas národa (1888–91; 1888 Historický rozvoj anglické novelistiky); Jarý věk (1883); Klatovské listy (1881); Krok (1887); Květy (1881); Listy filologické a pedagogické (1884); Lumír (1886, Přehled vývoje anglického dramatu); Osvěta (1880–1907; 1880 Senzační román anglický, 1882 H. W. Longfellow, 1888 Z dnešní Anglie, i sep., 1889 Přehled dějin literatury švédské, i sep., 1894 A. Tennyson, i sep., 1902 Z výletu do Skotska, i sep., 1907 Z nového výletu do Skotska, i sep.); Paedagogium (1886); Památník Čes. akademie (1898); Památník na oslavu čtyřicetiletého panování císaře Františka Josefa I. (1888); Památník na oslavu padesátiletého panovníckého jubilea... Františka Josefa I. (1898); sb. Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého (1898, Palacký jako redaktor německého Časopisu vlasteneckého muzea v l. 1827–1831); Památník pražského Sokola (1883); Politik (1891–92, FF Die böhmische Poesie des Jahres 1890); Prager deutsche Studien (1908); Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1903–05); Sokol (1872); Těsnopisná beseda (1881–82); Učitel (1891–92); Věstník Čes. akademie; Věstník KČSN (1887–1910); Výr. zpráva českého gymnázia v Čes. Budějovicích (1873, doktorská disertace); Zeitschrift für deutsche Philologie (Halle); Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur (Lipsko 1904); Zlatá Praha (1890); Ženské listy (1895). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Tandariuš a Floribella. Skládání staročeské s německým Pleierovým srovnal... (1887); Přehled dějin literatury anglické (1890, samostatně vyd. rozšíř. textu z Ottova sl. nauč.); Historie německé literatury 1, 2 (přednášky 1908, 1910). – *Překlady*: S. Smiles: Charakter (1876) + Vlastní silou (1877); W. M. Thackeray: Tržiště života 1–3 (1880); A. E. Nordenskiöld: Plavba Vegy kolem Asie a Evropy 1, 2 (1882, 1883); A. Brassey: Kolem světa (1883); do angličtiny: A. V. Šmilovský: Haveans! (Nebesa) (Londýn 1894, s J. Mourkovou). – *Ostatní práce*: Slovník jazyka anglického i českého 1, 2 (se souběž. názvem angl., 1879, 1882); Cvičebná kniha ku překládání z jazyka českého na jazyk německý pro vyšší třídy českých škol středních (1. část pro 5. a 6. tř. 1882, 2. část pro 7. a 8. tř. 1884); Učebné listy jazyka anglického pro samouky (1. 1886, 2. 1889); Syntaxis gótských předložek (1890); Syntaxis složených vět v góštíně (1893); Německo-český slovník (b. d., 1893, s J. V. Sterzingerem); Ottův slovníček německo-český (výtah z velkého slovníku německo-českého se souběž. názvem

něm., 2 sv., b. d., 1893 a 1899, s J. V. Sterzingerem); Kapesní slovník jazyka českého i anglického (se souběž. názvem angl., 1896 a 1897); Gramatika středohornoněmecká (skripta, 1908). ■ KORESPONDENCE: an. (A. Novák): O A. V. Šmilovském (J. Novákovi z 1885), LidN 5. 3. 1938. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kronika Dalimilova podle rukopisu Cambridžského (1892, opr. vyd. 1910). ■

LITERATURA: Std. (F. Studnička): ref. překl. S. Smiles: Charakter, ČČM 1876, s. 556; ● ref. Slovník jazyka anglického i českého: -ý (J. Malý), ČČM 1878, s. 456; F. Bílý, Osvěta 1882, s. 565 ●; ● ref. překl. A. E. Nordenskiöld: J. Kummer, Čes. noviny 9. 10. 1881; -ka. (J. Emler), ČČM 1883, s. 160; J. Kalousek, Osvěta 1883, s. 1041 ●; ● ref. Tandariuš a Floribella: A. Kraus, Athenaeum 4, 1886/87, s. 260; J. Pelikán, Hlídká lit. 1888, s. 40 ●; an.: Z mravní patologie společnosti české 3. Časopis Krok a jeho přátelé (kritika M. programu četby německé literatury na gymnáziích), Čas 2, 1887/88, s. 121; an.: Velectěný pane redaktore! (kritika M. stati o angl. novelistice v Hlase národa), Čas 2, 1887/88, s. 156; an.: Aliterace (kritika M. stejnojmenného hesla v Ottově sl. nauč.), Čas 2, 1887/88, s. 366; ● ref. Přehled dějin literatury anglické: H. G. Schauer, Lit. listy 11, 1889/90, s. 391; J. Vrchlický, Hlas národa 25. 9. 1890 (5. 10. 1890 M. polemika s Vrchlického názorem, též odpověď Vrchlického) ●; j: ref. překl. A. V. Šmilovský: Haveans!, Světozor 28, 1893/94, s. 288; ● ref. ed. Kronika Dalimilova...: V. Flajšhans, Athenaeum 9, 1891/92, s. 180; J. Pelikán, ČČM 1892, s. 352; F. Prusík, Čes. muzeum filologické 1, 1895, s. 75 ●; ref. Německo-český slovník: A. Koudelka, Hlídká lit. 1893, s. 448; J. Nečas, ČČM 1894, s. 170 ●; ● nekrology: an., LidN 25. 10. 1911; A. Beer, NL 15. 11. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 869; an., Přehled 10, 1911/12, s. 99; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 82; J. Janko, ČMF 1912, s. 27 a 126 + Almanach Čes. akademie na rok 1912, s. 127 ●; A. Beer: Zasláno (část textu, kterou z Beerova nekrologu NL vypustily a která obsahovala polemiku s A. Novákem a Přehledem nesouhlasící s jejich hodnocením M. prací zejména ve vztahu ke Gebauerovým pojednáním o dvojí negaci), Čas 16. 11. 1911 + Gebauer a M. (pokračování polemiky), Samostatnost 14. 4. 1912; M. H. (Hýsek): ref. ed. Kronika Dalimilova... (2. vyd.), ČČM 1912, s. 181; V. Mathesius: 20 let od smrti prof. V. E. M., NO 24. 10. 1931; ● k 100. výr. narození: L. Zatočil, Svob. noviny 20. 8. 1946; K. P. (Polák), PL 20. 8. 1946; F. Šimek, Svob. Československo 20. 8. 1946 ●.

bs

Tobiáš Mouřenín

* asi 1560–65 asi *Litomyšl*

† po 1625 asi *Bavorsko*

Básník, dramatik a překladatel.

Psán i T. M. z Litomyšle, Litomyšlský. – Pocházel zřejmě z Litomyšle. O jeho vzdělání a životě nejsou zprávy, sám se označoval „svobodných umění milovník“. Většinu života působil v prostředí pražských měšťanských vzdělanců. Kolem 1587 je doloženo jeho tiskařské působení, snad v tiskárně S. Palmy. Po 1621 odešel jako luterán do emigrace, asi do Bavorska; tam byl ještě 1625 v literárním kontaktu s tamními exulanty.

Literárně vystupoval M. jako překladatel a upravovatel morálně naučných německých spisů a dalších dobově populárních zábavných a zábavně-naučných děl. Epizodicky se uplatnil i jako autor duchovních písní. Největšího ohlasu došly jeho veršované práce dramatické, řadící se do linie měšťansko-lidových divadelních projevů mravoučné tendence; i ty byly většinou relativně samostatným zpracováním německých předloh (*Věk člověka* podle skladby J. Wickrama, *Historia kratochvilná o jednom sedlském pacholku...* podle D. Albrechta). M. v nich projevil větší dramatický smysl, než měli autoři jeho předloh. Není však známa žádná zpráva o jejich divadelním provedení. *Historia kratochvilná o jednom sedlském pacholku...*, vydávaná ve spojení s M. původní hříčkou *Vejestupný syn*, byla tištěna až do 19. století jako jarmareční knížka lidového čtení.

KNÍŽNĚ: Zrcadlo dvouh boháčův... (Olomouc asi 1594, výt. nezjišt.); Chiromantia, ruční knížka, umění na ruce komplexi... (asi 1598, výt. nezjišt.); *Historia kratochvilná o jednom sedlském pacholku*, kterak u sedláka za tři groše sloužil, a o poběhlém židu... (1604, výt. nezjišt.); *Vejestupný syn* (1604, výt. nezjišt.); *Věk člověka* (1604, výt. nezjišt.); *Nábožná píseň o dni soudném...* (Žitava b. d., 1718–24). – *Překlady*: P. Fabricius: *Pranostika hvězdářská k létu...* 1588 (1587); M. Moller: *Meditationes sanctorum patrum. Pěkné nábožné modlitby...* (1593); F. Mornay: *Smrt a život...* (1594, výt. nezjišt.); V. Portius: *Lícidlo krásné pannám a paním...* (1594); *Duchovní kuchařka*, to jest *Historia o jedné služebné děvečce...* (1595); Sv. Jana čtení s pěkným vejkladem... (1595); G. Scherer: *Kázání radostné chvály a díky činění z...* dobytí hlavní pevnosti Rábu (1598); an. (N. Frischlin): *Život a putování o velikém sv. Kryštoforu...* (1601); P. Leyser: *Vysvětlení křesťanského katechismu...* (Drážďany 1606); M. Moller: *Manuale aneb Otázky s modlitbami*, v nichž jest spásitelné a velmi potřebné rozjímání, kterak by člověk křesťanský pobožně živ býti... měl (1608); *Sumovní kronika... o silném Rohovém Sajfridovi...* (1615). ■ EDICE: *Kronika o Rohovém Sajfridovi*: *Věstník KČSN* 1891, s. 57 (ed. F. X. Prusík); *Historia...* o jed-

nom sedlském pacholku, *Lícidlo krásné pannám a paním* in Č. Zíbrt: *Jak se kdy v Čechách tancovalo* (1895); *Věk člověka*: ČL 1904, s. 337 (ed. Č. Zíbrt); *Vejestupný syn*: ČL 1910, s. 442 (ed. Č. Zíbrt); in ant. *Staročeské drama* (1950, ed. J. Hrabák) a *Starší české drama* (Brno 1981, ed. M. Kopecký); in ant. *České humanistické drama* (1986, též *Historia...* o jednom sedlském pacholku..., ed. M. Kopecký); T. M.: *Veršovaná tvorba* (1995, ed. M. Kopecký). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in *Rukověť 2* (1876); *Knihopis č.* 2410, 3576, 4470, 4604, 4843–44, 5428–39, 5788, 5927, 5929–30, 5948, 14 151, 14 180, 15 350, 16 984–86, 17 618. ■ LITERATURA: J. Jireček in *Rukověť 2* (1876); Č. Zíbrt in *Jak se kdy v Čechách tancovalo* (1895) + *Originál spisu T. M. r. 1594 o lícidle*, ČČM 1906, s. 371 + in *Staročeský rukohled a novočeský rukopis* (1910); J. V. Šimák: *Dva příspěvky knihopisné*, ČČM 1916, s. 410; J. Volf: T. M. knihtiskařem, ČČM 1922, s. 206; M. Kopecký: *K Mouřenínově Historii o jednom selském pacholku*, SPFF Brno, ř. D, 1955, č. 2, s. 86; L. Zatočil: *Zur deutschen Druckvorlage des Rohový Sayfrid von T. M.*, SPFF Brno, ř. D, 1959, č. 6, s. 3; M. Cesnaková-Michalcová in *Dějiny českého divadla 1* (1968); M. Kopecký: *Vejestupný syn a syn „zhejralý“*, LF 1972, s. 235 + in *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory* (Brno 1979) + *Zu den deutschen Einflüssen auf die tschechische dramatische Literatur der Renaissance*, *Zeitschrift für Slawistik* (Berlín) 1980, s. 357 + *Zur tschechischen Adaptation zweier deutscher Sujets*, tamtéž 1983, s. 880 + *Vejestupný syn a Bludný syn*, SPFF Brno, ř. D, 1984, č. 31, s. 57 + in *České humanistické drama* (1986); P. Voit: *K českému básnictví předbělohorské doby – Život a putování sv. Kryštofa*, ČLit 1990, s. 419; M. Kopecký: *Problematika tvorby T. M.*, SPFF Brno, ř. D, 1991, č. 38, s. 131 + in T. M. z L.: *Veršovaná tvorba* (1995).

jk

Jan Možný

* 11. 6. 1822 *Horní Podčaply* u Mělníka
† 22. 5. 1863 *Praha*

Prozaik, autor výchovných povídek pro mládež, překladatel z němčiny.

Podepisoval se i J. Možný Podčápský. – Po vykonání zkoušek pro hlavní školy působil od 1852 jako učitel na škole u Sv. Petra v Praze.

Ve své povídkové tvorbě určené dětskému čtenáři M. zpracovával s důrazem na křesťanské morální ctnosti, zejména úctu a lásku k rodičům, zbožnost, mravnost a skromnost, histo-

Mráz

rická témata (*Vojmír, Vpád Švédů do Prahy, Památný peníz*) i příběhy situované do současnosti, v nichž poukazyval zejména na nutnost důsledné výchovy od útlého věku (*Karbaník, Uprchlec z vlasti*). Charakterizovala je snaha po poutavém romantickém ději, často plném bizarních situací a postrádajícím hlubší motivaci jednání postav (*Ztracená dcera*). *Drobné povídky pro malé děti* obsahují příběhy ze života dětí, podávané buď jako kladný, nebo jako záporný příklad chování a činů. Povídky vyhocené výchovného zaměření M. také překládal z němčiny (A. F. F. Hoffmann, K. Nocke). Zpěvník pro školní mládež..., který sestavil, obsahuje písně pro doprovod náboženských obřadů.

PSEUDONYMY: Jan Počápský, Podčápský. ■ PŘÍ-
SPĚVKY *in*: Čes. včela (1845–46); Paleček (1844). ■
KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): *Drobné povídky pro malé děti* (1857); *Ztracená dcera* (1857); *Karbaník* (1858); *Vojmír* (1860, 1862 něm. verze s tit. Siegfried); *Uprchlec z vlasti* (1861); *Vpád Švédů do Prahy* (1863); – posmrtně: *Památný peníz* (1865). – *Překlady*: K. G. Nieritz: *Zápata na rukávě aneb Vysoká škola* (1852); K. Nocke: *Mladý ptáček* (1852); A. F. F. Hoffmann: *Opozdilec čili Malá zameškání přinášíva-
jí velké a nemilé následky* (1855) + *Hoch pašerův* (1857) + *Otrok Scipio* (1862). ■ USPOŘÁDAL
A VYDAL: *Zpěvník pro školní mládež hlavní školy u Sv. Petra v Praze* (1863). ■

LITERATURA: -z-: ref. *Drobné povídky pro malé děti*, *Škola a život 1857*, s. 187.

lb

Stanislav Mráz

* 8. 8. 1864 *Praha*

† 15. 10. 1918 *Košře* (Praha-K.)

Básník a dramatik, realizující svou posedlost psaním v osobitých sešitech bizarních, parnasistně laděných textů s výraznou stylizací nadčasového tvůrce.

Vyrůstal s matkou, domovnicí a posluhovačkou; v dětství se mj. věnoval hudbě. Již při studiu učitelského ústavu v Panské ul. psal veršované a dramatické texty. Ve 4. roč. se setkal se S. Čechem, který jej pochválil a některé jeho verše otiskl v *Květech*. Poté se M. v touze po seberealizaci a s příznačnou posedlostí věnoval převážně básnění, studií zanechal a stal se typografem. Po matčině smrti byl 1896 krátce hospitalizován v ústavu pro choromyslné

v Praze (sekundární demence), poté bydlel u příbuzných v Myslíně u Písku. Po návratu do Prahy (1897) začal vydávat sešity svých veršů, ačkoli byl, jako veřejný strážník, takřka bez prostředků. 1898 žádal v Nár. divadle o možnost recitovat a režírovat svá díla. Kromě krátkého azylu v košířském sanatoriu žil osaměle a v bídě, v psychickém vyšínutí (trpěl stihomamem) a nepochopení, byl odkázán na milodary a příspěvky předplatitelů. Zemřel následkem vysílení z hladu.

V zbytečně víře v moc poezie i vlastní kvality M. ztotožňoval umění a život, uchyloval se do vnitřního světa, hledal vznešenost, ideálnost, harmonii krásy a pravdy. Z všednodennosti i z dobového kontextu se vyčleňoval především prostřednictvím silné sebestylizace nadčasového tvůrce, ale také svým podivinstvím. Čerpaje z dějinných inspirací a z tzv. nadčasových hodnot, konstruoval z osobitě deformovaného jazyka bizarní, útržkovité, klasicistně zabarvené texty, nečekaně vršil popisy, situace, miniděje, pojmy a dojmy i reakce na dobové dění. Střepy neopakovatelné uvolněné fantazie a výlučné poezie v jeho dílech vyrůstaly i z neobvyklé konfrontace banality, konzervativní artistnosti a nesrozumitelnosti s momenty zvláštní obraznosti, modernosti a hravosti. První verše, poznamenané především poetikou S. Čecha, tiskl M. ve studentských almanaších a v časopisech od počátku 80. let. I nevýraznou, optimisticky laděnou přírodní lyriku prvotiny *Písně člověka* poznamenala rétoričnost a sklon k okouzlené idylizaci; již zde se projevila záliba v antické symbolice, v užívání cizích slov, novotvarů a zkomolenin. Po odmlce začal M. vydávat své neobvyklé, parnasistně laděné texty. V prvních, lyrickoe-pických sešitech (od sbírky *Vánoční psalm národa* po soubor *Našemu Herodotu*) dominovala záliba v užívání nejrůznějších historických paralel a prolínání časoprostorů, zmatená a matoucí metaforika vyzdvihující moc umění. Mezi sešity nejrozsáhlejší M. edice *Clio* převažovala veršovaná dramata: „výpravné fabule“ – féerie (*Ballada o srdci utřázněném, Oinomatopoeios, otec chrobáků, Legenda báby loutek, Petr principál*), komedie a satiry (*Masopust u skřítků, Sřezžený Parnass*), tragédie (*Cervantes, Heliogabal*). V prozaických komediích (*Vlasy Bereniky, Silná v zoologii*) lze nalézt bezděčné prvky situační absurdity. Nejkomunikativnější z této edice byly reflexivní soubor

ry lyrickoepické (*Souboj, Čekání na štít Phöeba, Překřičený hlas*) a lyrické (*Eclogy pro stříbrnou paní*). Hledání etického a zejména uměleckého ideálu v nich krystalizovalo upevňováním a třibením stylizace výlučného lyrického subjektu, postupným zcivilňováním výrazu, ve střetech snovosti a antiiluzivnosti, v úvahách nad nezničitelnou energií krásy. V několika sešitech edice Poetické listy létací (*Bard se vrátil, Nová reverie bethelská a palestýnská, Děti Bellony*) vrcholila M. snaha o vysoký styl ve zpracovávání mytologických, biblických a milostných témat. Další M. edice vlastních prací zůstaly v torzech: Encyclopedie ouvragé a tiragí lib. a sat. (Thaliino breve v sonetech, Našemu Herodotu) a Drama (féerický Konec Polyphéma). Řada dalších M. prací, jež pravidelně anoncoval, zůstala zřejmě nevydána (nebo nenalezena).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Frigus; S. Mz. (Humorist. listy), St. Mz. (Humorist. listy, list Měli jsme, budem zase míti...). ■ PŘÍSPĚVKY in: Humorist. listy (1881–82); Květy (1882–83); list Měli jsme, budem zase míti... (1881); Merendy; Nár. listy (1883); Osvěta (1882); alm. Památník (žáků učitel. ústavu pražského, 1880); volné listy Pierská revue dne a případností (1901–02); alm. Z mladých snů (1881); Zlatá Praha (1884); – posmrtně: Tvář (1969). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vl. nákladem): Písně člověka (BB 1883); Vánoční psalm národa (B 1897); Thaliino breve v sonetech (B 1898); Triomf dětí daedalských (B 1898); Našemu Herodotu (B 1898); Souboj (BB 1904); Konec Polyphéma (D 1910); Bard se vrátil (B 1910); Ballada o srdci utrýzněném (D 1911); Vlasy Bereniky (D 1911); Silná v zoologii (D 1912, prem. 1989); Nová reverie bethelská a palestýnská (B 1912); Čekání na štít Phöeba (BB 1913); Překřičený hlas (BB 1914); Oinomatopoeios, otec chrobáků (D 1914); Eclogy pro stříbrnou paní (BB 1915); Legenda báby loutek (D 1915); Masopust u skřítků (D 1916); Petr principál (D 1916); Cervantes (D 1916); Střežený Parnass (D 1916); Heliogabal (D 1917); Děti Bellony (BB 1918). ■ REDIGOVAL *almanach*: Z mladých snů (Praha 1881, s K. Novákem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (vlastní texty) *list*: Měli jsme, budem zase míti... (B 1881, v upomínku 12. 8. 1881); *volné listy*: Pierská revue dne a případností (BB b. d., 1901–04: 1. Čí je Haemos?, 2. Sigurova symphonie hadí, 3. Ethos či pathos, 4. Slzela Clío i Timpleis..., 5. Cynthiin věnec triumfální, 6. Majales práce a cyclopů pierských); *edice*: Encyclopaedie ouvragé a tiragí lib. a sat. (1897–98, 2 sv.), Clío (1904–17, 17 sv.), Drama (1910, 1 sv.), Poetické listy létací (1910–18, 3 sv.). ■

LITERATURA: ● ref: Písně člověka: E. Miřiovský, Pokrok 6. 2. 1884; F. Zákrejs, Osvěta 1884, s. 571

● an. (K. Čapek, dub.): ref. Čekání na štít Phöeba, Umělecký měsíčník 2, 1912/13, s. 148; -ejč- (J. Krejčí): Literatura (mj. ref. Překřičený hlas a Oinomatopoeios, otec chrobáků), Naše doba 1915, s. 65; K. Čapek: Poeta, Kmen 1919, s. 1, 10, 18, 29 → Marsyas čili Na okraj literatury (1931); Redakce (F. Strejček): Sháňka po básníkovi (přehled svědectví o M., s bibl.), Knihomol 1923/24, s. 133; J. S. Machar: Při sklence vína, Tribuna 9. 9. 1928 → Při sklence vína (1929); E. Lešehrad: Dva trošečníci, Odeon 1, 1929/31, s. 58 → Básnické životy (1935); F. Halas: S. M. – Cervantes, Panoráma 9, 1931/32, s. 49 → Imagina (1971); M. Novotný: Trosky života poety S. M., LidN 20., 27. 1. a 3. 2. 1936 + (mn.): K historii S. M., Marginálie 1951, s. 27; L. Merhaut: „Překřičený“ a objevený hlas (M. a K. Čapek), Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1993, s. 22; J. Kuběna: S. M. se narodil..., divad. program k prem. Silná v zoologii (Divadlo Na zábradlí 19. 12. 1993) + S. M. čili Překřičený hlas, Box 1993, č. 4; L. Merhaut in Cesty stylizace (1994); A. Stankovič: Jistým rozumům pouhým plevem, Respekt 1994, č. 8.

lm

Václav Mrázek

* 11. 5. 1826 Příbram

† 25. 1. 1874 Příbram

Dramatik a překladatel Molièra.

Otec byl hrnčířem. M. studoval na gymnáziu v Praze (1838–44) a ve Vídni (mat. 1846), kam se přestěhoval za rodinou svého mecenáše M. Layera, pozdějšího podsekretáře min. orby a hutnictví. S jeho pomocí získal stipendium na báňské akademii v Banské Štiavnici (1847), ale 1848 musel učiliště se všemi studenty nemadarské národnosti opustit. Pokračoval ve studiu v Montánním muzeu ve Vídni a vzdělání v oboru hutnickém dokončil na Vyšším montánním učilišti v Příbrami (1851). Působil v chemické laboratoři Říšského geologického ústavu ve Vídni, stal se asistentem pro chemii a prubířství na akademii v Banské Štiavnici (1852–55), hutním kontrolorem v Sedmíhradsku (1855–58, Offenbanya, dnes Baia de Aries v Rumunsku). Od 1858 byl zaměstnán na generálním ředitelství erárních dolů ve Vídni, 1862 se trvale vrátil do Příbrami, kde byl jmenován profesorem prubířství a hutnictví na báňské akademii. Po deseti letech přednášek byl jeho obor zrušen pro nedostatek posluchačů a M. zklamán nastoupil 1872 jako chemik

Mrázek

do příbramské kovohuti. Jeho práce z oboru hutní analytiky jsou dodnes ceněny. Mnohé odborné studie M. zůstaly v rukopisech.

Odbočení M., prvního českého inženýra v oboru hutnictví, k literatuře je spjato s počátky Divadelní bibliotéky J. Pospíšila. Přeložil Molièrova *Lakomce* (1852) tak, že ho lokalizoval do Čech a drobnými úpravami text aktualizoval ve smyslu demokratického smýšlení. Stylem překlad patřil do Klicperovy školy a byl hojně hrán v 50. letech na ochotnických scénách. Ve 2. vydání byla k němu připojena M. veselohra *Rovnoprávnost lásky aneb Svůj k svému, a vše po právu!*, situovaná do roku 1848. Jednoduchý komický děj se rozvíjí kolem představy, co by nastalo, kdyby se uplatnila rovnost v lásce mezi mužem a ženou a mezi prostým člověkem a šlechticem.

ŠIFRA: V. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Jahrbücher der k. k. Bergakademien zu Schemnitz, Leoben und Příbram (1864–74). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Rovnoprávnost lásky aneb Svůj k svému, a vše po právu! (1868). – *Překlad*: Molière: *Lakomec* (1852). – *Ostatní práce*: Zvláštní druh kotelních kamenů (1870). ■

LITERATURA: an.: W. M., Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttewesen (Vídeň 1874, s. 263); Gedenkbuch zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes der k. k. Bergakademie Příbram 1899, s. 75; L. Jeníček: V. M., Hutnické listy 1953, s. 540; J. Majer: K dílu hutních chemiků V. M. (1826–74) a Vojtěcha Ešky (1834–74), Rozpravy Nár. technického muzea v Praze. Z dějin hutnictví 4, 1977, s. 202.

is

Alois Mrstík

* 14. 10. 1861 *Jimramov*

† 24. 2. 1925 *Brno*

Prozaik a dramatik, autor žánrových obrázků a rozsáhlé kroniky, zaznamenávající realistickou metodou sociální a etické konflikty, lidové tradice a svěbytné kořeny života moravského venkova; autor cestopisných a memoárových črt, publicista.

Podepisoval se též Aleš M. – Nejstarší syn obuvníka a švadleny, měl ještě tři sourozence, spisovatele Viléma, překladatele z ruštiny a polštiny Norberta a lékárníka Františka (1865–1909). 1869 se rodina přestěhovala do Ostrovačic a 1874 do Brna, kde M. studoval od

2. roč. německou reálku (3. roč. opakoval); 1876 přešel na učitelský ústav, zpíval v brněnské Filharmonické besedě (dirigentem byl jeho učitel L. Janáček). Po maturitě 1881 působil jako zatímní podučitel v Lískovci u Brna, od 1882 v Rakvicích u Břeclavi (zde byl jednatel Čtenářského a pěveckého spolku Žerotín), 1884 se stal podučitelem v Hrušovanech u Brna a 1886 v Těšanech. 1889 byl jmenován správcem školy v obci Diváky u Hustopeč. 1890 absolvoval čtyřtydenní vojenskou službu ve Vysokém Mýtě. Poté co se v Divákách 1892 trvale usadil i bratr Vilém, se vesnice stala jedním z center moravské literatury (přátelské styky A. M. udržoval zejména s F. Marešem, K. Elgartem Sokolem, J. Uprkou, J. Merhautem, F. Pečinkou). Vedle vyčerpávajícího pedagogického působení na místní jednotřídce (od 1905 marně prosazoval školu dvoutřídni) vedl A. M. školní kroniku, spravoval místní knihovnu (kterou 1893 založil s Vilémem), byl nucen působit jako varhaník při bohoslužbách (do 1903), věnoval se osvětě, založil spolek divadelních ochotníků, sbíral dokumenty venkovského života a lidového umění, udržoval hospodářství, včelařil. Důsledkem byla častá psychická i fyzická vyčerpanost a neurastenie (nejhlubší krize nastala po Vilémově sebevraždě). Jen sporadicky vyjížděl do Brna a do Prahy (podnikl též tři cesty na Slovensko – 1896 přes Slezsko a Polsko, 1897 s V. Novákem a 1905; 1910 s Vilémem a 1912 s F. Marešem navštívil severní Itálii a Dalmácii, 1914 Berlín a Drážďany). 1901 se oženil. Od 1903 přerušovaly jeho učitelování časté tvůrčí a zejména zdravotní dovolené (pobýval na léčení v Luhačovicích, Piešťanech, K. Varech, hornorakouském Hallu). 1906–07 pomýšleli s Vilémem na vydávání vlastního literárního časopisu; 1907–10 spoluredigovali beletristickou část Moravskoslezské revue (spolupráce skončila v důsledku koncepčních a finančních sporů s vydavatelem O. Skypalou). Od 1912 byl členem Nakladatelského družstva Máje, od 1914 Moravského kola spisovatelů, 1918 byl krátce předsedou brněnského Divadelního družstva. 1919 odešel do důchodu. 1924 byl zvolen řádným členem literárního odboru ČAVU. Zemřel po tyfové nákaze v zemské nemocnici v Brně, zpopelněn byl v Pardubicích a pozůstatky byly uloženy 1931 v kolumbáriu brněnského krematoria. – Otec středoškolského profesora Karla M. (1905–1944), jenž uspořádal rodinný

archiv (dnes v PNP v Praze) a jehož soubory lyriky a cestopisných fejetonů zůstaly v rukopise.

M. tvorba, tematizující především život na pomezí Moravského Slovácka a Hané, zvolna postupovala od žánrových obrázků k mnohostranné kronice. Spolu s kritickým pohledem na sociální a mravní rozpory sílily autorovy národopisné a výchovné sklony i úsilí zachytit svébytnost prostředí a archetypální rytmy venkovského žití. Svou realistickou metodu M. založil zejména na věcném pozorování, lineárním kladení detailů, na plastické a typologizující kresbě vesnických postav a osobitých figurek a na (ve své době nebývalé důsledném) užití dialektu v dialozích. Jeho dílo významně poznamenala tvůrčí součinnost s bratrem Vilémem, v níž usedlejší Alois představoval prvek tradičnější, konkrétnější, systematictější. Za bratrovy podpory vstoupil do literatury v polovině 80. let realistickými obrázky v časopisech (*Vesna*, *Nár. listy*). V souboru *Dobré duše* (některé prózy podepsány oběma bratry) bez sentimentu zachytil bolestné stránky moravské vesnice, zejména rozpad jejich tradičních hodnot, tragické osudy jejich obyvatel, ale též jejich sílu a svéráz. Ve společné knize bratří M. *Bavlnkové ženy a jiné povídky* se navíc v jeho textech projevil Vilémův vliv v posílení přírodních dojmů a náladových popisů. Syžet, který Alois původně zamýšlel zpracovat románově, se stal osnovou dramatu *Maryša* sepsaného oběma bratry (rozhodující podíl na konečné podobě měl patrně Vilém), tragického příběhu dívky, která východisko z trvalého zoufalství našla ve vraždě nemilovaného a nechtěného muže. Pro své umělecké kvality (psychologicky věrné vystižení mentality vesničanů, smysl pro příznačný detail, civilní výraz) i pro svůj přesah k etickým a obecně lidským problémům se stala součástí klasického repertoáru českého divadla, byla uváděna i v cizině. Vyvrcholení prozaického díla A. M. i jeho úsilí o objektivaci uměleckého pohledu a o svébytnou moravskou literaturu přispívající k sebeuvědomění venkova se stala rozsáhlá kronika *Rok na vsi* (dodatečně přiznané Vilémovo spoluautorství se zřejmě omezilo na stylizaci některých – především přírodních – pasáží; část časopiseckých ukázek předcházejících knižnímu vydání byla signována oběma bratry či pouze Vilémem). Cyklus čtyř ročních dob zemědělského a církevního roku kompozičně sjedno-

cuje volný sled epizod ze života vsi Habrůvka (námětem se staly Diváky). Panoramatická mozaika zahrnuje řadu náčrtů individuálních osudů, výjevů z všedních i svátečních dnů, tragických i humorných situací, zaznamenává negativní (pod neblahým tlakem města) i pozitivní jevy, nové i tradiční prvky venkovského života, lidové obyčeje a rituály. Spojuje věcné popisy s lyrickými reflexemi, satirické momenty s idylickými, umělecký přístup s dokumentárními. Navazuje především na podněty B. Němcové, zdůrazňuje autonomní sílu a rovnovážnost bytí lidového kolektivu v souladu i v konfrontaci s přírodním časem a řádem. Po Vilémově smrti psal Alois již jen příležitostně. Dojmy z cest po Slovensku shrnul v knize cestopisných skic a pozorování *Hore Váhom*. Připravil nesourodý a nostalgickým tónem poznamenaný výběr svých (vesměs časopisecky tištěných) povídek, vzpomínkových a cestopisných črt, krajinomaleb, úvah a fejetonů *Nit stříbrná* (dokumentárně cenné texty *Vlastní vzpomínky z dětství* a *Krvavá pointa* doplnil editor M. Hýsek). – Vedle osvětové a přednáškové činnosti psal články o moravských kulturních a společenských poměrech (v jeho politických názorech byly patrné, zvláště po 1918, antiklerikální a antisocialistické rysy), o školství a výchově (podtrhl rozvoj dětské přirozenosti a individuality, zdůrazňoval potřebu vzdělávání rodiny), teoreticky se zabýval literaturou pro mládež a přípravou čítanek (vystupoval proti moralizování a náboženským vlivům a požadoval uměleckou hodnotu; v tomto duchu připravil též výběr z Roku na vsi, zvýrazňující líčení lidových zvyků a přírody), pozornost věnoval i výtvarnému umění a historii moravské výtvarné moderny.

PŘÍSPĚVKY in: *Besedy lidu* (1898, 1916, 1918–19); *Čechische Revue* (1910); *Divadlo* (1923); kal. Havlíček na r. 1908; *Hlas národa* (1891–92); roč. *Chudým dětem* (Brno 1897, 1904, 1921); *Kalendář Nár. listů* (1907); *Katalog jubilejní výstavy SVUM* (1913, *K rozkvětu výtvarného umění na Moravě*); *Komenský* (Olomouc 1885–88; 1886 *Úvaha o našem obecném školství*, i sep.); *Květy* (1893, 1898–1902; 1899–1902 část *P Rok na vsi*, podp. A. Mrštík, některé části V. Mrštík); *Lid. noviny* (1914–24); *Lumír* (1897–1900); *Máj* (1902–05); *Malý čtenář* (1905); sb. *Morava svým Maticím* (Brno 1897); *Mor. orlice* (Brno, od 1891); *Mor. revue* (Brno 1899, *Literatura pro mládež*); *Moravskoslezská revue* (1907–10; 1907 *P Parlament*); *Mor. venkov* (Brno 1919); *Národ a škola* (Vel. Meziříčí 1887–91); *Nár. listy* (1884,

Mrštík

1890–92, 1900–02); Nár. noviny (1884); Nár. politika (1918); Nedělní čtení Českosl. republiky (1922–23); Niva (Brno 1895); Niva (1900, 1922); Osvěta (1898); kat. Po deseti letech (1913); sb. Pozdrav Moravy bratřím v poli (Brno 1915); Prémie Máje (1904); Rozhledy (1897); Světozor (1890–94; 1894 část P Rok na vsi, podp. A. a V. Mrštíkovi); Svoboda (1922); Učitel (Brno 1900); Učitelské noviny; Umělecký list (Hodonín 1919, 1921); Vesna (1884–85, 1894; debut); Volné směry (1898); sb. Vzpomínky členů Máje (1904); Zlatá Praha (1895, 1899, 1903); Zvon (1922–23; 1923 Krvavá pointa); – posmrtně: sb. Jak bývalo na českém venkově (1933); Lid. noviny (1942); Nár. osvobození (1924). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dobré duše (PP 1893; upr. vyd. 1909); Maryša (D b. d., 1894, i prem., s V. Mrštíkem; krit. vyd. 1956, ed. S. Utěšený); Bavlnkovo ženy a jiné povídky (b. d., 1897; s P V. Mrštíka, P Bavlnkovo ženy s V. Mrštíkem; P Stařečkův poslední soud samost. b. d., 1953); Rok na vsi 1–9 (kronika, b. d., 1903–04, podp. A. Mrštík, konečná verze s V. Mrštíkem; upr. vyd. b. d., 1920, podp. A. a V. Mrštíkovi); Hore Váhom (cestopisné PP, 1919); – posmrtně: Nit stříbrná (PP, črty, vzpomínky a úvahy, 1926, ed. M. Hýsek). – *Ostatní práce*: Hospodářské vztahy k umění (přednáška, 1909, s V. Mrštíkem). – *Výbory*: Povídky a obrázky (1911, ed. F. Strejček); Podzim a zima, Jaro a léto (pro ml. z Roku na vsi, b. d., 1911, 2 sv., s V. Mrštíkem, podp. a ed. A. Mrštík); Rok na vsi (pro škol. ml., 1935, s V. Mrštíkem, ed. J. Petrus); Rok na vsi (pro škol. ml., 1939, s V. Mrštíkem, ed. J. Ošmera); Obrázky z cest (1953, s PP V. Mrštíka, ed. M. Hýsek); Okouzlené putování (z cestopisných PP, 1977, též s V. Mrštíkem a s PP V. Mrštíka, ed. M. Honzíkova). – *Souborná vydání*: Knihy bratří M. (Nakl. družstvo Máje, 1906–11, 9 sv.); Sebrané spisy A. a V. Mrštíka (J. Otto, 1920–26, 14 sv.); Kritické vydání díla bratří Mrštíků (L. Kuncif, od 4. sv. Vyšehrad, 1948–50, 6 sv., nedokonč., ed. M. Hýsek, K. Dvořák). ■ KORESPONDENCE: Ant. Veselý: Z dopisů bratří M. F. A. Šubertovi (z 1894–96), Kolo 1931, s. 7 a pokr.; M. N. (Novotný): Dopisy V. Mrštíka. Z pozůstalosti M. A. Šimáčka (M. A. Šimáčkovi z 1894), LidN 2. 3. 1937; Ch.: „Perspektivy“, nebo přece jen „Marné naděje“? (J. Kuncovi z 1907, s V. Mrštíkem), Kolo 1940, s. 80; in J. Racek: Bratří M. a jejich citový vztah k L. Janáčkovi a V. Novákovi (L. Janáčkovi z 1905–24; b. d., 1940); in E. Havelka: I princezny mají děti (J. Břenkové z 1886–87; 1947, s. 52 a 166); J. Ošmera: A. M. o básnické tvorbě (M. Báčové z 1915, o Pohádce máje), sb. Od Hradské cesty (Žarošice) 1965/66, s. 83; L. Kuncif, J. Urbanec: Bezruč a Mrštíkovi (z 1917–22), Literárněvědný sborník PPB 1966, s. 82; J. Urbanec: Vztah V. Martínka k bratřím M. (z 1914–25), Literárněvědný sborník PPB 1966, s. 147; V. Hellmuth-Brauner: Několik glos ke vztahu F. X. Šalda – V. Mrštík (O. Fischerovi z 1924), sb. Literární archiv 3–4, 1969, s. 45; in B. Slavík: Důvěrný pohled na V. Mrštíka (V. Martínkovi z 1912; 1971); in Nedosněné sny. Korespondence bratří M. (rodičům

a bratrům z 1891–1914; 1978, ed. R. Havel, L. Kuncif). ■ REDIGOVAL *časopis*: Moravskoslezská revue (1907–10; 1907–09 s V. Mrštíkem a O. Skypalou, 1910 i s K. Elgartem Sokolem). ■

BIBLIOGRAFIE: E. Macek: Mrštíkové a divadlo, in V. Justl: Bratří M. (1963); A. M. (Knihovna J. Mahena, Brno 1975); A. M. (Okres. knihovna, Břeclav 1990). ■ LITERATURA: sb. A. M., člověk a dílo (1925, usp. Ad. Veselý); B. Mrštíková: Vzpomínky 1–6 (1933–38) → Vzpomínky (1940) a Vzpomínky 1 (1950); J. Racek: Bratří M. a jejich citový vztah k L. Janáčkovi a V. Novákovi (b. d., 1940); M. Hýsek: O J. Holečkovi, O bratřech M. (1941); B. Mrštíková: Mrštíkové (1942) + Po Vilémově smrti (1946), obojí → Vzpomínky 2 (1950); V. Justl: Bratří M. (1963, především o M. dramatických); sb. Bratří Mrštíkové a Diváky (1966, J. Skutil, Š. Vlašín, J. Hek); V. Hellmuth-Brauner: V. M., A. M. Literární pozůstalost (LA PNP 1968). ■ ● ref. Dobré duše: -ič (R. Svobodová), Lit. listy 14, 1892/93, s. 194; an., Čas 1893, s. 116; J. Karásek, Niva 1893, s. 304; L. Čech, Osvěta 1894, s. 84 ●; ref. a studie Maryša viz LITERATURA hesla V. Mrštík; ● ref. Bavlnkovo ženy...: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 267 → KP 3 (1950); J. Š., Lumír 25, 1896/97, s. 395; R. Bazarov (J. Kadlec), Čes. revue 1, 1897/98, s. 90 a pokr.; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 118 ●; J. Merhaut: Divácká škola, Mor. orlice 23. 10. 1898 → Výbor fejetonů J. M. (b. d., 1908); J. Kamper: Bratří M., Obzor lit. a umělecký 1901, s. 35 a pokr.; ● ref. Rok na vsi: α, Máj 1, 1902/03, s. 403; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 33, 1904/05, s. 469; S. Kovanda, Rozhledy 15, 1904/05, s. 1231; E. Sokol (K. Elgart), MSIR 1905, s. 141 ●; J. Karásek in Impresionisté a ironikové (1903); E. Sokol (K. Elgart): A. M., Lumír 32, 1903/04, s. 270 + Bratří M., Niva 1911, s. 12 a pokr.; J. Kamper in A. M.: Povídky a obrázky (1911); M. (J. Mahen): k padesátinám, LidN 14. 10. 1911; J. K. (Knotek): A. M., MSIR 8, 1911/12, s. 166; Č. (V. Červinka): A. M., Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 59; A. Matula in Kořeny v moravské půdě (1918); ● ref. Hore Váhom: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 686; F. X. Šalda, Venkov 5. 10. 1919 (Cestopis, jaký nemá být) → KP 11 (1959); K. Sezima, Lumír 1919, s. 360; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 28, 1920/21, s. 62 ●; J. Frič: Přešň jara a života (o Roku na vsi), Osvěta 1920, s. 232; E. Sokol (K. Elgart): A. M. K jeho šedesátinám, Niva 1921, s. 168; ● nekrology: F. Sekanina, Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 211; L. B. (Blatný), Host 4, 1924/25, s. 191; an. (E. Vachek), Pramen 5, 1924/25, s. 304; E. Sokol (K. Elgart), LidN 25. 2. 1925; F. Götz, NO 26. 2. 1925; M. Hýsek, NL 26. 2. 1925 → Literární besedy (1940); J. Mch. (Marcha), Venkov 27. 2. 1925; V. Martínek, Moravskoslezský deník 27. 2. 1925; H. J. (Jelínek), Lumír 1925, s. 112 ●; O. Bystřina: Mé vzpomínky na A. M., LidN 3. 4. 1925; E. Sokol (K. Elgart): Bratří M., Zvon 26, 1925/26, s. 617 a pokr.; F. S. Procházka: A. M., Almanach ČAVU 1926, s. 105; ● ref. Nit stříbrná: V. Martínek, Moravskoslezský deník 18. 9. 1926 → Živné

zdroje (1972); Š. J. (Jež), Lumír 53, 1926/27, s. 386; J. Staněk, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 122 ●; K. Sezima in Podobizny a reliéfy (1927); Horácké listy 12. 8. 1927, příl. Horácké besedy, č. 1 (přísp. A. Novák, J. Guth-Jarkovský, K. Elgart Sokol, J. Kalus, B. Mrštíkovi); A. N. (Novák): K výročí A. M., LidN 14. 10. 1931; Ant. Veselý: Památce A. M., Lumír 61, 1934/35, s. 294; J. Skutil: A. Sova bratřím M., Rozhledy 1935, s. 135 + Z dopisů S. Čecha A. a V. M., Kolo 1935, s. 115, 1936, č. 1–2; K. P. (Polák): Mrštíkovi... (o kn. B. Mrštíkovi), KM 1942, s. 343; O. Lasák in Z malířova zápisníku (1946); F. Pražák in Spisovatelé učitelé (1946); K. Sezima in Z mého života 3 (1946, s. 24); P. Eisner: Rok na vsi, Svob. slovo 13. 1. 1948; A. Jedlička: Spisovný jazyk a nářečí v Mrštíkovi Roku na vsi, sb. Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi (1948) + Vydavatelův doslov k novému vydání M. Roku na vsi, SaS 11, 1948/49, s. 186; J. Marcha in Potopený svět (1949); M. Hýsek in A. M.: Moravské obrázky (1949, 4. sv. Spisů); M. Hýsek in A. a V. M.: Obrázky z cest (1953); J. O. Novotný: Bratří M. o hudbě a hudebnících, LD 17. 1. 1954; A. Závodský: Básník moravské dědiny, HD 1955, s. 92; J. Skutil: Styky bratří M. s hanáckými spisovateli a s Olomouci, Zprávy Krajského vlastivědného střediska v Olomouci 1960, s. 108 + Korespondence bratří M. s ostravskými a slezskými spisovateli, Čas. Slezského muzea, vědy hist. 1961, s. 132; J. Skácel: Ne jeden rok, ale celý život (o Roku na vsi), Kultura 1961, č. 41; M. Kopecký: A. M. a realistická tradice naší literatury pro mládež, ZM 1961, s. 525; M. Wurmová: Ze života A. M., Slovácko 1961, s. 122; J. Hek: Známe celé dílo A. M.? (o nedokonč. hře Ladies patronesses), Almanach Mor. muzea 1962, s. 105; J. Skutil: Divácký mrštíkovi archiv, sb. Pohledy do dávné a nedávné minulosti (1963) + Příspěvky k diváckému působení bratří M. (Z korespondence bratří M. s F. Marešem a zastupujícími učiteli na divácké škole), sb. Od Hradské cesty 1964, s. 37 + Mrštíkovi korespondence s výtvarnými umělci. Z korespondence J. Holého s A. M., Vlastivědné zprávy z Adama a okolí 1965, č. 2 + Vztah bratří M. k západní Moravě, Vlastivědný zpravodaj Třebíč 1965, s. 9 + Vydavatelské starosti bratří M. (o koresp. s vydavateli), VVM 1966, s. 113 + Z korespondence Z. Braunerové s bratry M. a J. Klvaňou, sb. Pod mohylou míru (1966); J. Urbanec: Vztah V. Martínka k bratřím M., Literárněvědný sborník PPB 1966, s. 147; J. Skutil: Z mrštíkovi archivu literárního. Vývoj textu dvou odvedeneckých povídek z Roku na vsi, Vlastivědná ročenka Okres. archivu Blansko 1972, s. 49 a 57 + Postava Cyrila Rybáře z Roku na vsi bratří M., Jižní Morava 1974, s. 161 + Mrštíkovi slovácký jarmark a jeho textové proměny, Slovácko 1974/75, s. 35 + Rok na vsi jako problém ediční a literárněgenetický, Vlastivědná ročenka Okres. archivu Blansko 1976, s. 3 + Vyústění moravské kronikářské tradice v mrštíkovi Roku na vsi, VVM 1976, s. 101 + Koncepce textu kronikářské práce na příkladě novoroční beletrie (o Roku na vsi a jeho

rkp., korespondence S. Čecha Mrštíkům), Vlastivědná ročenka Okres. archivu Blansko 1977, s. 43; M. Honzíková in A. a V. M.: Okouzlené putování (1977); R. Havel, J. Janáčková in ed. Nedosněné sny (1978); C. Nečas: A. M. a Rakvice, Malovaný kraj 1981, č. 3 + Roky učitelského působení A. M. na vsích jižní Moravy, Jižní Morava 1981, s. 246; J. Skutil: Mrštíkovi kronika školy v Divákách, VVM 1984, s. 104 + Korespondence S. Čecha s bratry M. o vydání Roku na vsi v Květech z let 1898–1904, Středisko 1985, s. 37 + Pohled do vnitřní dílny bratří M. – do textového vývoje prózy Satanáš, sb. Od Hradské cesty 1985, s. 112 + Mrštíci v důstojenství smrti i Aloisových životních jubileí (z rodinného archivu), sb. Literární Bílovice nad Svitavou 5 (1985); J. Janáčková in Stoletou alejí (1985, o Roku na vsi) + in A. a V. M.: Rok na vsi (1986); J. Skutil: Vedlejší hrdinové mrštíkovi „Roku na vsi“, sb. Od Hradské cesty 1986/88, s. 47 + Obraz Divák do konce 1. světové války (na pozadí mrštíkovi Roku na vsi) + Korespondence psaná do Divák bratřím M., oboje sb. Diváky (1987); T. Kubíček: A. M., Duha 1991, č. 4; H. Režný: A. M. v Rakvicích, Jižní Morava 1992, s. 260; J. Fiala: Spisovatel A. M., drama Maryša a Nit stříbrná, Věstník Historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích 1996, č. 6.

Im

Norbert Mrštík

* 3. 6. 1867 *Jimramov*
† 18. 2. 1905 *Brno*

Překladatel z ruštiny a polštiny, fejetonista.

Nejmladší ze čtyř bratří Mrštíků, vzdělání získal na českém (1878–84) a německém (1884–86) gymnáziu v Brně. Při zdlouhavém studiu medicíny v Praze (1887–99) se zabýval překlady a sháněl kondice, aby se užíval. Přátelsky se stýkal s přírodovědci L. Čelakovským a A. Štolcem i spisovateli V. Hladíkem, J. Pellem a A. Sovou. Poslední léta studij žil většinou v Brně a do Prahy dojížděl jen skládat zkoušky. V Brně se přátelil s V. Vaškem, jehož pseudonym P. Bezruč pravděpodobně prozradil, a s J. Merhautem. Po praxi v několika brněnských nemocnicích se stal 1901 lékařem ve Višňově u Moravského Krumlova. V témže roce se oženil se svou brněnskou bytnou. Vleklá ledvinová choroba jej donutila odejít na sklonku 1904 na odpočinek. Vrátil se s manželkou do Brna, kde o tři měsíce později zemřel. Pohřben byl v Brně.

Mrštík

Hlavní význam literární činnosti M. je v překladatelství. Překládal z ruštiny a polštiny, ojedinele z francouzštiny (podle soudobé kritiky prý spolehlivěji než bratr Vilém), a to realistickou prózu, často z venkovského prostředí; z ruštiny vedle klasické beletrie (A. S. Puškin) i beletrii současnou, z polštiny vesměs novinky, a to někdy i od autorů vůbec poprvé uváděných do českého prostředí (W. Gomulicki). Pro časopisy překládal drobné povídky a črty z kvalitativně široké rozlohy autorů ruských (A. P. Čechov, N. A. Lejkin, P. M. Navěžin, V. I. Němirovič-Dančenko, J. N. Potapenko) i polských (M. Gawalewicz, H. Sienkiewicz). Překládal i pojednání vztahující se k jeho lékařské profesi. Své lékařské a kulturní stati i literárněhistorické fejetony obvykle tiskl v Moravské orlici.

PŘÍSPĚVKY in: Hlas národa (1887–89); Mor. orlice (Brno); Niva (Brno 1892–93); Nové ilustrované listy (1895–1900); Vesna (1896). ■ **KNIZNĚ.** *Překlady:* E. Orzeszkowa: Dziurdzové (1889); W. Gomulicki: Poslední soud (1890); A. Michajlov (A. K. Šeller): Cizí hříchy (b. d., 1895); L. N. Samsonov: Pohozené dítě (1895) + Ukradený chalát (1897) + Spadla do moře (1898, in Trojlístek ruských novel); F. de Boisgobey: Pod tíhou viny (1897); A. S. Puškin: Dubrovský (1899). ■ **KORESPONDENCE:** in Nedosněné sny. Korespondence bratří M. (V. Mrštíkovi a rodině do Divák z 1893–1904; 1978, ed. R. Havel, L. Kunčič). ■

LITERATURA: ● nekrology: Ka, Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 227; an., Lumír 33, 1904/05, s. 293; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 372 ●; B. Mrštíková in Vzpomínky 2 (1934); J. Skutil: Divácký mrštíkovský archiv, sb. Pohledy do dávné a nedávné minulosti (1963) + Rodinná mrštíkovská korespondence, sb. Diváky bratřím Mrštíkům (1966); R. Havel in ed. Nedosněné sny (1978, s. 23); J. Skutil: Mrštíci v důstojenství smrti i Aloisových životních jubileí, sb. Literární Bílovice 5 (1985); Z. Šípek: K 80. výročí úmrtí N. M., Malovaný kraj 1985, č. 1.

sb

Vilém Mrštík

* 14. 5. 1863 *Jimramov*

† 2. 3. 1912 *Diváky* u *Hustopeč*

Prozaik, autor impresionisticky laděných románů, lyrických obrázků z přírody, cestopisných črt a realistických povídek, spolutvůrce českého realistického dramatu; publicista, esejista, jeden z představitelů

kritické generace 90. let, jenž prosazoval ruské realisty a dílo ě. Zoly; překladatel hlavně z ruštiny.

Otec byl obuvník, matka švadlena; bratr spisovatele Aloise, překladatele Norberta a lékárníka Františka (1865–1909). 1869 se rodina přestěhovala do Ostrovačic (zdejší kraj se stal dějištěm Pohádky máje) a 1874 do Brna; na Slovanském gymnáziu, kde M. studoval (primu a sekundu opakoval), se podílel na vydávání třídního časopisu. Od 1884 žil v Praze a na malostranském gymnáziu opakoval oktávnu. Po maturitě 1885 pobyl dva semestry na právnické fakultě (když především z finančních důvodů upustil od záměru studovat malířství). Poté se věnoval plně literatuře (i přes trvale tíživou hmotnou situaci). Patřil mezi návštěvníky Masarykova univerzitního „ruského kroužku“ (zde se spřátelil s V. Hladíkem), účastnil se života literárního odboru Umělecké besedy, 1887 byl spolupracovníkem Času, navštívil Mnichov, kde poznal malíře J. Uprku, 1888 navázal ve Vídni kontakt s V. Kučerou, s nímž rok nato spolupracoval při založení časopisu Čes. revue; jako temperamentní polemik a organizátor se stal středem seskupení literátů nastupující generace (J. Borecký, V. Hladík, F. Lichták, H. G. Schauer, A. Sova, F. X. Šalda), zamýšlejícího vydat almanach Vpád barbarů. 1891 byl krátce zaměstnán jako úředník v Úrazové pojišťovně, poté se však znovu dostal do existenčních svízeli. Proto 1892 následoval rodiče, kteří se už 1889 přestěhovali z Prahy do Divák k synovi Aloisovi, jenž zde působil jako správce školy, a usadil se zde natrvalo také. Díky aktivitě bratrské dvojice se Diváky staly jedním z center moravské kultury (1893 tu oba bratři založili knihovnu), kam zajížděli četní moravští i čeští umělci (K. Elgart Sokol, V. Hladík, L. Janáček, A. Kalvoda, J. Kvapil aj.), s nimiž M. také udržoval bohatou korespondenci; 1894 se při návštěvě u G. Preissové v Oslavanech seznámil se Z. Braunerovou a zasnoubil se s ní, 1895 na její pozvání pobýval v Paříži, 1897 zasnoubení zrušil. 1895 podepsal manifest Čes. moderny. 1896 cestoval jako korespondent listu Politik přes Polsko a Moskvu do Nižního Novgorodu. Po návratu zahájil dlouholetou polemickou kampaň za zachování starobylého rázu Prahy. 1900 spoluzaložil Klub za starou Prahu a odmítl redaktorství časopisu Čes. politika (podobně jako 1899 redigování Lumíra). Od 1901 takřka každoročně léčil

v Karlových Varech svou jaterní a žaludeční chorobu. V Divákách 1902 přesídlil s otcem do vlastního domku a věnoval se včelaření (stal se předsedou okres. včelařského spolku). Od 1902 byl členem redakčního kruhu časopisu Máj (později i členem správní rady Nakl. družstva Máje). 1904 se oženil s B. Pacasovou, 1906–07 pomýšlel s Aloisem na vydávání vlastního literárního listu; 1907–10 spoluredigovali beletristickou část Moravskoslezské revue. 1908 navštívil Berlín, 1909 Vídeň, 1910 odjel za bratrem Aloisem do Dalmácie. Neklidná a vznětlivá osobnost se stále více uzavírala do sebe, trpěla zhoršujícím se zdravotním stavem, pocitem zneuznání (marná snaha o uvedení dramatu Anežka v Nár. divadle) i stihomamem; dezintegrace tvůrčí osobnosti, duševní poruchy a vyčerpání vyústily do sebevraždy.

M. beletristická tvorba oscilovala mezi impresionismem a realismem, spojovala důraz na bezprostřední, subjektivně vyjádřený prožitek s úsilím vycházet z předmětného životního materiálu a podat obraz dramatického střetávání jedince s městským a sociálním prostředím, zachytit i jeho sepětí s přírodou; soustředila se na rozpor snu a skutečnosti, kombinovala harmonizující a kritické obrazy rozporuplné každodennosti. Sjednocoval ji především osobitý, poeticko-deskriptivní styl, charakteristický citovou vznětlivostí, improvizací, zaujetím pro detail, využíváním smyslových (zvláště vizuálních) i snových podnětů. Část jeho díla vznikla tvůrčí spoluprací s bratrem Aloisem, v níž Vilém představoval živel aktivnější, kreativnější, poetičtější a náladovější. Debutoval 1883 hned třemi literárními druhy, prózou, básní a zlomkem veršované tragédie v almanachu moravské omladiny Zora pod třemi pseudonymy (Edgar Faimon, Jan Ostrovský a V. Manfred Jimramovský). Jako prozaik se prosadil především dvěma prvními, autobiograficky založenými romány studentského mládí, jež se svým lyrizujícím vyprávěčstvím význačně podílely na subjektivizaci české prózy. V románu *Pohádka máje* (první a podnětější verze vycházela 1891–92 ve Světozoru; Šimáčkovy úpravy rukopisu vyvolaly prudký Šaldův odsudek a široce rozvětvenou polemiku), jednoduchém příběhu mladistvé milostné citovosti a přírodní senzitivnosti, ústícím v útěk před zevšedněním v měšťáctví do přírody, M. impresionistickým stylem zvýraznil v rozvinutých přírodních reflexích úlohu vyprávěčského subjektu. V poz-

dější knižní verzi potlačil momenty ironického odstupu, otevírající kritické konfrontace reality a ideálu, a posílil sklon k idyličnosti, secesní dekorativnost i sentimentální a pohádkové ražení. V románu *Santa Lucia*, příběhu osamocení, sebeuvědomění, ztráty iluzí a smrti chudého brněnského studenta po jeho příchodu do Prahy, vykreslil s impresionistickou senzualitou a s ostře viděnými detaily vnitřně kontrastní, skeptický obraz reality nazírané romanticky snivou a intenzivně cítící vyhraněnou osobností. Ze vzývaného města se před jejíma očima milovaná, leč idealizovaná bytost, Praha, proměňuje postupně ve ztělesnění deziluze a zrad. Okouzlení jihomoravskou i českou přírodou a malířské vidění bezprostředně zachycující smyslové podněty, dojmy, odstíny i harmonie barev dominovaly především v cyklu lyrických próz a črt *Obrázky* a v *Knize cest* a částečně prostoupily i realisticky laděné příběhy z moravského venkova a z pražského prostředí (*Stíny*, *Babetta*, *Verunka a drobné povídky*, podíl na společné knize bratří M. *Bavlnkovy ženy*), které tematizovaly sociální a etické konflikty, svéráz moravské vesnice i jeho rozpad a s pozorností k psychologii postav konfrontovaly přirozenost prostých venkovánů s maloměšťáctvím. Od poloviny 90. let M. pracoval na rozsáhlém románu *Zumři*, který vycházel po částech časopisecky. Pokus o kaleidoskopické postižení proudu každodenního pražského, zejména malostranského života a osudů dvou moravských studentů vyzdvihl svébytnost české povahy a ilustroval dobové politické polemiky, zůstal však kritikou odmítnutým torzem; vytýkala mu zejména figurkaření, koncepční nejistotu a kompoziční nevyrovnanost (knižní podobu románu připravil po autorově smrti K. Elgart Sokol; načrtl i jeho dokončení podle M. skic a vyprávění). Směrování od subjektivní citovosti k lidské hromadnosti a k národním hodnotám dokumentuje i Vilémův podíl na Aloisově projektu rozsáhlé kroniky *Rok na vsi* (dodatečně přiznané spoluautorství se patrně omezilo na stylizaci některých, převážně lyrických přírodních pasáží; část časopiseckých ukázek ve Světozoru a v Květech předcházejících knižnímu vydání byla signována oběma bratry či pouze Vilémem), zdůrazňující autonomní sílu a rovnovážnost bytí moravského venkovského společenství v souladu i v konfliktech s přírodním časem a řádem. Výrazem M. tvůrčí krize byl

i tematicky nesourodý soubor přírodních a rodinných obrázků, bezprostředních nápadů, črt, úvah, fragmentů a epigramů *Zlatá nit*. – Teoretické postuláty, s nimiž M. na sklonku 80. let ve svých článcích a kritikách propagoval ruské a francouzské realistické drama, aplikoval v naturalisticky utvářeném dramatu tragického rodinného rozvratu z moravského maloměsta *Paní Urbanová* (vzniklo přepracováním prózy *Při biliardu*, jevištní uvedení bylo cenzurou zakázáno), v němž odvážně analyzoval duševní hnutí a rozčarování ženy narušující soudobé morální konvence. Vyvrcholení realistických her z vesnického prostředí uváděných v Národním divadle v 80. a 90. letech představovala *Maryša*, syrové drama dívky provdané proti své vůli za bohatého vdovce, jejíž neštěstí ústí v revoltující akt, vraždu manžela; hra vyniká psychologickou hloubkou, opírá se o funkční detail, o civilní výraz, využití dialektu i lidové písně a pronikavě osvětluje některé rysy dobového života na moravské vesnici, zejména její neosobní společenský a životní řád poznamenávající a deformující chování člověka. Vznikla z podnětu, který Alois původně zamýšlel zpracovat románově, rozhodující podíl na konečné podobě měl zřejmě Vilém; stala se součástí klasického repertoáru českého divadla, byla uváděna i v cizině. Drama *Anežka* (společná práce s B. Mrštíkovou), do tragického milostného vztahu promítnutý soubor rozumu a citu, v němž umělec, který touží uskutečnit svůj tvůrčí sen, obětuje lásku i život milující dívky, bylo poznamenáno tezovitostí, rétoričností a sentimentálními tóny. – Od 1886 se M. věnoval literární, divadelní a výtvarné kritice (Čes. Thalia, Ruch, Hlas národa, Lit. listy, Čes. revue aj.). Patřil k nejvýznamnějším představitelům realistické kritiky, prosazoval syntézu francouzského naturalismu a ruského realismu (ovlivněn především É. Zolou a V. G. Bělským), proti idealizování života stavěl otevřenost a kritičnost k současným problémům, nezkreslující typizaci, ukazující člověka utvářeného prostředím. Zároveň nahlížel kritiku jako umělecké, interpretační cvičení, zdůrazňoval sebevědomí tvůrčího subjektu, stylovou individuálnost zrcadlící hloubku a pravdivost vnitřního prožitku. Svým radikálním postojem se tehdy sblížil s mladou generací 90. let. Po rozpadu České moderny s pocitem rozčarování a izolace na moravském venkově M. začal spolu se zájmem o moravský kulturní život a li-

dovou tvorbu klást důraz na osvětovou funkci umění, na národní osobitost a tradiční hodnoty (vzory spatřoval zvláště v tvorbě B. Němcové a J. Nerudy). Tento obrat se projevil jak v pojetí stylu (polemika se Šaldou z Volných směrů ve Slovu 1902), tak v úsilí o záchranu architektonických památek staré Prahy. Obrazem této proměny se postupně stal i soubor článků, esejů a polemik z 1887–1903 *Moje sny*, svědectvím o trvalém příklonu k tradicionalismu pak sebeobhajující protišaldovský esej *A. F. Pisemskij* i působení v Moravskoslezské revui zaměřené hlavně k hájení svěbytnosti české kultury. M. zájem o veřejný život se promítl do jeho celoživotní činnosti publicistické, věnované problémům obecně kulturním i otázkám politickým a náboženským (antiklerikální postoj, upřednostňování vnitřní síly a svobody individua před náboženskou vírou, nadstranickost umělce a umění). Z rukopisů nestopisných fejetonů (z 1896 pro čas. Politik), uzavírajících na havlíčkovskou tradici, vyšel posmrtný soubor *Cesta do Ruska*. Od konce 80. let do počátku našeho století se M. věnoval intenzivně překládání, především z ruštiny, dále z francouzštiny a z polštiny; do českého prostředí uvedl prózy L. N. Tolstého, A. F. Pisemského, V. M. Garšina, I. A. Gončarova aj. (časopisecky přeložil mj. V. G. Bělského, N. V. Gogola, K. N. Smirnova, É. Zolu, G. de Maupassanta, B. Pruse).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Edgar Faimon, Jan Ostrovský (oba Zora), J. O. Bartoň (Lit. listy), V. J. Jimramovský (překl.), V. Manfred Jimramovský (Zora), V. M. Jimramovský (překl.); -a-, k., -M.-, n., -n., -o., -o., [-o-], -v., V. M. ■ PRÍSPĚVKY in: Čas (1887–97); Čes. revue (Vídeň 1889, též D Paní Urbanová bez 5. jednání); Čes. Thalia (1887–88); Českomoravské cepy (Brno 1884); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898 (1898); Die Zeit (Vídeň 1896–97, 1901, 1904); Hlas národa (1887–93); 1888 O umění v literatuře, O naturalismu v literatuře; Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu... (1899, přednáška O významu boje za Prahu pro náš kulturní život); Kalendář Nár. listů (1907); Kalendář paní a dívek českých (1887–88); Květy (1892–94, 1897–1900, 1905–06; 1899–1900 část P Rok na vsi, některé části podp. V. M.); Lid. noviny (1894–95, 1908–09); Lit. listy (1886–93); Lumír (1887–93, 1898–1905); Máj (1902–05; 1902–03 část R Zumři); Malý čtenář; sb. Morava svým Maticím (Brno 1897); Mor. orlice (Brno, od 1892); Mor. revue (Brno); Moravskoslezská revue (1907–11; 1908 část R Zumři pod tit. Bouře); Nár. listy (1885–92, 1902–03); Nár. obzor (1908);

Niva (Brno 1894–95); Novoje vremja (Petrohrad 1901); kal. Obrana (1900); Osvěta (1905); Politik (1896–97, cest. FF Briefe aus Nižnij Novgorod, Nižnij Novgorod); Pozor (Olomouc 1889–90); Přehled (1910); Rozhledy (1894–98, 1900; 1897 Bestia triumphans, i sep.); Rozhledy literární (1886–87); Ruch (1887–88); Slovo (1902); Světozor (1884–95; 1891–92 R Pohádka máje, 1894 část P Rok na vsi, podp. A. a V. Mrštíkové); Umělecký list (Hodonín 1921); Uprkovo album (1901); Večery (1912); sb. Vzpomínky členů Máje (1903–04); Wiener Abendpost (1903); Zlatá Praha (1884, 1897–98, 1903, 1912); alm. Zora (Brno 1883); Zvon (1905); Ženský svět (1898); – posmrtně: alm. „Eh, marné vzpomínání...“ (1927); Lid. noviny (1912, 1927, 1936–37, 1940); Nár. obzor (1912); Niva (1931); Ruch (1912). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Paní Urbanová (D 1889, prem. 1942); Santa Lucia (R 1893); Stíny (PP b. d., 1893); Obrázky (PP 1894); Maryša (D b. d., 1894, i prem., s A. Mrštíkem; krit. vyd. 1956, ed. S. Utěšený); Bavlnkové ženy a jiné povídky (b. d., 1897; s PP A. Mrštíka, P Bavlnkové ženy s A. Mrštíkem); Pohádka máje (R 1897); Babetta, Verunka a drobné povídky (b. d., 1902); Moje sny, Via desideria 1, 2 (EE, články, kritiky, 1902, 1903; E Krásná země samostatně 1935); Rok na vsi 1–9 (kronika, b. d., 1903–04, spolupráce na konečné verzi s A. Mrštíkem, podp. A. Mrštík; upr. vyd., b. d., 1920, podp. A. a V. Mrštíkové); *Kniha cest* (P 1905; dopln. vyd. 1922 společně s kn. Obrázky, ed. A. Mrštík, 1953 in *Obrázky z cest* s PP A. Mrštíka, ed. M. Hýsek); Zlatá nit (PP, črty a epigramy, 1907); A. F. Pisemskij (E 1908); – posmrtně: *Zumří* (torzo R, 1912, ed. K. Elgart Sokol); *Anežka* (D b. d., 1912, i prem., s B. Mrštíkovou); *Cesta do Ruska* (cestopis. FF, 1992, ed. J. Vladislav). – *Překlady*: A. K. Šeller (pseud. A. Michajlov); *Zlatem a mlatem* (1887); F. M. Dostojevskij: *Uražen a ponížení* (1888); C. Mendès: *Siluety* (1888); I. S. Turgeněv: *Tři povídky* (1888); L. N. Tolstoj: *Vojna a mír 1–4* (1888–90) + *Vláda tmy* (1895); N. A. Lejkin: *Kousek chleba* (1888) + *Humoresky* (b. d., 1897); A. P. Čechov: *Tajný rada* (1892); V. V. Krestovskij: *Pokušení* (1892); I. N. Potapenko: *Láska* (1893); A. S. Puškin: *Piková dáma a jiné novely* (1894); V. M. Garšin: *Červený květ a jiné novely* (1894) + *Povídky 1, 2* (1896, 1898); A. F. Pisemskij: *Rozbouřené moře* (1894) + *Hňup, Bojarština* (b. d., 1898) + *Tisíc duší* (1905); N. A. Dobroljubov: *Oblomovština* (1896); G. Uspenskij: *Řada beletristických prací* (1901); I. A. Gončarov: *Oblomov 1–4* (1902–03) + *Strž 1, 2* (1906, 1907). – *Ostatní práce*: *Bestia triumphans* (polemika, 1900); *Osvětou k svobodě* (přednáška, 1900) → *Moje sny 1* (1902); *Hospodářské vztahy k umění* (přednáška, 1909, s A. Mrštíkem). – *Výbory*: *Výbor z beletrie* (1911, ed. F. Strejček); *Podzim a zima, Jaro a léto* (pro ml. z Roku na vsi, b. d., 1911, 2 sv., s A. Mrštíkem, podp. a ed. A. Mrštík); *Rok na vsi* (pro šk. mládež, 1935, s A. Mrštíkem, ed. J. Petrus); *Rok na vsi* (pro šk. mládež, 1939, s A. Mrštíkem, ed. J. Ošmera);

Okouzlené putování (z cestopisných PP, 1977, též s A. Mrštíkem a s PP A. Mrštíka, ed. M. Honzíkova). – *Souborná vydání*: *Knihy bratří M.* (Nakl. družstvo Máje, 1906–11, 9 sv.); *Sebrané spisy A. a V. Mrštíka* (J. Otto, 1920–26, 14 sv.); *Kritické vydání díla bratří M.* (L. Kuncíř, od 4. sv. Vyšehrad, 6 sv., 1948–50, nedokonč., ed. M. Hýsek, K. Dvořák). ■ KORESPONDENCE: *Z poslední korespondence* (F. S. Procházkovi z 1911), sb. Praha (1912); *Listy V. M. K. Světlé* (z 1898–99), *Samostatnost 7. a 10. 3. 1912*; F. Pečinka: *K. M. Knize cest* (F. Pečinkovi z 1894), *LidN 23. a 26. 3. 1912*; J. Bor: *K tragické smrti V. M.* (J. Kvapilovi z 1912), *Samostatnost 27. 3. 1912*; *Milostné listy V. M. Helence* (R. Vystavělové asi z 1894; 1928, ed. A. E. Vašek); *Ant. Veselý: Z dopisů bratří M. F. A. Šubertovi* (z 1894–1909), *Kolo 1931*, s. 7 a pokr.; M. Novotný: *Co píše V. M. M. A. Šimáčkovi* (z 1888–93), *LidN 24. 10., 2., 12., 15., 23. a 27. 11., 5. a 17. 12. 1935*, 9. a 25. 1., 20. 2., 31. 3. 1936 + *Dopisy V. M. Z pozůstatosti M. A. Šimáčka* (M. A. Šimáčkovi z 1894), *LidN 2. 3. 1937*; Ch.: „*Perspektivy*“, nebo přece jen „*Marné naděje*“? (J. Kuncovi z 1907, s A. Mrštíkem), *Kolo 1940*, s. 80; in J. Racek: *Bratří M. a jejich citový vztah k L. Janáčkovi a V. Novákov* (L. Janáčkovi z 1907–09; b. d., 1940); F. Čech: *Z dopisu V. M. J. Zeyerovi* (z 1897), *Zvon 41, 1940/41*, s. 659; in E. Havelka: *I princezny mají děti* (J. Břenkovi z 1882–86, J. Hálkové-Malinové z 1884–97, R. Vystavělové-Pečinkové z 1893–1910, Z. Braunerové z 1895–97, M. Procházkové-Stránské z 1898–1903 aj.; 1947); in Vrchlický v dopisech (z 1898; 1955, ed. A. Pražák); J. Urbanec: *Vztah V. Martínka k bratřím M.* (z 1910), *Literárněvědný sborník PPB 1966*, s. 147; V. Hellmuth-Brauner: *Několik glos ke vztahu F. X. Šalda – V. M.* (koncepty dopisů Šaldovi z 1895, úryvky z 1891–92), sb. *Literární archiv 3–4, 1969*, s. 45; in B. Slavík: *Důvěrný pohled na V. M.* (M. A. Šimáčkovi z 1892, J. Zeyerovi z 1897, F. Marešovi z 1903–04, B. Mrštíkové z 1904 aj.; 1971); in *Nedosněné sny. Korespondence bratří M.* (rodičům a bratrům z 1891–1910, A. Štolcovi z 1890–1909, L. Quisovi z 1897–1911; 1978, ed. R. Havel a L. Kuncíř); L. Kuchař: *Pozvání ke slovu* (M. Martenovi z 1907–08), *Literární Bílovice nad Svitavou 5* (1985); R. Havel: *Z korespondence bratří M.* s A. Sovou (z 1897–1910), sb. *Literární archiv 19–20, 1987*, s. 135; (ptš) (P. Peša): *Berlínská prohra* (A. Štolcovi z 1909), *Svob. slovo* (Brno) 29. 10. 1992. ■ REDIGOVAL *časopis*: *Moravskoslezská revue* (1907–10; 1907–09 s A. Mrštíkem a O. Skypalou, 1910 i s K. Elgartem Sokolem); *knižnici*: *Světové romány* (1902). ■ USPOŘÁDAL: R. K. Zahálka: *Kresby* (1903). ■

BIBLIOGRAFIE: E. Macek: *Mrštíkové a divadlo*, in V. Justl: *Bratři M.* (1963); J. Šteflíčková: *V. M. beletrista* (Knihovna J. Mahena, Brno 1987, s rejstříkem jmen postav a zeměpis. názvů). ■ LITERATURA: sb. *Památce V. M.* (Brno b. d., 1912); B. Mrštíková: *Jak V. M. včelařil* (b. d., 1923); „Eh, marné vzpomínání...“ (1927, ed. J. Dlabal, alm. vzpomínek

na Pohádku máje); Z. Braunerová: Kolem Pohádky máje a jejího prvního vydání (1930); B. Mrštková: Vzpomínky 1–6 (1933–38) → Vzpomínky (1940) a Vzpomínky 1 (1950); J. Racek: Bratři M. a jejich citový vztah k L. Janáčkovi a V. Novákovi (b. d., 1940); M. Hýsek: O J. Holečkovi, O bratrech M. (1941); B. Mrštková: Mrštkovské (1942) + Mrštkovy včely (1943) + Po Vilémově smrti (1946) → Vzpomínky 2 (1950, Mrštkové a Po Vilémově smrti); E. Havelka: I princezny mají děti (O V. M. a jeho Pohádce máje) (1947); V. Justl: Bratři M. (1963, především o M. dramaticích); R. Parolek: V. M. a ruská literatura (1964); sb. Bratři M. a Diváky (1966, J. Skutil, Š. Vlašín, J. Hek); V. Hellmuth-Brauner: V. M., A. M., Literární pozůstalost (LA PNP 1968); M. Honzíkovi: J. Zeyer a V. M. (1970); B. Slavík: Důvěrný pohled na V. M. (1971); R. Pytlík: V. M. (1989). ■ F. Dlouhý: ref. alm. Zora, Lit. listy 1883, s. 117; ● ref. překl. L. N. Tolstoj: Vojna a mír: J. Holeček, NL 3. 5. 1888; T. G. Masaryk, Čas 1890, s. 215 ●; ● ref. Paní Urbanová: V. Vítězný, Lit. listy 11, 1889/90, s. 146 a 161 (k tomu V. Mrštík pod pseud. J. O. Bartoň, tamtéž, s. 303 a 329); š. (J. Kuffner), NL 22. 3. 1890 ●; ● ref. Santa Lucia: an., Čas 1893, s. 690; Ergo, NL 24. 11. 1893; B. Dolejšek, Vlast 10, 1893/94, s. 460; Z. (J. Laichter), Naše doba 1894, s. 68; L. Čech, Osvěta 1894, s. 87; J. K. (Kabelík), Hlídko lit. 1894, s. 138 a pokr. ●; Kj. (F. V. Krejčí): ref. Santa Lucia a Stíny, Rozhledy 3, 1893/94, s. 275; ● ref. Stíny: -in., Niva 4, 1893/94, s. 159; an. (A. E. Mužík), Besedy lidu 1894, s. 84 ●; J. Karásek: ref. Stíny a Obrázky, Lit. listy 15, 1893/94, s. 304; ● ref. Obrázky: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 204; O. Viglic (V. Otomar), Niva 4, 1893/94, s. 160; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 3, 1893/94, s. 631; M. Zavoral, Hlídko lit. 1894, s. 336 ●; ● ref. Maryša: F. X. Šalda, Rozhledy 3, 1893/94, s. 689 → KP 2 (1950); J. Flekáč, Vlast 10, 1893/94, s. 930; A. Schulzová, Zlatá Praha 11, 1893/94, s. 322; P. (K. Šípek), Světozor 28, 1893/94, s. 336; B. (T. G. Masaryk), Naše doba 1, 1893/94, s. 677; an., Čas 1894, s. 292; a-a (A. Procházka), Niva 1894, s. 256; I. Mráz, Hlídko lit. 1894, s. 379; J. Žeranovský (J. Spáčil), Čech 10. 5. 1894; J. Holeček, NL 11. 5. 1894; R. J. Kronbauer, Hlas národa 11. 5. 1894; J. M. (Merhaut), Mor. orlice 22. 11. 1894; jv. (J. Vodák), Lit. listy 16, 1894/95, s. 14 ●; F. V. Krejčí: V. M., Rozhledy 6, 1896/97, s. 725; ● ref. Bavlnkovy ženy...: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 267 → KP 3 (1950); J. Š., Lumír 25, 1896/97, s. 395; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 118 ●; an.: V. M., Radikální listy 1897, s. 158; R. Bazarov (J. Kadlec): ref. Bavlnkovy ženy a Pohádka máje, Čes. revue 1, 1897/98, s. 90 a pokr. ●; ● ref. Pohádka máje: J. Stejný, Vlast 13, 1896/97, s. 895; J-l., Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 371 a pokr.; A. Čížek, Rozhledy 6, 1896/97, s. 845; P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 304 → KP 3 (1950); F. V. V. (Vykoukal), Světozor 31, 1896/97, s. 587; S. Bouška, NŽ 1897, s. 263; Z. (J. Laichter), Naše doba 1897, s. 725; K. Staněk, Osvěta 1897, s. 1012 ●; J. Kamper: Bratři M.,

Obzor lit. a umělecký 1901, s. 35 a pokr.; ● ref. Moje sny: Vbk. (J. Voborník), NL 28. 11. 1902; K. Z. K. (Klíma), LidN 19. 12. 1902; an., Máj 1, 1902/03, s. 27; an., Přehled 1, 1902/03, s. 120; M. Marten, MR 1902/03, sv. 14, s. 80; g. (K. Elgart Sokol), Rozhledy 13, 1902/03, s. 246; Right, Lumír 31, 1902/03, s. 88; Ž. (J. Spáčil), Zvon 3, 1902/03, s. 182; Valásek (V. Otomar), Srdce 2, 1902/03, s. 167; F. Skácelík, Čes. revue 6, 1902/03, s. 446 ●; ● ref. Babetta, Verunka a drobné povídky: an. (J. Vodák), Čas 28. 12. 1902; r. (R. J. Kronbauer), Máj 1, 1902/03, s. 154; Vrk. (J. Voborník), Přehled 1, 1902/03, s. 154; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 232 ●; J. Karásek in Impresionisté a ironikové (1903); ref. a články Rok na vsi viz LITERATURA hesla A. Mrštík; ● ref. Kniha cest: Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 191; -s-a- (D. Panýrek), Máj 3, 1904/05, s. 350; an. (J. Vodák), Čas 28. 4. 1905; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 563 ●; E. Sokol (K. Elgart): Radost a bolest vývoje, MSIR 2, 1905/06, s. 3; ● ref. Zlatá nit: an. (J. Vodák), Čas 3. 11. 1907; F. Sekanina, Zvon 8, 1907/08, s. 92; T. A. (A. Procházka), MR 1907/08, sv. 20, s. 213; O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 242; an. (F. X. Šalda), Novina 1908, s. 24 → KP 7 (1953) ●; ● ref. A. F. Pisemskij: V. Kol. (V. Červinka), Zvon 8, 1907/08, s. 573; M. Marten, MR 1907/08, sv. 20, s. 577; e-u., Máj 6, 1907/08, s. 712; F. X. Šalda, Novina 1908, s. 217 → KP 7 (1953) ●; E. Sokol (K. Elgart): Bratři M., Niva 1911, s. 12 a pokr.; J. Kamper in V. M.: Výbor z beletrie (1911); ● nekrology: F. X. Šalda, Novina 5, 1911/12, s. 271 → Duše a dílo (1913) + tamtéž, s. 287 → KP 9 (1954); J. z Wojkowicz, Lumír 40, 1911/12, s. 281 a pokr.; an. (K. Horký), Stopa 2, 1911/12, s. 521; J. Kudela, MSIR 8, 1911/12, s. 289; K. J. Kronbauer, Máj 10, 1911/12, s. 297; S. (F. Sekanina), Zvon 12, 1911/12, s. 399; Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 303; an., Přehled 10, 1911/12, s. 429; J. Thon, Umělecký měsíčník 1, 1911/12, s. 207; F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 314; M. Hýsek, Středa 1912, s. 125; J. Mahen, LidN 5. 3. 1912; E. Sokol (K. Elgart), LidN 5. 3. 1912; V. Dyk, Samostatnost 5. 3. 1912; J. H. (Herben), Čas 5. 3. 1912; an., PL 5. 3. 1912; I. Olbracht, Dělnické listy 6. 3. 1912; H. (V. Hladík), NL 9. 3. 1912; J. Holý, Samostatnost 10. a 24. 3. 1912; -ck., Nár. obzor 15. 3. 1912 ●; J. Mahen: Tři poznámky k divácké tragédii, LidN 7. 3. 1912; J. Karásek: Poznámky (k polemice kolem M. smrti), MR 1911/12, sv. 25, s. 154 a 161; ● ref. Zumří: V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 567; F. Sekanina, Zvon 12, 1911/12, s. 750; an. (I. Olbracht), Dělnické listy 17. 8. 1912 → O umění a společnosti (1958); -il., LidN 18. 8. 1912; an. (J. Vodák), Čas 1. 9. 1912; K. (F. V. Krejčí), PL 27. 10. 1912; F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 785; A. Novák, Přehled 11, 1912/13, s. 6 → Zvony domova (1916); Ant. Veselý, Čes. kultura 1, 1912/13, s. 87; J. Karásek, MR 1912/13, sv. 26, s. 70; V. Martínek, MSIR 9, 1912/13, s. 36 ●; A. Mrštík: Poslední myšlenky a slova V. M. k dramatu Anežka, in B. a V. M.: Anežka (b. d., 1912); ● ref. Anežka: -jm- (J. Mahen), LidN 26. 9. 1912; J. Bor, Sa-

mostatnost 27. 9. 1912; O. F. (Fischer), NL 27. 9. 1912; J. Hilbert, Venkov 27. 9. 1912; K. (F. V. Krejčí), PL 27. 9. 1912; an. (J. Vodák), Čas 27. 9. 1912; r. (R. J. Kronbauer), Máj 11, 1912/13, s. 14; J. Kodíček, Přehled 11, 1912/13, s. 28; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 46; A. Procházka, MR 1912/13, sv. 26, s. 37; R. S. (Svobodová), Čes. kultura 1, 1912/13, s. 57; H. Jelínek, Divadlo 11, 1912/13, s. 14 ●; V. Dlr. (Dresler): V. M., Lit. rozhledy 1913, s. 81; J. Pojezdny (J. Doležal): O V. M., Osvěta 1914, s. 736 a pokr.; J. Laichter in Uměním k životu (1919); A. Matula in Kořeny v moravské půdě (1919); M. Hýsek: M. Paní Urbanová, Jevišťe 1922, s. 156; A. Mrštík: Krvavá pointa (k smrti V. M.), Zvon 23, 1922/23, s. 144 → Nit stříbrná (1926); E. Sokol (K. Elgart): Bratří M., Zvon 26, 1925/26, s. 617 a pokr.; A. E. Vašek: Pravda a báj v M. Pohádce Máje, Venkov 30. 1., 6. a 13. 2. 1927; J. Karásek in Tvůrcové a epigoni (1927); K. Sezima in Podobizny a reliéfy (1927); Horácké listy 12. 8. 1927, příl. Horácké besedy, č. 1 (přísp. A. Novák, J. S. Guth-Jarkovský, K. Elgart Sokol, J. Kalus, B. Mrštková); A. Bobrovský: Několik vzpomínek na V. M. (alm. Zora), LidN 8. 9. 1927; F. X. Šalda: Kolem almanachu Vpád barbarů, Lit. svět 1, 1927/28, č. 5 → KP 13 (1963); an.: Čtyři dopisy J. Zeyera V. M., LidN 23. 9. 1931; J. Mahen: In memoriam (o Maryše), Divadelní list 7, 1931/32, s. 63; H. Jelínek: V. M., Lumír 58, 1931/32, s. 294; r. (V. Müller): Kus „Maryšiny“ historie, Nár. divadlo 11, 1933/34, č. 5; J. Skutil: A. Sova bratřím M., Rozhledy 1935, s. 135 + Z dopisů S. Čecha A. a V. M., Kolo 1935, s. 115, 1936, č. 1–2 + Tři dopisy Uhrovy V. M., Kolo 1936, č. 8 + Několik dopisů V. Mrštkovi (T. Novákové a J. Vrchlického), Kolo 1937, s. 134; K. Mrštík: V. M. a Bezručův pseudonym, tamtéž, s. 226; M. Maralík: V. M. jako kritik, sb. O českou literární kritiku (1940); Z. Braunerová a J. Zeyer in Přátelství básníka a malíře (1941); K. P. (Polák): Mrštkové... (o kn. B. Mrštkové), KM 1942, s. 343; B. Slavík: Nad dílem V. M., Čteme 1943, s. 83; K. Kolátor: Maryša a Anežka, Živá tvorba 2, 1943/44, s. 15 a pokr.; M. Hýsek in V. M.: Paní Urbanová (1944); K. Sezima in Z mého života 3 (1946, s. 21); J. Honzl: Za novým smyslem hry o Maryši, Nár. divadlo 24, 1948/49, č. 3 → A. a V. M.: Maryša (1951); J. Pokorný: „Maryša“ jako předěl dvou dob, Nár. divadlo 24, 1948/49, č. 3; J. Port: Glossy k pražským „Maryšám“, Nár. divadlo 24, 1948/49, č. 3; J. Marcha in Potopený svět (1949); J. Dolanský: Bělskij a česká literatura, Slavia 19, 1949/50, s. 153 → Mířtí ruského realismu u nás (1960); M. Hýsek, J. Závada in V. M.: Zumří (1950); E. Macek (o M. polemice se Šaldou a Volnými směry 1902) in F. X. Šalda: KP 5 (1951, s. 256); M. Hýsek in A. a V. M.: Obrazky z cest (1953); A. Závodský: Ke zrodu dramatu Maryša, Před oponou 1955, č. 3 a pokr.; R. Parolek: V. M. a N. Dobroljubov, sb. Pražská univerzita moskevské univerzity (1955) + Mrštkové a ruské drama, Sovětská literatura 1955, s. 627 + V. M. o Dostojevském, Českosl. rusistika 1956, s. 580 + in A. a V.

M.: Maryša (1956); S. Utěšený: Maryša ve vývoji českého dramatu, VVM 1956, s. 20 a 62; V. Justl in A. a V. M.: Maryša (1957) + in V. M.: Santa Lucia (1958); L. Páleníček in A. a V. M.: Maryša (1958); I. Pfaff: M. kulturní program a pokus o vytvoření jeho tribuny na Moravě, Vlastivědný sborník Vysociny 1958, s. 133; -jb- (J. Brabec): V. M., LitN 1958, č. 22; R. Parolek: Cesta V. M. k ruskému realismu (1881–1887), Sborník slavistických prací věnovaných 4. mezinár. sjezdu slavistů v Moskvě (1958) + K otázce slovanské orientace v rané tvorbě V. M., AUC Praha 1959, s. 253 + Cesta V. M. do Ruska (1896) a její výsledky ve světle nových dokumentů, AUC Praha 1960, s. 129; K. Krejčí: Boj V. M. za starou Prahu, in Kniha o Praze (1960); V. Nezkusil: Vrcholné období v próze V. M., ČLit 1961, s. 282; J. Telcová: Žila „Maryša“ bratří M., Almanach Matice moravské 1962, s. 107; B. Václavek in Literární studie a podobizny (1962); R. Parolek: M. drama Paní Urbanová, AUC Praha 1964, s. 183; J. Brabec in Poezie na předělu doby (1964, o M. kritikovi); J. Janáčková in sb. Z dějin české literární kritiky (1965) + Konec Pohádky máje, ČLit 1965, s. 35; J. Skutil: Vydavatelství starosti bratří M. (o koresp. s vydavateli), VVM 1966, s. 113; L. Kuncif, J. Urbanec: Bezruč a Mrštkové, Literárněvědný sborník PPB 1966, s. 82; J. Urbanec: Vztah V. Martínka k bratřím M., Literárněvědný sborník PPB 1966, s. 147; J. Skutil: Z korespondence Z. Braunerové s bratry M. a J. Klvaňou, sb. Pod mohylou míru (1966) + Mrštkovský archiv o divadelní činnosti bratří A. a V. M., část 1 (Poznámky k paní Urbanové a k Maryši, i o koresp.), sb. Od Hradské cesty 1965–66, s. 78 + část 2 (Poznámky k dramatu Anežka, i o koresp.), tamtéž, 1967, s. 52; J. Janáčková in Český román na sklonku 19. století (1967, o Pohádce máje a Santa Lucii); V. Hellmuth-Brauner: Několik glos ke vztahu F. X. Šalda – V. M. (též úryvky z koresp.), sb. Literární archiv 3–4, 1969, s. 45; L. Lantová in Hledání hodnot (1969); J. Skutil: Historický celonárodní význam dramatu Maryša bratří M. a její zrod, sb. Od Hradské cesty 1970, s. 98; J. Skácel in V. M.: Pohádka máje (1971); J. Hrabáková: Ženské postavy v realistickém dramatu let devadesátých, Filologické studie, Sborník Pedagog. fakulty UK Praha (1973, s. 131); M. Honzиковá in A. a V. M.: Okouzlené putování (1977); R. Havel, J. Janáčková in ed. Nedosněné sny (1978); J. Grossman: O výkladu jednoho textu (Maryša), sb. O současné režii 1 (1981) → Analýzy (1991); D. Hodrová: Praha jako město deziluze v českém románu přelomu století, sb. Město v české kultuře 19. století (1983); F. Černý in A. a V. M.: Maryša (1983); I. Slavík: k 70. výr. úmrtí, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1983, s. 2 → Tváře za zrcadlem (1996); J. Janáčková in Stoletou alejí (1985, o Santa Lucii) + Realistická idyla, ČLit 1986, s. 522; V. Königsmark in sb. Rozumět literatuře 1 (1986, Maryša); J. Skutil in sb. Přírodní tematika v literatuře (Brno – Kroměříž 1987) + in sb. Diváky (1987); J. Uher in Argonauti z Moravy (1987, s. 176); J. Hra-

bák: K výročí autora Pohádky máje, Lit. měsíčník 1987, č. 3; R. Pytlík: V. M. a F. X. Šalda – dvě koncepce literatury let devadesátých, ČLit 1987, s. 432 → Na přelomu století (1988); A. Horová: Výtvarněkritická a teoretická kapitola v díle V. M., Estetika 1988, s. 13 → sb. Proudý české umělecké tvorby 19. století (1990); J. Janáčková in Román mezi modernami (1988, o Zumrech, Pohádky máje a Santa Lucii); M. Procházka: Maryša a kritici, in Znaky dramatu a divadla (1988); M. Wajs: MUDr. Emanuel Engel a jeho pacient V. M., Lázeňský časopis 1988, č. 11; V. Kostřica: V. M., Rossica Olomucensia 27, 1988 (1989); „Nebohý český literát“ (ze vzpomínek F. Hortvíka na M. smrt), LidN 16. 2. 1991; V. Štěpán: Tajemná Maryša (o nálezu rkp. Maryši), Večerník Praha 27. 1. 1992; J. Vladislav in V. M.: Cesta do Ruska (1992); ● ref. Cesta do Ruska: F. Kautman, Prostor 20. 5. 1992; (jj) (J. Janáčková), LidN 21. 5. 1992, příl. Národní 9; A. Halada, Tvar 1992, č. 42; J. Vohryzek, LitN 1993, č. 2 ●; M. Honzíková: Antal Stašek a V. M., dvě cesty na Rus, Bulletin ruského jazyka a literatury 1993, s. 137; F. Černý: Stoletá Maryša, Tvar 1994, č. 10; M. Reslová: Mařka a ty druhé. Hrdinky bratří Mrštíků a Gabriely Preissově na psychoanalytické téma, Respekt 1996, č. 16.

lm

Božena Mrštíková

* 7. 3. 1876 Hejčín u Olomouce

† 8. 6. 1958 Olomouc

Autorka memoárů, divadelních her, překladatelka z ruštiny a němčiny.

Roz. Pacasová. – Vyrůstala ještě s mladší sestrou v rodině strojmistra hejčínského cukrováru. Základní vzdělání získala v české obecné škole a v německé měšťance kláštera u voršílek v Olomouci. Navštěvovala švadlenský a kuchařský kurs, učila se ruštině a hře na housle. V létě 1893 se doma seznámila s V. Mrštíkem, který přijel za jejím otcem jako včelařem; 1904 se za něho provdala a žila s ním v Divákách na Moravě. Po manželově smrti (1912) se vrátila k rodičům do Hejčina, kde během 1. světové války vypomáhala v dětské opatrovně. Byla pohřbena na černovírském hřbitůvku v Olomouci a její pozůstalost je uložena ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.

Již v 90. letech M. napsala dramata *Premiéra* a *O palmu vítězství* (obě Selské listy 1903). Druhou hru uvedli ochotníci v Hejčíně (1903), rozšířená a přepracovaná s titulem *Drama*

umělce se hrála v Olomouci (1904) a po novém přepracování, na němž se už podílel V. Mrštík, ji s názvem *Anežka* neúspěšně inscenovalo pražské ND; hra předvádí konflikt ideálů s realitou a akcentuje nezbytnost umělecké svobody. Údajně M. napsala ještě několik her, ale všechny před svou svatbou spálila. Nejvýznamnější část jejího díla spadá do oblasti memoárové literatury a přináší hlubší poznání soukromí V. Mrštíka a jeho blízkých. Všech 6 dílů tematicky zaměřených *Vzpomínek* (např. 2. díl o Vilémových bratřech Norbertovi a Františkovi, 3. díl o jeho cestách domovem i cizinou) zahrnuje období 1904–30 a podává čtivé, místy jímavé, ale nesentimentální svědectví o vztazích v rodině, o jednoduchém životě Mrštíků v Divákách a zvláště o názorech, úvahách i náladách V. Mrštíka. Vedle detailního popisu prostředí, krajiny, věcí a lidí začleňuje M. do textu i úryvky z rodinné korespondence. V partiích týkajících se let po manželově smrti rozšířila vzpomínky o postavu svého otce a Aloisova syna Karla a v pojednání *Mrštíkovy včely*, do něhož po sekvencích včlenila i svou memoárovou prvotinu, upozornila na jednu z životních zálib V. Mrštíka. Z ruštiny a němčiny překládala a pouze časopisecky publikovala drobnější prózy.

PŘÍSPĚVKY in: Českosl. deník (1921, 1927); Fachblatt des Österreichischen Reichsvereines für Bienenzucht (Videň 1923); Horácké besedy (Nové Město na Moravě 1927); alm. Klas (Prostějov 1947); Květy (1906, D Anežka); Lid. demokracie (1953); Lid. noviny (1940); Mor. orlice (Brno 1905, překl. M. J. Saltykov-Ščedrin: Všeruské hoře); Nár. noviny (Brno 1927); Naše zprávy (Přerov 1940); Našinec (1939); Nový život (1900); Pozor (Olomouc 1928); Selské listy (Olomouc 1901–03; 1903 hry Premiéra, O palmu vítězství a překlady z ruštiny); Venkov (1939–40); Zeměd. družstevní listy (1942); Z kraje Pohádky máje (Něm. Knínice-Ostrovačice 1929–30). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a memoáry: Anežka* (D 1912, i prem., s V. Mrštíkem); Jak Vilém Mrštík včelařil (P 1923); Vzpomínky 1–6 (1933–38, sv. 3–4 dopln. vyd. 1938); Mrštíkové (vzpomínky, 1942); Mrštíkovy včely (P 1943, obs. též Jak Vilém Mrštík včelařil); Po Vilémově smrti (vzpomínky, 1946). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Skutil: Bibliografie časopiseckých a novinářských článků B. M., VVM 1956, s. 33. ■ LITERATURA: J. Drábek: Z hovorů s paní B. M. 1942–45 (1945, jako soukr. tisk 1943). ■ ● ref. Anežka: K. (F. V. Krejčí), PL 27. 9. 1912; J. Bor, Samostatnost 27. 9. 1912; J. Hilbert, Venkov 27. 9. 1912; K. Čvančara, Osvěta 1912, s. 731; O. Fischer, Čes. revue 7, 1912/13, s. 128; J. Kodíček, Přehled 11, 1912/13,

s. 28; r. (J. Kronbauer), Máj 11, 1912/13, s. 14; R. S. (Svobodová), Čes. kultura 1, 1912/13, s. 57; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 13, 1912/13, s. 43; A. Laurin, Stopa 3, 1912/14, s. 143 ●; ● ref. Vzpomínky 1–6: J. O. (Ošmera), Čin 1934, s. 211 a 954; m. n. (M. Novotný), LidN 29. 10. 1935; A. Pražák, Naše věda 1935, s. 75; ne (A. Novák), LidN 2. 3. 1937; M. Hýsek, Venkov 7. 3. 1937 ●; ● ref. Vzpomínky 3–4 (2. vyd.): M. Hýsek, Venkov 30. 7. 1939; n (M. Novotný), LidN 2. 10. 1939; drb (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 517 ●; A. Gregor: Spisovatelky na Moravě, sb. Ženy na Moravě (roč. Chudým dětem 1940, s. 80); ● ref. Mrštíkové: K. P. (Polák), KM 1942, s. 343; K. Milotová, Venkov 23. 8. 1942; bs (B. Slavík), LidN 30. 8. 1942; -s (J. Seifert), Nár. práce 1. 11. 1942; Ns (J. Nečas), Naše doba 50, 1942/43, s. 93 ●; ● ref. Mrštíkovy všechny: kp. (K. Polák), Nár. práce 13. 1. 1944; J. Knob, Řád 1944, s. 531; Kr. (O. Králík), ČMM 1946, s. 235 ●; ● ref. Po Vilémově smrti: b. (V. Běhounek), Práce 21. 8. 1947; ok (O. Králík), ČMM 1947, s. 400 ●; F. Čech: Návštěvou u pí B. M., Volné slovo 23. 3. 1946; J. Skutil: B. M. osmdesátiletá, VVM 1956, s. 30 + Za B. M., VVM 1958, s. 193 + B. M. a Olomouc, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1967, č. 132 + Vánoční svátky u Mrštíků, LD 15. 12. 1969; A. Kolek: U paní B. M., sb. Od Hradské cesty (1970, s. 88); V. Stratil: Věrná strážkyně odkazu Viléma Mrštíka, Středisko 1985, s. 93; V. Slavíková: Paní Vilémová, Vlasta 1994, č. 1–7.

sb

Josefa Mrzenová-Trnovská

* 27. 3. 1864 Trnová u Pardubic
† 3. 9. 1932 Plzeň

Prozaička, zejména pro mládež.

Podpisovala se též Josefina M.-T., pseudonym zvolila podle názvu rodné vsi. Dívčím jménem Malá. – Měšťanskou školu vychodila v Pardubicích, poté na čas vstoupila do kláštera v Praze. 1893 se provdala za Karla M., komisaře finanční stráže v Třeboni, pak ve Slaném.

Povídky M. vycházejí z venkovské zkušenosti a zobrazují rozmanité podoby selství, konfliktní generačními vztahy i povahovým ustrojením, zároveň však harmonizované autorčinou potřebou dobra. Obdobně jako drobné črty meditativního charakteru evokují detaily všedního dne (*Prosté motivy*). V pohádkách s typickým prolínáním reality a fantastičtěji ireálného světa dobro, spravedlnost a čest nejenže vítězí nad zápornými jevy, ale

stávají se též měřítkem lidských hodnot a východiskem pro jejich hierarchizaci.

PSEUDONYMY: J. (též J. M., Josefa M., Josefina M.) Trnovská, Trnovská. ■ PŘÍSPĚVKY in: Jitřenka (1903–11); Moderní život (1902). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Prosté motivy (PP b. d., 1904); Z ráje pohádek 1–2 (1904, 1905). ■

bs

Josef Mudra

* 24. 5. 1858 Plzeň
† 2. 8. 1923 Žerovice u Přeštici

Autor povídek a fejetonů publikovaných v regionálním tisku, básník ironizujících, sociálně kritických i humoristických veršů a didaktických básní pro mládež.

Vystudoval reálku v Plzni (mat. 1877) a působil jako učitel na Plzeňsku a Klatovsku: 12 let na jednotřídce v Čechovicích, 30 let v Partotičích (Partoltice) a na dvoutřídce v Žerovicích, kde se posléze stal řídícím učitelem. Zvláště v Partotičích se účastnil veřejného života v učitelských organizacích (předseda okresní přeštické učitelské Jednoty a náhradník ústřední Jednoty aj.). Pro své veřejné postoje byl 1908 vyšetřován zemskou šk. radou: denunce obvinila z protináboženského a protidynastického vystupování i ze zanedbávání školních povinností ve prospěch spolkové činnosti. Psal odborné články z oblasti lidové správy, výchovy lidu a hospodářství i o své zálibě, včelařství.

Ze svých prací vytvářel M. rukopisné cykly, z nichž však publikoval jen jednotlivé ukázky. Už v prvních verších, vznikajících kolem 1876, se projevil jako ironický glosátor dění ze školy K. Havlíčka Borovského a jím také zůstal v nejvýznamnější složce svého díla, v satirických, sociálněkritických a volnomyšlenkářských verších otiskovaných v Besedách Času pod pseudonymem Netřesk. Naproti tomu ve verších pro mládež (rukopisná sbírka *Mladost – radost* a knižně vydaný soubor *Z naší dědiny*) převládá didaktický zřetel. Jako prozaik se M. uplatnil – po prvních pokusech o povídky v nerudovském duchu – zejména jako autor humoristických, satirických i vážných fejetonů (cykly *První várka*, *Akciové císařství* a *jiné články poučné*) a historických povídek, fejetonů a črt

Mühlstein

(*Obrázky ze staré Plzně*), vesměs publikovaných v krajinských listech a v Národní politice. Aforismy, anekdoty a jiné příbuzné žánry z *Besedy Času* a Klatovských listů pak vytvořily cyklus *Aby nám čas utíkal*. Jediná knižně otištěná obsáhlejší povídka *Amerika v Čechách* pak výchovně, bez uměleckých cílů, leč se znalostí života venkovanů, brojila proti houfnému stěhování do Spojených států amerických. Na ochotnických jevištích se údajně hrála M. aktovka *Radouš, Páda a Žambera*, o konkrétních inscenacích však schází doklady.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ardum, Netřesk (Besedy Času); -a-, -r-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1904–10); Čas (1908); Čes. demokracie (Plzeň, od 1918); Čes. deník (Plzeň, od 1912); Honza (1921); Klatovské listy (1885–92, 1897–20); Nár. politika (1897–1911); Plzeňské listy (1888–1919); Plzeňský obzor (1892–1919); Pošumavské listy (Klatovy 1890–92); Právo lidu (1923). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Z naší dědiny (BB pro ml., 1884); Amerika v Čechách (P 1886). – *Ostatní práce*: Stručný slovníček včelařský (1908). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Radouš, Páda a Žambera. ■

LITERATURA: an.: Již zase oběť! (k denunciační aféře), Čas 17. 7. 1908; ● k tomu (an.): PL 18. 7. 1908; Výstavní krejcarový deník 27. 7. 1908; Čes. slovo 14. 8. 1908 ●; -aue- (H. Pittauer): ref. Amerika v Čechách, Lit. listy 1886, s. 194; J. F. U. (Urban): nekrolog, Naše kniha 1923, s. 135 + in Úvodím Úhlavy (1940, s. 15); J. Pomahač: Zapomenutý básník revolucionář, Život Plzeňska 1954, s. 18.

vf

Bohumil Mühlstein

* 12. 4. 1896 *České Budějovice*
† 22. 11. 1975 *Praha*

Básník a prozaik, autor divadelních a literárních kritik a drobných publicisticko-novinářských žánrů.

Básně podepisoval též Boža nebo Beda Mühlstein; 1946 přijal občanské příjmení Milčan (a působil pod ním i jako publicista a redaktor). – Syn cukráře. 1907–14 studoval gymnáziem a od ledna 1915 učitelský ústav v Čes. Budějovicích. Po maturitě (1916) učil na matičních školách v Pošumaví, 1918 složil zkoušku učitelské způsobilosti a stal se učitelem a správcem soukromé školy v Čes. Vrbném u Čes. Budějovic. 1920 byl krátce posluchačem knihovnictví na Filoz. fakultě UK v Praze. Od

1920 pracoval v Praze jako novinář v redakcích listů Čes. slovo, Socialista (1923–24), Nár. osvobození (1924–38) a Naše zprávy (1939–41); 1923 se oženil. 1942 byl vyloučen ze Svazu novinářů a do konce války byl nezaměstnaný. Od 1945 působil v redakcích Svob. slova, Svob. Československa a Obrany lidu, v 50. letech se stal pracovníkem Novinářského studijního ústavu. 1964 odešel do důchodu. Ve 2. polovině 30. let byl členem umělecké skupiny Jih. – Bratr Ludvík M. (1899–1974), českobudějovický lékař, napsal ve své době úspěšný chlapecký román *Vláda hlásí finále* (1935); synovec Ludvík M. (* 1932), rozhlasový redaktor a režisér, je autorem próz pro děti.

Ve své rozsahem nevelké literární tvorbě M. tematizoval vlastní myšlenkový a umělecký vývoj. V lyrických verších sbírky *Lásky halekání* se radostně mladistvé roztoužení, představy vysněné milenky a opojení z objevu milostného citu postupně (v jemných detailech, ale i s rostoucí rétoričností a s pocitem vlastní tvůrčí úspěšnosti) prolínaly s motivy personifikované poezie (oddíl *Láska*), přecházely v optimistické zachycení harmonie lásky, přírody rodného kraje a křesťanské víry, v patetické přijetí osudu básníka, učitele a člověka, který nachází svůj cíl ve splnutí s Bohem a dospívá (přes poznání lidské nedokonalosti a nevědomosti davu) k všlechápajícímu mlčení (oddíl *Život*); sbírka končí rozsáhlejší básní *Smrt* (věnovanou matčině památce), v níž se nejvýrazněji projeví ohlasy z četby Březinova díla. V próze *Věčný milenec* se M. vrátil k tématu ideální, absolutní (ale nenaplněné) lásky expresionisticky stavěným příběhem sedláka, který při požáru svého statku rekapituluje svůj dosavadní život a dožívá pak jako šířitel zduchovělé lásky a ušlechtilé krásy. Program vnitřního zušlechťení mezilidských vztahů (se sklonem k humanistické idealizaci) se promítl i do M. činnosti publicistické (značné množství soudniček, příležitostných fejetonů a črt) i do jeho literárních a divadelních kritik a medailonů, sledujících etické poslání umění.

ŠIFRY: Mě, mč, Milč., -st., -st., -ühl, -ühl., -ühl-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1921); Čes. slovo; Českosl. voják; Domov a svět (1932); Jih (Čes. Budějovice 1934); Lípa (1918–19); Lumír (1917); Moderní revue (1921); Most (1922); Národ (1917); Nár. osvobození (1924–38, 1948); Naše zprávy (1939–41); Obrana lidu (1947); Socialista (1923–24); Svob. Československo (1945–48); Svob. slovo (1945–46). ■ KNIŽNĚ.

Beletrie: Lásky halekání (BB 1921); Věčný milenec (P 1928). ■

LITERATURA: ● ref. Lásky halekání: M. Pujmanová-Hennerová, *Tribuna* 20. 11. 1921; J. Hora, *RP* 4. 12. 1921; J. O. Novotný, *Cesta* 4, 1921/22, s. 816; A. H. (Hartl), *Most* 1, 1921/22, s. 62; A. N. (Novák), *Lumír* 1922, s. 215; A. M. Píša, *Proletkult* 1, 1922/23, s. 367 ●; ● ref. Věčný milenec: vz. (V. Zelinka), *Zvon* 28, 1927/28, s. 613; -a. (J. Hora), *LitN* 1928, č. 7; AMP. (A. M. Píša), *PL* 22. 4. 1928; G. (F. Götz), *NO* 27. 4. 1928; V. Brtník, *Venkov* 28. 6. 1928 ●; zm. (Z. Mráz): B. M., *Deník Jihočeská pravda* 31. 3. 1992.

dh

Berta Mühlsteinová

* 30. 7. 1841 *Velvary*

† 24. 8. 1887 *Praha*

Básnířka a prozaička, jejíž intimní lyriku i povídky a romány, převážně určené dospívajícím dívkám, prostupuje vypjatá citovost a romantická snivost.

Psána též Mühlsteinová nebo Mühlstejnová. – Její otec byl inženýr, silniční stavitel, matka zemřela krátce po porodu dcery na tuberkulózu. Neduživá dívka (k jejíž celkové slabosti se přidala i tělesná vada), svědomitě vychovávaná nevládní matkou (otec se 1843 znovu oženil), mohla jen sporadicky navštěvovat školu, a vzdělávala se proto převážně doma. Do německé školy chodila půl roku v Čes. Lípě (kam byl otec 1847 přeložen), 1848–52 v Jiřetíně u Rumburka a pak opět v Čes. Lípě. 1854–57 prodělala v Praze neúspěšné léčení v ortopedickém ústavu; zde posílila své národní uvědomění a prostřednictvím K. Světlé a S. Podlipské vešla i ve styk s literárním životem. Po návratu do Čes. Lípy (1857) se dále soukromě vzdělávala a věnovala se i vlastní tvůrčí práci, která se jí stala útěchou v životních strastech a náhradou za vlastní nenaplněný život. Když 1864 rodina přesídlila do Prahy (otec tam odešel na odpočinek), měla již M. za sebou literární debut: ještě za pobytu v Čes. Lípě se sblížila se spisovatelkou A. Melišovou-Körschnerovou, která jí v Ladě 1862 otiskla první verše. V Praze M. začala soustavně publikovat v literárních časopisech, od 1865 se podílela na činnosti Amerického klubu dam, též jako jeho jednatelka a autorka četných přednášek o ženské emancipaci. Zemřela na zánět ledvin a pohřbena byla na Olšanských hřbitovech.

Jediná básnická sbírka M., prvotina *Pohrobky*, obsahuje prostou citovou lyriku, inspirovanou F. L. Čelakovským a V. Hálkem. V lehké popěvkové formě a někdy i v přímém ohlasu lidové poezie přináší milostná i vlastenecká vyznání a náznaky reflexe tam, kde se stejnou citovou zaujatostí, ale i s literární strojeností (přemíra deminutiv) M. vyjadřuje hoře z nenaplněné lásky a ze samoty. Melodičnost jejího verše podnítila také několik skladatelů (K. Bendl, K. Knittl aj.) k zhudebnění jejích básní. Písně F. Kavana na texty jejích veršů pro děti vyšly 1867 ve Zpěvníčku Amerického klubu dam. Současně s verši vznikaly i první črty a povídky, k nimž postupně přibýly i dva romány. Výborem z prozaických prací 60. a 70. let je sbírka *Povídky, novely a arabesky* a výběrem prací z počátku let 80. vznikl soubor tří próz *Nové povídky*. Jejich ústředním tématem je milostný cit a v širším smyslu napětí mezi ideálem a jeho uskutečněním. Převahu mají romanticko-sentimentální příběhy mladých dívek cele se oddávajících své lásce, mezi prózami nechybí však ani věčný pohled realistické povídky (*Eva*), úsměvná idyla a zdařilá humorná historka s anekdotickým vyzněním (*První nápadník mé tety*). Látku M. čerpala převážně ze života maloměstské společnosti, ale též z uměleckého a aristokratického světa, ojedinele i z vesnického prostředí. Většinou se její příběhy odehrávají v současnosti, jen jedenkrát je milostná zápletka situována do dávných časů bájí (*Brněnský drak*). Ani oba romány nevybočují z rámce vytvořeného povídkovou tvorbou: jsou s ní spojeny jak milostným tématem, tak zájmem o vnitřně nepevné hrdiny a romantičností v líčení jejich životních osudů. V románu *Vlasti a Tobě!*, vyprávěném formou dopisů přítelkyni, pak láska probudí v nerozhodné, národně vlašné dívce, pohybuující se jen v německém prostředí, čínorodé vlastenectví. V pozůstalosti vedle tří próz, několika básní a různých náčrtů zůstala i studie o vídeňské herečce Adě Christenové.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Berta M....ová (Lada 1862), Splítek; B. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Beseda* (Olomouc 1874); kal. Čechoslovan (1874); Čes. politika (1887); Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1881–82); Domácnost (1877–81); *Eva* (1878); Hlas národa (1886–87); Hvězda (1885); Kalendář paní a dívek českých na rok 1888; *Koleda* (Olomouc, Brno 1877–80); alm. Kytice (1882); *Květy*, příl. Ženské listy (1867–72); *Lada* (1862–66); *Litoměřický*

kalendář (1865); Lumír (1883); Národ sobě (1880); Osvěta (1871); Paleček (1881); Posel z Prahy (1877–78); Praha (1869); Pražský kalendář pro lid hornický a hutnický na rok 1886–87; alm. Ruch (1870, 1873); Ruch (1883); alm. Slavia ve prospěch Slovanů záhřebských (1881); Slavia (1875–77); Světozor (1868–77); kal. Tetín (1873–74); Zlatá Praha (1865); – posmrtně: Květy (1889). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: Pohrobky (BB 1872); Povídky, novely a arabesky 1 (1880); Na březích Nežárky (R 1882); Nové povídky (též pouze z tit. zařazených prací: Král Podskalí, Poslední hostinská u Tří zvonků, Brněnský drak, 1883); Vlasti a Tobě! (R 1886). – *Překlady*: E. Scribe: Poručník (1871) + Kmotr (1877). – *Souborné vydání*: (A. Neubert, 1918–20, 3 sv., ed. B. Foit, neoznačeno jako souborné vydání; povídkové svazky Růžové krupěje, 1918, Zlaté hvězdy, 1919, Sny a touhy, 1920 obs. jednak PP z původních souborů, jednak PP knižně dosud netištěné; další povídkový svazek s proponovaným tit. Pod pražským nebem již nevyšel). ■

LITERATURA: O. Špecinger: B. M. (1984). ■ ● ref. Pohrobky: F. Zákrejs, Osvěta 1872, s. 950; (an.:) Květy 1872, s. 176; Světozor 1872, s. 236; Politik 16. 4. 1872; NL 27. 4. 1872; S., Věstník bibliografický 1872, s. 113 ●; ● ref. Povídky, novely a arabesky: an. (J. Neruda), NL 11. 12. 1879 → Literatura 3 (1966); an., Světozor 1879, s. 586; B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 22; O. M. (Mokřý), Květy 1880, d. 2, s. 376; B. V., Lumír 1880, s. 128; an., Koleda 1880, s. 14 ●; ● ref. Na březích Nežárky: F. V. Vykoukal, Květy 1882, d. 1, s. 491; F. Bílý, Osvěta 1882, s. 652; F. Dlouhý, Lit. listy 1883, s. 120 ●; Čch.: ref. Nové povídky, Světozor 1883, s. 175; ● ref. Vlasti a Tobě!: -ides, NL 4. 3. 1887; V. Vítězný, Lit. listy 1887, s. 84; F. V. Vykoukal, Osvěta 1887, s. 665; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1887, s. 118 ●; ● nekrology: J. Vrba, Osvěta 1887, s. 1120; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1887, s. 165; (an.:) Květy 1887, s. 504; Lumír 1887, s. 369; Světozor 1887, s. 638; Zlatá Praha 1887, s. 650; Ruch 1887, s. 426; Hlas národa 25. 8. 1887; NL 25. 8. 1887 ●; M. Špindlerová: B. M., její život a literární působení, Ženské listy 1888, s. 189; B. Čermák: B. M., Květy 1889, s. 72 a 216; R. Javor: B. M., Ženský svět 3, 1898/99, s. 2; A. Novák: Dvě epigonky in Podobizny žen (1918); B. Foit in B. M.: Zlaté hvězdy (1919); an.: B. M., sb. Českolipsko literární 3, 1979; M. Vojtíšková in Jiskry a plaménky (1982); O. Špecinger: k 100. výr. úmrtí, Svoboda 12. 8. 1987; V. Färber: Dluhopis Bertě M., Iničiály 1994, s. 36.

hp

Jiří Mucha

* 12. 3. 1915 *Praha*

† 5. 4. 1991 *Praha*

Prozaik, vyrovnávající se na pozadí evropského i domácího politického dění s duševními krizemi soudobého člověka, autor biografických prací; reportér, překladatel z angličtiny a francouzštiny, též dramatik, literární kritik, básník.

Syn malíře Alfonse M. (1860–1939) a malířky Marie, roz. Chytilové (1882–1959), která v meziválečném období publikovala uměleckohistorické studie, osobní vzpomínky a jiné články v Nár. politice, Nár. listech, Lid. novinách aj. – V pěti letech byl M. s rodinou nejprve ve Francii, do 1922 v USA, pak většinou ve Francii, Německu a Itálii. Obecnou školu navštěvoval zpočátku ve Švabíně u Zbiroha, pak v Praze. Během studia na Akademickém gymnáziu (první povídky, uveřejňované v čas. Tramp, a tři z nich, publikované 1932 i knižně, psal jako kompozice z češtiny u prof. V. Jiráta) strávil celkem dva roky ve Švýcarsku a Francii, pak dva roky studoval v Jindř. Hradci, ale maturoval 1934 opět v Praze na reálném gymnáziu, 1939 vystudoval Lékařskou fakultu (1937–38 studoval na Sorbonně v Paříži) a Filoz. fakultu UK (dějiny umění a orientalistiku). Během vysokoškolského studia pobýval opět v různých zemích Evropy a od 1937 žil většinou v Paříži, od 1938 jako kulturní dopisovatel Lid. novin. 1939 se přihlásil do českosl. jednotky francouzské armády (v létě ještě krátce pobyl v Praze při otcově pohřbu) a po porážce Francie byl evakuován do Anglie. Ještě v Paříži se v dubnu 1940 oženil s hudební skladatelkou Vítězslavou Kaprálovou (1915–1940); podruhé se oženil 1941 se skotskou hudební skladatelkou Geraldinou Thomsenovou (* 1917). V Anglii po krátkém pobytu u českosl. brigády pracoval v Londýně pro rozhlas; v té době se články a literárními příspěvky v českosl. periodikách podílel na kulturním životě emigrace. 1943 přešel k letectvu a stal se válečným zpravodajem rozhlasové stanice BBC v severní Africe, na Středním východě, v Indii, Číně, Persii, Itálii, po invazi i ve Francii, Belgii, Německu a po skončení války byl jako zpravodaj v Egyptě a na Dálném východě. Na podzim 1945 se vrátil do Prahy, ale první léta stále – hlavně jako novinář – často cestoval (většinou po Evropě, ale navštívil i Egypt a Palestinu). Od novinář-

ské práce se však postupně odklonil výhradně k práci spisovatelské. 1951 byl obviněn z protistátní činnosti a do 1954 vězněn (později rehabilitován). Od 60. let žil střídavě v Praze a v Londýně. – 1941–47 patřil k okruhu spolupracovníků anglického literárního sborníku *New Writing* (který řídil J. Lehmann). Od 1955 napsal řadu filmových scénářů nebo se podílel na jejich námětech (*Kohout plaší smrt*, 1961, *Vánice*, 1962, *Král Králů*, 1963, *Třicet jedna ve stínu*, 1965 aj.) a rozhlasovou hru *Tanec mezi stíny* (1965). 1989 se stal předsedou českého Penklubu.

M. začal publikovat v raném věku, ale jeho prvními zralejšími uměleckými pracemi byly básně uveřejněné v *Lidových novinách* a *Lumíru* koncem 30. let. Výchozí tematický okruh jeho próz určuje 2. světová válka. Na základě reportérské činnosti pro britský rozhlas vznikl obsáhlý deník *Oheň proti ohni*, sledující válečné události od bojů v severní Africe roku 1943 přes Střední a Dálný východ k vítěznému tažení v Evropě; střídá se tu podrobný popis válečných operací s osobními prožitky v týlu. Z povídek psaných pro periodický tisk vznikl cyklus *Problémy nadporučíka Knapa* o příslušnících českosl. armády ve Francii a Anglii. Již zde se prosazuje M. příznačný postup: volně rozvíjené příběhy, založené na bohatých zkušenostech z nejrůznějších zemí a obsahující často milostné motivy, vytvářející rámec pro meditace o lidském životě. Ty vynívají nejpřesvědčivěji, jsou-li organicky spojeny s dějovou linií, tj. odvíjí-li se jejich obecná problematika z konkrétních situací, jako tomu je např. v románu *Válka pokračuje*, který konfrontuje dva typické osudy a postoje z poválečné republiky a retrospektivně z let válečných. Hledání smyslu lidského života vychází ve válečném tematickém okruhu především z pocitu vnitřní prázdnoty a odcizení, zatímco v prózách věnovaných politickému dění 50. let se důraz přesouvá na otázky lidské svobody. Román *Pravděpodobná tvář*, který rozvíjí příběh nepspravedlivě šikanovaného a nakonec uvězněného novináře, obsahuje autobiografické prvky; na něj navazuje samostatně koncipovaný román *Marieta v noci*, založený na celoživotních reminiscencích hrdiny, který po návratu z vězení pracuje v dole; třetí část této volné trilogie, *Věčná zahrada*, odehrávající se během srpna 1968 v Praze a slučující prvky autobiografické a reminiscenční, byla publikována až

posmrtně. Zcela autobiografický je román *Studente slunce*, v němž se autor vrací k formě deníku a v němž se jeho typický postup uplatňuje v podobě střídání výjevů z pobytu v trestním pracovním táboře s úvahami o lidském údělu a o umění. Svou vrcholnou prózu, nazvanou v konečné verzi *Alfons Mucha*, věnoval M. životu a výtvarnému dílu svého otce. Na základě pečlivého studia vychází jen z ověřených faktů, ale odbornou monografii překračuje směrem ke komplexně pojaté variantě literatury faktu nejprve tím, že vypráví z osobní perspektivy s odkazy na vlastní vzpomínky a na vzpomínky a myšlenky, s nimiž se otec obracel k synovi. Přitom vývoj umělcovy osoby a jeho tvorby sleduje v kontextu mnohostranného obrazu zejména přelomu století, v němž se navzájem prolínají obecné charakteristiky tehdejších kulturních a uměleckých tendencí, citáty z korespondence a dalších dokumentů i z děl jiných autorů, portréty mnoha slavných i zapomenutých postav a záběry z dobové příznačných událostí. Zatímco v próze *Lloydova hlava* barvitě, útržkovitě řazené osobní vzpomínky světoběžníka inklinují k obecné výpovědi o lidském životě, má vzpomínková próza o M. pařížském pobytu 1939 a 1940 (*Podivné lásky*) dokumentární ráz, daný především bohatě citovanou korespondencí; ústřední postava V. Kaprálové je tu sledována ve svém uměleckém růstu a detailně v milostných vztazích především k hudebnímu skladateli B. Martinů a k autorovi knihy. – V divadelních hrách zpracoval M. své zahraniční zkušenosti a divadelním hrám se také většinou věnoval v překladech ze soudobých angloamerických a francouzských autorů. Některé své prózy vydal M. nejprve ve vlastní textaci anglicky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Klacek, Klacek Mucha (hl. v čas. *Tramp*); jm. J. M., j. m., J. Mch., mj. ■ PŘÍSPĚVKY in: *L'Arche* (Paříž); sb. *Authors Take Side on Vietnam* (Londýn 1967); *Čechoslovák v Anglii*, pokr. *Čechoslovák* (Londýn 1940–45); *Českosl. boj* (Paříž 1940); *Čteme* (1938, překlad 55. *Žalmu*); sb. *Daylight* (Londýn 1941); *Divadelní noviny*; *Divadlo*; *Host do domu*; sb. *Invasze* (1947); sb. *Křik koruny české* (1990); *Kulturní politika*; *Květen*; *Kytice*; *Lid. noviny* (1937–39); *Life* (Londýn); *Listy*; *Lit. listy*; *Lit. měsíčník* (1989); *Lit. noviny*; *Look* (Londýn); *Lumír* (1938); *Mladé Československo*, pokr. *Nové Československo* (Londýn 1940–45); sb. *Nové knihy* (1990); *Nár. politika* (od 1928); sb. *New Writing* (Londýn 1941–47); *Nové knihy* (1990); *Nový život*; *Obzor* (Londýn 1941–43); *Pestrý týden*; *Plamen*;

Mucha

Rodokaps 19 (1938); Salon; Světozor; Svob. noviny (1945–48, též lit. kritika); Svob. slovo; Tramp; Trn; sb. Ve vichru války (1990); sb. Viva Che (Londýn 1968); Vlasta (1958); sb. You Always Remember the First Time (Londýn 1975); sb. Z lyriky války (Anglie 1941); – posmrtně: sb. Ve vichru války (1992). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Duše hornypa (P 1931, pseud. Klacek Mucha, s Ivanem Horným, tj. Kosovským, jenž napsal většinu celého textu; hudba J. Mihule); Za mořem (PP 1932, pseud. Klacek); Ugie a cesta na konec světa (P, Londýn 1941); Most (R, Londýn 1943, Praha 1946); The Problems of Lieutenant Knap (PP, Londýn 1945; čes. Problémy nadporučíka Knapa. 1946); Oheň proti ohni (RpRp 1947, přeprac. vyd. 1966); Setkání v tropech (kap. z kn. Spálená setba, 1947); Spálená setba (R 1948); Skleněná stěna (R 1948); Válka pokračuje (R 1949); Čím zraje čas (PP 1958); Pravděpodobná tvář (R 1963, upr. vyd. 1990); Černý a bílý New York (RpRp 1965); Alfons Mucha. Meister des Jugendstils (P 1965, angl. 1966; přeprac. a rozšíř. vyd. s tit. Alphonse Mucha. His Life and Art by his Son, Londýn 1966, čes. Kankán se svatozáří, 1969; přeprac. a rozšíř. vyd. s tit. Alfons Mucha, 1982); Living and Partly Living (R, Londýn 1967, čes. Studené slunce, 1968); Marieta v noci (R 1969); Lloydova hlava (P 1987); Podivné lásky (P 1988); – posmrtně: Věčná zahrada (P 1994, psáno 1969). – *Překlady*: S. Lewis: Muž, který znal prezidenta (1957); N. Mailer: Nazi a mrtví (1957); K. Amis: Šťastný Jim (1959) + Chci to hned (1991); A. Wesker: Kořeny (1961) + Kuchyně (1962, rozmnož.); N. Coward: Akt s houslemi (1962, rozmnož., též upr.); W. Gibson: Dva na houpačce (1962, rozmnož.); A. Miller: Vzpomínka na dva pondělky (1962, s F. Vrbou, rozmnož.); W. Mankowitz, M. Norman: Bleší trh (1962, rozmnož.) + Belle čili Balada o vrahu Crippenovi (1966, rozmnož., prem. 1965 s tit. Balada o doktoru Crippenovi); R. Bolt: Člověk pro každé počasí (1963); (další překl. rozmnož.) J. Osborne: Epitaf George Dillona (1963); K. Waterhouse: Billy lhář (1963); P. Ustinov: Cílová kamera (1963) + V půli cesty na strom (1967) + A voda stoupá (1969); F. D. Gilroy: Kdo zachrání kovboje? (1964); P. Shaffer: Veřejné oko (1964) + Královský hon na slunce (1967); S. Delaney: Chuť medu (1966); D. Lessing: Hra s tygrem (1966); P. Hamilton: Plynové lampy (1966). – *Ostatní práce*: Alphonse Mucha. Placards and Photographs (London, New York 1971). ■ SCÉNICKY. *Hry*: U zlatého věku (1947); Sex a světlo Manhattanu (1958, s tit. Broučci ve fraku 1962; jako muzikál s hudbou J. Cislera s tit. Světla metropole 1963). – *Překlady*: W. Hall: Hlídka v džungli (1962); J. More: Sladká Irma (1962); J. More, M. Norman: Trampoty profesora Prilta (1964); W. Mankowitz, M. Norman: Expresso Bongo (1964); G. Feydeau: Noc v Edenu (1966); S. Beckett: Šťastné dni. ■ KORESPONDENCE: Dopsis J. M. (z 27. 11. 1989), Svob. slovo 29. 11. 1989. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: The Graphic Work of Alphonse Mucha (Londýn, New York 1973). ■

LITERATURA: ● ref. Problémy nadporučíka Knapa: J. Grossmann, Lid. kultura 1946, č. 43; J. Vladislav, My 46, č. 37; F. Hampl, Práce 27. 10. 1946 ●; ● ref. Most: G. (F. Götz), NO 3. 1. 1947; F. Buriánek, Zeměd. noviny 26. 1. 1947; B. P. (Pavlok), Akord 14, 1947/48, s. 38 ●; V. Černý: ref. Ugie..., Most, Problémy..., KM 1947, s. 14; ● ref. U zlatého věku: L. Fikar, Mladá fronta 26. 2. 1947; V. Řezáč, Práce 26. 2. 1947 ●; ● ref. Oheň proti ohni: K. Hašek, Svob. noviny 26. 11. 1947; S. Budín, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 10 ●; ● ref. Spálená setba: F. Nečásek, Tvorba 1948, s. 386; -of- (O. Fenc), RP 5. 5. 1948; G. (F. Götz), NO 9. 5. 1948; J. Morák, My 48, č. 35 ●; ● ref. Skleněná stěna: J. Růžička, KM 1948, s. 340; G. (F. Götz), NO 26. 9. 1948 ●; ● ref. Válka pokračuje: F. Buriánek, Zeměd. noviny 2. 3. 1950; (2. vyd.) J. Hájek, LitN 1958, č. 16 ●; ● ref. Čím zraje čas: P. Tobiáš, Červený květ 1958, s. 198; gf (G. Franc), LD 16. 2. 1958 ●; ● ref. Sex a světlo Manhattanu: J. Císař, Divadelní noviny 1959, č. 17–18; L. Suchařípa, Divadlo 1959, s. 303 ●; ● ref. Pravděpodobná tvář: A. Haman, LD 8. 3. 1964; F. Buriánek, LitN 1964, č. 11; F. Benhart, Plamen 1964, č. 4 ●; J. Brdečka: Malér a jeho oběť (k padesátinám), LitN 1965, č. 12; ● ref. Černý a bílý New York: J. Opelík, LitN 1965, č. 51–52; P. Pleskotová, Plamen 1966, č. 1; X, Proměny (New York) 1966, č. 2 ●; I. Zítková: ref. Oheň proti ohni (přeprac. vyd.), Mladá fronta 29. 12. 1966; ● ref. Studené slunce: A. Brousek, Nové knihy 1968, č. 22; J. Opelík, Listy 1968, č. 2; M. Petříček, HD 1968, č. 9; P. Den, Proměny (New York) 1966, č. 1 ●; (ŠH) (L. Hlaváček): ref. Kankán se svatozáří, Mladá fronta 10. 6. 1969; ● ref. Marieta v noci: H. Hrzalová, Tvorba 1970, č. 30; M. Pohorský, Orientace 1970, č. 2 ●; T. Vlček in J. M.: Alfons Mucha (1982); A. J. Liehm (rozhovor) in Generace (Kolín n. R. 1988; Praha 1990); M. Jungmann in Cesty a rozcestí (Londýn 1988, Lloydova hlava); O. Neff: ref. Lloydova hlava, Kmen 1988, č. 3; ● ref. Podivné lásky: J. Lukeš, Svob. slovo 9. 6. 1988; V. Novotný, Zeměd. noviny 6. 8. 1988; Z. Heřman, Romboid 1988, s. 81; (lumír), Opus musicum 1988, č. 7; P. T. (Tigris), Svědectví 22, 1988/89, č. 87, s. 694; M. Pazourová, Obrysy (Mnichov) 1989, č. 1 ●; ● k 75. narozeninám: M. Nyklová, LD 10. 3. 1990; T. Hejzlar, Hlas revoluce 1990, č. 18 ●; M. Jungmann in Průhledy do nové prózy (1990, Podivné lásky); J. Chuchma in J. M.: Studené slunce (1991); R. Zejda: Jeden ze zapovězených, Šlépěje kultury západní Moravy 1991, č. 2; Z. Heřman: ref. Pravděpodobná tvář (upr. vyd.), Tvar 1991, č. 6; ● nekrology: J. Kroutvor, Přítomnost 2, 1990/91, č. 5 + Prostor 4, 1990/91, č. 16; P. Janáček, LidN 10. 4. 1991; J. Tvrzník, Mladá fronta Dnes 11. 4. 1991 ●; M. Pecháčeková: Její špatná pověst jediné věno (interview s M. Kadlečkovou, o jejím vztahu s J. M.), Mladá fronta Dnes 27. 2. 1993, příl. Víkend; R. Zejda in J. M.: Věčná zahrada (1994); ● ref. Věčná zahrada: J. Lukeš, LidN 1. 10. 1994; M. Jungmann, LitN 1994, č. 48 → V obklíčení příběhů (1997) ●; (jz) (J. Zahradnický) in Slovník české prózy 1945–1994 (1994, Pravděpodobná tvář); (mu)

(M. Uhlířová) in Slovník české prózy 1945–1994 (1994, Podivné lásky); aj (A. Jonáková) in Český dekameron (1994, Lloydova hlava); J. Lukeš in Stalinské spirituály (1995); E. Kantůrková in Valivý čas proměn (1995, s. 270); Š. Vlašín: Cestovní zážitky v prozaickém díle J. M., sb. Cesty a cestování v jazyce a literatuře, Acta Universitatis Purkynianae – Studia litteraria et linguistica 11 (1995); G. Muchová, J. Mucha: 50 let s J. M., Xantypa 1996, duben; J. Staněk: Životní osudy spisovatele J. M., sb. Rozhlasová univerzita Svobodné Evropy 3 (1996).

pb

Jiří Muk

* 24. 4. 1913 Praha
† 21. 8. 1981 Praha

Autor próz s převážně venkovskou tematikou, novinař, překladatel z polštiny.

Vl. jm. Muck, změna příjmení úředně 1945. – Otec byl strojní zámečník. M. vystudoval učitelský ústav (1932) a do 1948 působil jako učitel v Praze a jejím okolí (Pyšely, Dolní Jirčany, Jesenice, Zlatníky, Kamenný Přívoz, Písnice). Od 1948 pracoval jako vedoucí redaktor tiskové služby předsednictva Zemského nár. výboru v Praze a od 1949 jako redaktor v čas. Naše vojsko, od 1952 Českosl. voják, od 1953 Obránce vlasti (šéfredaktor); v armádním tisku uveřejňoval reportáže, překlady a povídky s vojenskou, sportovní a svazarmovskou tematikou. Od 1959 působil v nakl. Naše vojsko a od 1964 až do odchodu do důchodu (1973) v ČTK-Pragopress.

M. prózy z venkovského prostředí zachycují jednoduché životní příběhy prokládané lyrickým líčením přírody: v románové prvotině *Lásky neplodné* návrat inženýra na rodný statek, v *Milkování na souvrati* příběhy vyvrženců lidské společnosti, tuláků a žebračků. M. v nich zdůrazňuje poctivost, pracovitost i citovost venkovského člověka (*Chléb*), ale dokáže též bez příkras odhalovat jeho morální nedostatky. Baladicky laděný román *Kraj bílých koní* zobrazuje zápas o pokrok na vesnici a překonávání předsudků. Situace válečných let a boj za svobodu se promítly do prózy *Jeden ze zapomenutých*, vyprávějící o pronásledování parašutistů, i do povídky *Barikáda*, situované do pražského povstání.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Rut, Jiří Dismas, Petr Plavec, P. Zídek; J. M., jm, -jm, -jm-, Mk, (mk), řím. ■ PŘÍSPĚVKY in: Českosl. žena (1947–48); Československo (1951); Českosl. les (1951); Českosl. voják (1952–53, 1961, 1965); Čes. zemský věstník (1948); Čes. život (1947); Dikobraz (1950–51, 1959, 1970); Eva (1942); Křídla vlasti (1953–54, 1959, 1962); Květen (1949); Květy (1951); Kynologie (1956–59); Letecký modelář (1953–58); Letecký obzor (1963); Lit. noviny (1952); Malý hlasatel (1936); Mateřídouška (1947); Mladá fronta (1953); Mladý svět (1964); My 51; Naše vojsko (1948–54); Nový svět (1950); Obrana lidu (1950–56, 1960); Obránce vlasti (1953–56); Ozvěny (1942); Partyzán (1949); Pionýr (1950); Poštovní holubářství (1956–59); Práce (1952, 1963); Pracovník Svazarmu (1955–57); Rolnické hlasy (1948); Rudé právo, příl. Haló sobota (1970–71); Směna (1953); sb. Sportovní povídky (1959); Stadion (1954); Střelecký sport (1958); Svět motorů (1949, 1953–56); Svoboda (1964–70); Svob. slovo (1966, na pokr. P. Věra Čáslavská vypravuje); Svob. směr (1947); Školství a osvěta (1946); ÚRO (1947); Večerní Praha (1963); Vlasta (1951); Zápisník (1958–62); Zeměd. noviny (1965, 1967); Zima s Haló sobotou (1970). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Lásky neplodné (R 1943); Barikáda (P 1945); Chléb (P 1945); Jeden ze zapomenutých (P 1946); Kraj bílých koní (R 1946); Milkování na souvrati (PP 1946); Pověsti jílonské (1948); Tajemství Skleněné hory (D pro ml., 1963, s L. Mukovou); Dobrodružství odvahy (PP 1970, pseud. Jan Rut). – *Překlady*: J. Broniewska: Generál Karel Świerczewski, bohatýr polského osvobození (1953); M. Warneńska: Rudá kokarda (1953). ■

LITERATURA: ● ref. Chléb: H. R., Práce 16. 4. 1946; lk, Mladá fronta 4. 7. 1946 ●● ref. Jeden ze zapomenutých: Jar., Svob. Československo 31. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 2. 8. 1946 ●● F. Jakubův: ref. Kraj bílých koní, LD 10. 7. 1947; J. Novák: ref. Věra Čáslavská vypravuje, Zeměd. noviny 9. 12. 1965.

mh

Jan Mukařovský

* 11. 11. 1891 Písek
† 8. 2. 1975 Praha

Literární vědec a estetik, průkopník strukturalismu v poetice, ve vědách o umění a v estetice, vycházející z funkčního a dynamického pojetí uměleckého díla a z jeho znakového charakteru. Od aplikace lingvistických poznatků na oblast básnického jazyka postupoval ke stále komplexnějším otázkám sémantiky a obecné filozofie umění.

Otec byl středoškolský profesor matematiky a deskriptivní geometrie. M. absolvoval

1902–10 v rodišti gymnázium a od 1910 studoval obor čeština – francouzština (žák E. Smetánky, J. Zubatého a V. Tilleho) a estetiku u O. Zicha na filoz. fakultě v Praze. 1914 vykonal státní zkoušky a 1915 závěrečnou ústní zkouškou nabyl způsobilost pro vyučování na středních školách; doktorát filozofie získal 1922 (disertace *Příspěvek k estetice českého verše*). Od 1915 učil v Plzni, nejprve na reálném gymnáziu, 1919–25 na Městském dívčím reformním reálném gymnáziu, 1925–28 působil na reálném gymnáziu v Truhlářské ul. v Praze (jeho kolegou zde byl B. Havránek); od šk. roku 1926/27 měl z vědeckých důvodů snížený pedagogický úvazek. Od 1926 se účastnil činnosti Pražského lingvistického kroužku, 1929 se habilitoval na pražské filoz. fakultě na základě práce *Máchův Máj. Estetická studie*. Stykal se s avantgardními spisovateli a umělci, přátelství navázal zejména s V. Vančurou. 1928 přešel na reálku na Smíchově; členem jejího sboru byl do 1934, od 1930 měl však vědeckou dovolenou. V letním semestru t. r. zahájil přednášky na pražské filoz. fakultě a od 1931 byl i docentem literární estetiky na filoz. fakultě v Bratislavě (zde byl od 1932 ředitelem estetického semináře a 1934 jmenován mimořádným profesorem estetiky se zřetelem k literatuře); 1937 se stal mimořádným, 1945 (s platností od 1938) řádným profesorem estetiky na filoz. fakultě v Praze, 1948 byl zvolen prorektorem a pak rektorem UK (působnost od šk. roku 1948/49 do 1952/53); 1950–56 byl vedoucím katedry české a slovenské literatury a literární vědy na filoz. fakultě. Přednášel až do 1969 (od 1963 jako profesor-konzultant) a souběžně 1952–62 působil jako ředitel Ústavu pro čes. literaturu ČSAV. Jako přední činitel Českosl. výboru obránců míru (od 1949 místopředseda) byl též (od 1950) členem Světové rady míru a dále členem poroty pro Mezinárodní ceny míru; v těchto funkcích vykonal řadu oficiálních zahraničních cest. – Úrna s jeho ostatky je uložena na hřbitově v Praze-Střešovicích.

Východiskem M. díla bylo úsilí objevit v oblasti literární vědy a estetiky možnosti závazného poznání, které byly zpochybněny jak jednostranně psychologickými výklady, tak metodologickým eklecticismem. Řešení nejprve nalézal v důsledném izolování předmětu studia – díle jako jediné danosti – a v metodologicky čistém rozboru toho, co je v něm přístupné smyslovému poznání. Už tehdy směro-

val k pátrání po individuálním gestu tvůrce (*O motorickém dění v poezii*), předpokládaje zároveň vnitřní organizovanost a dynamický charakter jednotlivých složek uměleckého díla. Inspiraci poskytl M. synchronní lingvistika de Saussurovy školy svým zaměřením k funkčnímu zkoumání současného jazyka a v této souvislosti se též první oblastí M. vědeckého zájmu stala poetika. Přesvědčení, že v literárním díle nelze realizovat nic mimo skladbu jeho jazykového materiálu, vedlo M. k aplikaci lingvistických poznatků na specifickou oblast básnického jazyka, ke sledování toho, které z jazykových složek mohou být poezií využívány a přetvářeny k estetickému působení. V první větší publikované práci *Příspěvek k estetice českého verše* navazoval na domácí tradici, zejména na poznatky O. Zicha o estetické relevanci zvukové složky jazyka. Tato orientace byla v podnětném prostředí Pražského lingvistického kroužku (zejména prostřednictvím aktivitou R. Jakobsona) podpořena teoriemi ruského formalismu; jeho vyhraněné spojení poetiky s vědou o jazyce vedlo M. k zásadnímu funkčnímu rozlišení básnického a sdělovacího jazyka. V počátcích M. přejal z formalismu i některé konkrétní pojmy (např. aktualizaci a ozvláštnění), jež odlišovaly básnictví od projevů s čistě sdělovací funkcí, dále učení o vývojové imanenci umění, podle něhož proměny umění způsobuje vnitřní dynamika jeho složek, a zejména pojmovou dvojici materiál – umělecký postup, jež měla překonat tradiční dichotomii obsah – forma; všechny tyto představy souvisely s deformačními experimenty uměleckých avantgard (podle tehdejšího M. názoru bylo také současné básnictví omezující bezprostředně sdělovací funkci obzvláště plodným východiskem teoretizujících analýz). Shrnutím principů z formalismu rozvinuté poetiky se stala studie *Máchův Máj*, docházející od zevrubné analýzy zvukové stránky k obecnému poznatku o potenciální rovnocennosti zvukové, významové a tematické složky básnického díla, z nichž každá se může stát dominantním nositelem významu. Postupně se v M. teorii jako klíčový vyhranil pojem struktury, chápané jako vnitřně členitý, organizovaný celek, v němž se vzájemně propojují a přeskupují všechny zúčastněné složky; jsou primární a z jejich dialektického napětí se odvozuje jedinečnost zkoumaného objektu. Ve 30. letech to M. dokazoval řadou rozborů, jejichž cílem

bylo odhalení specifičnosti jednotlivého díla (*Pokus o slohový rozbor Babičky Boženy Němcové, Sémantický rozbor básnického díla: Nezvalův Absolutní hrobař*) nebo autora (*Vítězslav Hálek, Próza Karla Čapka jako lyrická melodie a dialog – vše později in Kapitoly z české poetiky 2*); vycházel v nich od nejmarkantnějšího, většinou vnímatelů společného dojmu z díla a postupoval k definování prostředků této působivosti. Obsáhla byla M. účast na významných projektech, jakými byly Československá vlastivěda (pojednání *Obecné zásady a vývoj novočeského verše*), Masarykův slovník naučný (hesla *Lyrika, Metafora, Metonymie, Metrika, Novela, Óda*) a Ottův slovník naučný nové doby (hesla *Eufonie, Komično, Krása, Lyrika, Poetika, Strukturální estetika, Strukturální věda o literatuře, Šklovskij V. B., Tendenční umění, Umění*). Okruh M. zájmu se v polovině 30. let rozšířil o otázky literárního vývoje; zvláště studie *Polákova Vznesenost přírody* (později in *Kapitoly z české poetiky 2*) směřovala ke zkoumání napětí mezi vývojovou linií literatury (chápanou rovněž jako struktura a jako výsledek interakce mezi jednotlivými historickými řadami) a individuálním tvůrčím činem, jehož hodnota je odvozována z iniciativnosti, s jakou mění strukturu předchozí vývojové fáze. M. se tak rozešel s jednou ze svých osnovných tezí 20. let o imanentním vývoji literatury. – Obecná lingvistika dala podnět k dalšímu klíčovému aspektu M. poetiky: k pojmu znak (respektive k pojmové dvojici znak – význam), který ve 30. letech otevíral cestu k širší noetické problematice umění zejména tím, že umožňoval zařadit do jeho řádu i nezobrazující tvorbu převažující v moderním umění. Vycházeje z de Saussurovy dvojice signifiant – signifié (označující – označované) v jazyce, směřoval M. ve svých tehdejších analýzách k hledání specifičnosti znaku uměleckého a stal se tak jedním ze zakladatelů sémiotického zkoumání literatury; k obecnějším zjištěním docházel i srovnáváním poznatků získaných studiem různých umění a vytvářel tak základy srovnávací teorie umění jako spojovacího článku mezi poetikou a estetikou (inspirující půdou tu byly i teoretické konfrontace jazykovědců, folkloristů, architektů, teatrologů, orientalistů aj. v Pražském lingvistickém kroužku). Empirické studium jazykového materiálu v literárních dílech se u M. dostávalo do stále širších souvislostí a zákonitě postu-

povalo ke komplexnějším otázkám (osobitost autora, vztah tvůrčího činu a tradice, vývoj v umění, vztah díla ke skutečnosti atd.); teoretické výsledky tohoto zkoumání už přesahovaly do oblasti obecné estetické problematiky. Té M. věnoval v polovině 30. let studii *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*, zkoumající tyto pojmy jako trojí aspekt estetična; estetický postoj a estetickou funkci, která byla jeho výchozím pojmem, zde definoval jako realizaci jednoho ze základních vztahů ke skutečnosti, vycházejícího z antropologické komplexnosti životních projevů. Z obecné typologie funkcí, které M. dělí na bezprostřední (praktické a teoretické) a znakové (symbolické a estetické), je pak vyvozována specifičnost estetického postoje, který upnutím pozornosti na věc samu narušuje vnímatelův zautomatizovaný vztah ke skutečnosti a obnovuje jeho bezprostřední vidění světa. Koncem 30. let se hlavním M. tématem stala otázka způsobu vytváření významů v uměleckém díle. Ve studii *Genetika smyslu v Máchově poezii*, která je sumou jeho máchovského bádání, se objevil pojem sémantické gesto, jímž je označováno významotvorné sjednocení díla; pojmenování gesto pro způsob, jímž jsou vybírány a slučovány prvky díla ve významovou jednotu, implikuje a zdůrazňuje aktivitu tvořícího individua. Definováním role umělecké osobnosti zasahující do vývojového procesu jako náhoda, ale vyrovnávající se s rovněž aktivním činitelem tradice, se zabývala studie *L'individu dans l'art*. Tímto směrem (ovlivněným i fenomenologickou filozofií) pokračoval M. v úvahách nezahrnutých už do souboru *Kapitoly z české poetiky*. Pro obecnou filozofii umění je z nich podstatný zejména pokus revidovat jednostranné pojetí uměleckého díla jako čistého znaku ve studii *Záměrnost a nezáměrnost v umění* (uveřejněna až 1966 ve výboru *Studie z estetiky*). M. v ní otevřel novou estetickou problematiku rozlišením díla jako znaku a jako věci: proti záměrnosti, která slučuje složky díla v celkový smysl a je podkladem jeho znakovosti, působí moment nezáměrnosti spojující dílo s oblastí věcí, který vyvolává pocit jeho reálnosti a je zdrojem životního dosahu umění. – Po 1945 začal M. pod vlivem všeobecné dobové atmosféry hledat spojnici mezi noetickým materialismem a strukturalistickým pojetím umění, jehož další vývoj viděl v posilování dialektických a sociologických prvků. Snahy

o ústrojně spojené byly však přerušeny ideologickými kampaněmi 50. let, v nichž byl strukturalismus vřazován do souvislosti jak s formalismem „úpadkových“ avantgard, tak s jazykovědným marrismem; jejich důsledkem bylo M. explicitní popření všech základních strukturalistických principů ve stati *Ke kritice strukturalismu v naší literární vědě*. Věnoval se pak převážně otázkám literární historie a výchově nové generace literárních vědců, a to jak teoretiků, tak literárních historiků; návratem k podnětným tezám svého díla a jejich novým promyšlením podnítil další rozvoj uměnovědy v tzv. pražském neostrukturalismu.

ŠIFRY: jm., J. M., Mř., mř., M-ř., -ý. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Acta litteraria Academiae scientiarum Hungaricae (Budapešť 1962); sb. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 5, Theatralia 1 (1970, franc. překl. nepublik. rozhl. přednášek z 1940); sb. Actes du Huitième congrès international de philosophie à Prague... 1934 (1936); sb. Actes du IVe congrès international des linguistes tenu à Copenhague... 1936 (1938); Akord (1931); sb. Ani labuť ani Lúna (1936); sb. Archives néerlandaises de phonétique expérimentale 8–9 (Harlem 1933); Sborník A. St. Mágrovi k 50. narozeninám 6. dubna 1937 (1937); sb. Le cercle de Prague (Paříž 1969); sb. Co číst ze světových literatur (1961); sb. Les conceptions modernes de la raison 3 (Paříž 1939); ČNM (1925); Časopis pro moderní filologii (1924–36); Čes. literatura (1953–62); Čes. mysl (1941); Čes. slovo (1936); sb. Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); sb. Československé přednášky pro 5. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii (1963); Českosl. výbor obránců míru (1959–62); Čes. deník (Plzeň 1923); sb. Čeština v životě a ve škole (1947); Čin (1934–37); Čtème (1939–42); sb. Čtení o jazyce a poezii (1942); Dějiny a současnost (1960); Deuxième congrès international d'esthétique et de la science de l'art (Paříž 1937, L'individu dans l'art; čes. s tit. Individuum v umění in Studie z estetiky); sb. Dílo Jana Zrzavého 1906–1940 (1941); Divadelní noviny (1966–68); Divadlo (1957); Doba (1946); Estetika (1968); Europa nuova (Řím 1950); Eva (1941); sb. F. X. Šaldovi (b. d., 1932); Hovory o knihách (1939); sb. Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario... oblata (1932, K problémům českého symbolismu. Poezie Karla Hlaváčka); sb. Charles University on Shakespeare (1966); Chodsko (1938); sb. Chudožestvennyj metod i tvorčeskaja individualnosť pisatelja (Moskva 1964); sb. Ilja Erenburg (1951 → Květy 1951); Impuls (1966–67); Informations du Comité tchécoslovaque des partisans de la paix (1957–66, i angl., něm. a špan.); sb. Jarní almanach Kmene (1932); kat. Jindřich Štyrský (1949); sb. Jiří Wolker, příklad naší poezie (1954); sb. Jubilejní výstavy 1952 v Písku (1952); sb. Konference o novinářském díle Jana Ne-

rudy (1959, rozmnož.); Kulturný život (Bratislava 1946); Kvart (1946); Květen (1956); Lid. demokracie (1954); sb. Lidové divadlo v Plzni. Program 10. představení (1920); Lid. noviny (1933–34, 1938–40, 1948–51); Listy (1968); Listy filologické (1929; 1931 Eufonie Theorových Výprav k Já, i sep., 1940 Dialog a monolog); Listy Klubu přátel poezie (1965); Listy pro umění a kritiku (1933–37; 1935 Dialektické rozpory v moderním umění, knižně slovensky Bratislava 1942); Lit. noviny (1931, 1940); Lit. noviny (1953–58, 1965–67); sb. Mahenovi (1933); sb. Mánes mládeži (1937); sb. Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě (Brno 1952); sb. Mélanges linguistiques dédiés au Premier congrès des philologues slaves (1929); Mír (1950–51, 1965–68); Mladá fronta (1946–53, 1961–62); sb. Mladé Československo (1947); Mysl wzpólczesna (Varšava 1947); sb. Na paměť Vladislava Vančury (1947); Nár. divadlo (1949, 1961); Nár. listy (1940); Nár. osvobození (1932); Naše řeč (1926); Naše věda (1927); Nová mysl (1961); Nové Čechy (1930–31); Nové knihy (1968); Nový život (1950–56); sb. O básnickém jazyce (1947); sb. Oheň a růže (1961); Orientace (1968); Otázky divadla a filmu (1946–47); kat. Památník národního písemnictví (1953); Panoráma (1934, 1938–45); Paralele 50 (Paříž 1947–49); Plamen (1963–65); Plán (1929); Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové (1945); Práce (1960–61); Prager Presse (1935); Prager Rundschau; Praha – Moskva; sb. Problémy literárnej avantgardy (Bratislava 1968); Program D 37, 41, 47, pokr. Umělecký měsíčník D 48; sb. Prolegomena scénografické encyklopedie 5 (Scénografický ústav 1971); sb. 1. sjezd slovenských filologů v Praze 1929 (1929, Poetika a stylistika a jejich vztahy k dějinám literatury, O jazyce básnickém); Pravda (Bratislava 1945); Právo lidu (1938); Prospekt k Souboru díla FXŠ (1947 → sb. F. X. Šalda, 1968); Předvoj (1948–51); Přítomnost (1939); sb. Puškin u nás 1799–1949 (1949); Radiojournal (1934); sb. Rapports. Cinquième congrès international des linguistes... 1939 (Brusel 1939); sb. Réunion phonologique internationale tenue à Prague... 1930 (1931); Rozhledy (1933); Rozpravy Aventina (1932); Rudé právo (1934–38, 1945–65); Sborník filologický (1934, Polákova Vznešenost přírody. Pokus o rozbor a vývojové zařazení básnické struktury, i sep.); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, Pokus o slohový rozbor Babičky Boženy Němcové); sb. Sjezd národní kultury 1948 (1948); Slavia (1939); Slawische Rundschau (1939); Slovenská literatúra (Bratislava 1960); Slovenské smery umelecké a kritické (Bratislava 1938, K noetice a poetice surrealismu v malířství → sb. Áno a nie, 1938); Slovo a slovesnost (1935–49); Sociální problémy (1935, pův. verze Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty); sb. Spisovný čeština a jazyková kultura (1932, Jazyk spisovný a jazyk básnický); Stavba (1937, K problému funkcí v architektuře, i sep.); sb. 170 let píseckého gymná-

zia (1948); sb. Stráž míru (1950); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (1940); sb. Studie a práce lingvistické 1. K 60. narozeninám Bohuslava Havránka (1954); Střední škola (1921–24, 1943); Student (1966); Studentský časopis (1935, 1941); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. A. Novákovi k 50. narozeninám (1930); Svob. noviny (1948); sb. 6. mezinárodní sjezd slavistů v Praze (1968); sb. Theater – Divadlo (1965); Tchecoslovaquie (Paříž 1946); sb. Torzo a tajemství Máchova díla (1938, Genetika smyslu v Máchově poezii); sb. Travaux du IXe congrès international de philosophie (Paříž 1937); Tvorba (1945–51, 1957–58, 1970); Učitelství noviny (1952); sb. Účtování a výhledy (1948); Umění (1952); sb. Umění a kritika (1961); Umění všem (Plzeň 1917–22); Univerzita Karlova (1966); sb. Univerzita Karlova v roce 1933–34 (1935), ... 1936–37 (1938); Večerní Praha (1958); Věstník ČSAV (1953–54); sb. Vůdce generací I (1931, Masaryk jako stylisty); sb. Zbirka odgovora na pitanja – Réponses aux questions. Troisième congrès international des slavistes (Bělehrad 1939); sb. Zdeněk Nejedlý a Univerzita Karlova (1953); sb. Zdeňku Nejedlému ČSAV (1953); sb. Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám (1953); Země sovětů (1935); Zlatý máj (1960); – posmrtně: Estetika (1981, 1986, 1988, univ. přednášky); sb. Jevištní řeč a jazyk dramatu (1990); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. D – lit. vědná, roč. 38–39, č. 36–37, 1989/90 (1990, přednáška Máchova a barok, z 1936); sb. La semiotica nei paesi slavi (Milán 1979, ed. C. Prevignano); Slovenská literatúra (Bratislava 1991, část univ. přednášky); sb. Studie o J. M. (1991, univ. přednáška); Tvar (1991, úryvek z univ. přednášky); Wiener slavistischer Almanach (1981, univ. přednášky); vedle toho četná interview, účast v anketách, příspěvky převážně politického rázu v uvedených i v dalších časopisech domácích i zahraničních (viz E. Macek: Soupis díla J. M. in J. M.: Studie z poetiky, 1982). ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce*: Příspěvek k estetice českého verše (1923); Máchův Máj. Estetická studie (1928); Masaryk a řeč (1931, obs. J. M.: Masaryk jako stylisty, R. Jakobson: Jazykové problémy v Masarykově díle); Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty (1936); Sémiologie umění (1937, rozmnož. univerzitní skriptum); Kapitoly z české poetiky 1, 2 (1941); 1. Obecné věci básnictví, 2. K vývoji české poezie a prózy; 2. vyd. 1948 s 3. dílem Máchovské studie); O Vladislavu Vančurovi (b. d., 1946); Úvod do estetiky (1949, rozmnož. univerzitní skriptum); Stranickost ve vědě a v umění (1949); Božena Němcová (1950); Kultura v boji za mír (1951, se statí L. Štolla); O stavu a úkolech literární teorie a kritiky (ref. na 2. sjezdu Svazu českosl. spisovatelů, 1956); Cestami poetiky a estetiky (1971, ed. K. Chvatík a B. Svazil); – posmrtně: O motorickém dění v poezii (1985, ed. M. Jankovič); Příklad poezie: K otázce trvalé platnosti Máchova díla (1991, ed. M. Jankovič, J. Janáčková; nepublik. přednášky ze 30. let); Básnická sémantika (univ. před-

nášky, 1995, ed. M. Procházka). – *Výběry*: Z české literatury (Bratislava 1961); Studie z estetiky (1966, ed. K. Chvatík; obs. i práce knižně nebo vůbec ještě netištěné); Kapitel aus der Poetik (Frankfurt n. M. 1967, ed. a přel. W. Schamschula); Kapitel aus der Aesthetik (Frankfurt n. M. 1970, ed. a přel. W. Schamschula); Wsród znaków i struktur (Varšava 1970, ed. J. Sławiński); La funzione, la norma e il valore estetico come fatti sociali (Turin 1971, ed. a přel. S. Corduas); Arte y semiología (Madrid 1971, ed. a přel. S. M. Fiz, I. P. Hložnik); Výbor z literárně-teoretických statí (1971, rozmnož., ed. M. Procházka); Studien zur strukturalistischen Aesthetik und Poetik (Mnichov 1974, ed. a přel. H. Grönebaum, G. Riff); Studii de estetica (Bukurešť 1974, ed. a přel. C. Barboricá); Čeko kóžo bigakuronšú (Tokio 1975, ed. a přel. T. Hirai, E. Čino); The word and verbal art (New Haven, Londýn 1977, ed. a přel. J. Burbank, P. Steiner); Escritos de estética y semiótica del arte (Barcelona 1977, ed. a přel. A. Anthony Višová); Estetske razprave (Lublana 1978, ed. a přel. F. Jerman); Structure, sign and function (New Haven, Londýn 1978, ed. a přel. J. Burbank, P. Steiner, W. Steiner); Studie z poetiky (1982, ed. K. Chvatík pod jm. H. Mukařovská; obs. i práce dosud knižně a též vůbec netištěné); Kunst, Poetik, Semiotik (Frankfurt n. M. 1989, ed. K. Chvatík); Issledovanija po estetike i teorii iskusstva (Moskva 1994, ed. J. M. Lotman, O. M. Malevič). ■ KORESPONDENCE: in J. Havránek: J. M. a Karlova univerzita (děkanu filoz. fakulty z 1970), sb. Studie o J. M. (1991, s. 32); Dopis J. M. J. Johnovi (z 1943), Estetika 1992, s. 63; in I. Pospíšil, M. Zelenka: René Wellek a meziválečné Československo (R. Wellkovi z 1936; 1996, s. 153). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Slovo a slovesnost (1947–52, s jinými), Čes. literatura (1953–62, s jinými); *sborníky*: Torzo a tajemství Máchova díla (1938), Věčný Máchova (1940, s jinými), Čtení o jazyce a poezii (1942, s B. Havránkem), Dějiny české literatury 1–3 (1959–61, s jinými); *edice*: Stezky. Dokumenty estetického tvoření (1937–38), Národní knihovna (1948–68, s jinými); *spisy*: Dílo F. L. Čelakovského (1946–50), Dílo Vladislava Vančury (1946–50, s I. Olbrachtem), Soubor díla F. X. Šaldy (1947–63, s jinými), Spisy Jana Nerudy (1950–68, s jinými), Spisy Vladislava Vančury (1951–59), Spisy K. H. Máchy (1959–68, s jinými). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Bibliografie československých prací lingvistických a filologických. Část 1 (za léta 1929–35, 1930–37, s jinými); Výbor z prózy Karla Čapka (1934); F. X. Šalda: Boje o zítřek (1948). ■

BIBLIOGRAFIE: R. Havel: Soupis vědeckých prací J. M. do roku 1948, in J. M.: Kapitoly z české poetiky 3 (1948, s. 311); Soupis prací J. M. v letech 1948–51, sb. Janu M. k šedesátce (1952, s. 89); E. Macek: Soupis prací J. M. za léta 1952–61, ČLit 1961, s. 521 + ... za léta 1962–71, ČLit 1971, s. 517 + Soupis díla J. M., in J. M.: Studie z poetiky (1982, s. 835). ■ LITERATURA: sb. Janu M. k šedesátce (1952, ed. F. Černý a B. Havránek); sb. Studie o J. M. (1991,

AUC Praha, *Philologica et historica* 5, 1990, ed. D. Prokop; mj. přísp. J. Havránek, M. Kubínová, R. Chadraba). ■ ● ref. Příspěvek k estetice českého verše: J. V. Sedlák, *ČMF* 10, 1923/24, s. 154 (k tomu J. M., tamtéž s. 312 a J. V. Sedlák, *ČMF* 11, 1924/25, s. 88); A. N. (Novák), *Lumír* 1924, s. 388; vz. (V. Zelinka), *Zvon* 26, 1925/26, s. 223 ●; ● ref. Máchův Máj: K. H. (Hikl), *Naše doba* 36, 1928/29, s. 186; A. M. Piša, *Sever a Východ* 1929, s. 260; K. Svoboda, *Naše věda* 1931, s. 17 ●; ● ref. Masaryk a řeč: Q. Hodura, *NR* 1931, s. 228; S. (B. Slavík), *RA* 7, 1931/32, s. 192; an. (A. M. Piša), *PL* 1. 9. 1932 ●; J. V. Sedlák: ref. studie *Eufonie Theerových Výprav k Já, Lumír* 58, 1931/32, s. 334; B. Novák: *Rozhovor s J. M.*, *RA* 7, 1931/32, s. 225; ● ref. sb. *Spisovná čeština a jazyková kultura: V. Vančura, LitN* 1932, č. 4; F. Soldan, *Rozhledy* 1932, s. 126 (k tomu polemika J. M., tamtéž 1933, s. 2, F. Soldan, s. 25 a J. M., s. 25); B. Václavěk, *Levá fronta* 3, 1932/33, č. 1; F. Trávníček, *Naše věda* 1933, s. 222 ●; ● ref. studie *Polákova Vznešenost přírody: G. (F. Götz), NO* 21. 6. 1934; A. N. (Novák), *LidN* 16. 9. 1934; K. P. (Polák), *PL* 3. 10. 1934; Z. Kalandra, *Tvorba* 1934, s. 102 → *Intelektuál a revoluce* (1994); A. Bém, *ČMF* 21, 1934/35, s. 330; R. Brtáň, *Elán* 5, 1934/35, č. 3; F. X. Šalda, *ŠZáp* 7, 1934/35, s. 59 ●; K. Konrad: *Svár obsahu a formy, Středisko* 1934, s. 56 + *Ještě jednou svár obsahu a formy, tamtéž*, s. 98 → *O revoluční tradici české literatury* (1980); R. Wellek: „*Dějiny českého verše*“ a metody literární historie, *LUK* 1934, s. 437; M. Weingart: *Úvaha o zkoumání českého individuálního jazyka, zvláště básnického, a o tzv. strukturalismu, ČMF* 22, 1935/36, s. 79, 365; Nk (B. Novák): ref. *Obecné zásady a vývoj novočeského verše (Českosl. vlastivěda 3)*, *Magazín DP* 3, 1935/36, s. 156; ● ref. *Estetická funkce...: B. Václavěk, Rozhledy* 1935, s. 249; A. Pospíšilová, *Čin* 1936, s. 389; R. Konečný, *LidN* 21. 7. 1936; st. (J. Strnadel), *Ranní noviny* 25. 9. 1936; J. Popelová, *PL* 14. 11. 1936; V. Navrátil, *LidN* 16. 11. 1936; Nk (B. Novák), *Rozhledy* 1936, s. 228; F. Götz, *LitN* 9, 1936/37, č. 4; vz. (V. Zelinka), *Zvon* 37, 1936/37, s. 55; B. Jedlička, *Nové Čechy* 19, 1936/37, s. 262 ●; ● ref. hesla J. M. v *Ottově slovníku naučném nové doby*: tk. (F. Trávníček), *LidN* 8. 6. 1940; p. (A. M. Piša), *Nár. práce* 4. 9. 1940 ●; ● ref. *Kapitoly z české poetiky* 1, 2: tk. (F. Trávníček), *LidN* 14. 4. 1941 a 18. 2. 1942; AMP. (A. M. Piša), *Nár. práce* 15. 6. 1941, příl.; J. Pilař, *Venkov* 5. 9. 1941; J. Hch. (Heidenreich-Dolanský), *LidN* 11. 11. 1941; V. P. (Poláček), *Panoráma* 1941, s. 104 a 1942, s. 20; O. Králík, *Řád* 1941, s. 428; J. Hrabák, *SaS* 1941, s. 203; vbk. (V. Běhouněk), *Dělnická osvěta* 1942, s. 48; J. Morák, *Řád* 1944, s. 242 ●; M. Bakoš in J. M.: *Dialektické rozpory v modernom umeniu* (Bratislava 1942); an.: *Strukturalismus pro každého. Rozhovor s univ. prof. dr. J. M.*, *Čtme* 1942, s. 55; J. B. Čapek: M. soustava literárněvědná (*Kapitoly* 1, 2), *Naše doba* 50, 1942/43, s. 4 + K. filozofickým základům *Kapitol* J. M., tamtéž, s. 59 + *Poznámky k nové soustavě literárněvědné, tamtéž*, s. 112; ● ref. O Vla-

dislavu Vančurovi: J. Pistorius, *KM* 1946, s. 366; A. Grund, *LF* 1947, s. 50 ●; ● ref. sb. *O básnickém jazyce: M. O. (Otruba), ČMF* 30, 1946/47, s. 265; K. Horálek, *ČMF* 31, 1947/48, příl. *Philologica*, s. 25 ●; ● ref. *Kapitoly z české poetiky* 1–3 (dopl. vyd.): J. Š. Kvapil, *Naše doba* 54, 1947/48, s. 299; Z. Pachovský, *Tvorba* 1948, s. 219, 459; J. Neumann, *Život* 1948, s. 125; F. Götz, *NO* 29. 2. a 8. 6. 1948; A. Sychra, *Svob. noviny* 14. 3. 1948; J. Hrabák, *SaS* 1948, s. 203 ●; F. Černý: J. M. a české divadlo, *Divadlo* 1951, s. 825; F. Vodička: J. M. ptašedesátiletý, *LitN* 1956, č. 47 + *Cesta za poznáním. K vědeckému vývoji J. M.*, *ČLit* 1961, s. 383; F. Černý: *Pan profesor z Břehové ulice, Divadelní noviny* 1961, č. 6; ● k sedmdesátinám: O. Sus, *Plamen* 1961, č. 11; J. Špitzer, *LitN* 1961, č. 45; O. Čepan, *SLit* 1961, s. 498; J. D. Bernal, *ČLit* 1961, s. 382 ●; V. Jílek: *Plzeňská léta J. M.*, *Pravda* (Plzeň) 19. 11. 1961; V. Dostál: *O světovém názoru, básnické individualitě a metodě literárního rozboru, Nová mysl* 1961, s. 103 (k tomu J. M. a R. Parolek, *Nová mysl* 1961, s. 359 a 654); M. Hamada: ref. ant. z české literatury, *Slovenské pohľady* 1962, s. 113; M. Jankovič: *K pojetí sémantického gesta, ČLit* 1965, s. 319; O. Sus: *Příspěvek ke strukturální teorii estetické normy, Estetika* 1966, s. 300; F. Vodička: *Celistvost literárního procesu, Orientace* 1966, č. 3, též sb. *Struktura a smysl literárního díla* (1966); K. Chvatík, F. Vodička in J. M.: *Studie z estetiky* (1966); R. Kalivoda: *Dialektika strukturalismu a dialektika estetiky, K. Chvatík: M. estetika a moderní umění, J. Levý: Československý strukturalismus, vše in sb. Struktura a smysl literárního díla* (1966); ● ref. *Studie z estetiky: B. Svozil, Plamen* 1967, č. 5; L. Novák, *Estetika* 1968, s. 49 ●; F. Kautman: *Strukturalismus v díle J. M.*, *Filoz. časopis* 1967, s. 494 → *Literatura a filozofie* (1968); Z. Nejedlý: *M. estetik (návrh na jmenování M. mimoř. profesorem UK 1936, ed. V. Pekárek), Plamen* 1968, č. 2; O. Sus: *O struktuře. K pojmosloví českého strukturalismu v díle J. M.*, *ČLit* 1968, s. 657; M. Kačer: *Mukařovského termín „sémantické gesto“ a Barthesův „rukopis (écriture)“*, *Filoz. časopis* 1969, s. 90; K. Horálek: *Od lingvistiky k literární vědě a estetice, AUC Praha, Philologica* 4–5, *Slavica Pragensia* 11 (1969, s. 125) + *Tři úvahy o struktuře epiky (čapkovské a vančurovské studie M.)*, *SaS* 1970, s. 125; J. Sławiński in J. M.: *Wsród znaków i struktur* (Varšava 1970); J. Pechar: *Koncepcie a problémy strukturalistické poetiky, Orientace* 1970, s. 54; M. Procházka in J. M.: *Výbor z literárněteoretických statí* (1971); S. Corduas in J. M.: *La funzione, la norma... (Turín 1971); S. M. Fiz, I. P. Hložník in J. M.: Arte y semiología* (Madrid 1971); k-k (F. Kautman): ref. *Cestami poetiky a estetiky, Svob. slovo* 28. 12. 1971; M. Kačer: *Cesta k dialektické estetice a vědě o umění. K osmdesátinám J. M.*, *Interscaena* 1971, č. 5 (i na obálce) a č. 6 (k tomu polemika: S. Šabouk, *Interscaena* 1972, č. 1); K. Bundálek: *Probleme der Dialektik in der Kunst vom Standpunkt Bertold Brechts und J. M.*, sb. *Otázky divadla a filmu* 2,

- SPFF Brno, sv. 155 (1971, s. 63); K. Horálek: K sémantice básnických textů (rozb. dvou M. studií), Jazykovědné aktuality 1971, č. 1–2; J. Polák: Ke vzniku českého literárněvědného strukturalismu, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1973, č. 20; C. Barboričá in J. M.: Studii de estetica (Bukurešť 1974); ● nekrology: K. Hausenblas, saS 1975, s. 248; H. Hrzalová, ČLit 1975, s. 363; (pk) (P. Kovařík), Svob. slovo 12. 2. 1975; M. Pohorský, Věstník ČSAV 1975, s. 146; J. Pokorný, Tvorba 1975, č. 10; an., Bulletin ČSAV 1975, s. 25; A. Kratochvil, NŽ (Řím) 1975, č. 4 ●; J. Polák: K dějinám českého literárněvědného strukturalismu, Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu v Praze, sv. 2, d. 1 (1975, rozmnož.); T. Hirai, E. Čino in J. M.: Čeko kózo bigakuronšů (Tokio 1975); J. Burbank, P. Steiner in J. M.: The word and verbal art (1977); J. Llovet in J. M.: Escritos de estética y semiótica del arte (Barcelona 1977); F. Jerman in J. M.: Estetske rozprave (Lublana 1978); J. Burbank, P. Steiner, W. Steiner in J. M.: Structure, sign and function (1978); M. R. Mayenowa: Classic statements of the semiotic theory of art: M. and Morris, sb. Sound, sign and meaning (Ann Arbor 1978, s. 425); T. G. Winner: J. M.: The beginnings of structural and semiotic aesthetics, tamtéž, s. 433; M. Zeman: Dozrávání marxistické metody svárem se strukturalismem, ČLit 1979, s. 369; K. Horálek: Literární dílo jako artefakt a estetický objekt, tamtéž, s. 393 + Funkční jazykověda, sémiotika a teorie prózy, Bulletin ruského jazyka a literatury 1981, s. 103; M. Pohorský in J. M.: Studie z poetiky (1982); ● ref. ant. Studie z poetiky: J. Pelán, Nové knihy 1983, č. 10; L. Soldán, M. Procházka, oba Tvorba 1983, č. 40, příl. Kmen ●; D. Prokop: Marxistická estetika a strukturalismus J. M., Estetika 1983, s. 237; J. Viewegh: Antipsychologismus v M. literárněvědném strukturalismu, ČLit 1984, s. 97; M. Procházka: Dvě teorie literární historie, Estetika 1984, s. 113; M. Zeman: Ke kritice tzv. strukturalistického marxismu, ČLit 1984, s. 393; E. Bojtár in sb. Slavic Strukturalism (Budapešť 1985); K. Chvatík: J. M. a Pražský lingvistický kroužek, Proměny (New York) 1985, č. 4; L. Vacina: Karel Čapek v kritickém zrcadle J. M., Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1985, č. 24; P. Števček: J. M., Nové knihy 1986, č. 12; R. Chadraha: Odras programových tezí Devětsilu v teorii J. M., Estetika 1987, s. 43; J. Melich: Příspěvek k poznání významu a typu M. antipsychologických tendencí, ČLit 1987, s. 56; M. Pohorský: ref. O motorickém dění v poezii, ČLit 1987, s. 286; K. Srp: Několik poznámek k nevydaným přednáškám J. M., Umění 1988, s. 71; K. Chvatík in J. M.: Kunst, Poetik, Semiotik (Frankfurt n. M. 1989); W. F. Schwarz: M. „sémantické gesto“ – chiméra, alebo prakticky využitelný pojem?, SLit 1989, s. 459; P. Pavlovský: Strukturalismus J. M. a podstata divadla, Divadelní revue 1990, s. 29; J. Doubravová: M. poetický prostor filmu a hudební citace, Film a doba 1990, s. 220; M. Grygar: „Tupý smysl“ a „nezáměrnost“. Poznámky k sémiotice R. Barthesa a J. M., sb. České studie (Amsterdam, Atlanta 1990, s. 173) → Estetika 1991, s. 204; M. Jankovič in Nesamozřejmost smyslu (1991); J. Janáčková, M. Jankovič in J. M.: Příklad poezie (1991); ● ref. Příklad poezie: R. Grebeníčková, Kritický sborník 1991, č. 4; L. Soldán, Svob. slovo 4. 10. 1991; P. Vašák, Nové knihy 1991, č. 41 ●; B. Beneš: Podoby teorie folkloru v díle J. M., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1991, č. 38, s. 53; R. Kalivoda: Cesta estetického myšlení J. M., Estetika 1991, s. 65 ← Zeichen und Funktion (Mnichov 1981); M. Petříček jr.: M. a dekonstrukce, Kritický sborník 1991, č. 4; M. Červenka: J. Mukařovského rozchod se strukturalismem, Tvar 1991, č. 36 → Obléhání zevnitř (1996); Z. Kožmín: M. poetika a situace interpretace, Tvar 1991, č. 41 → Studie a kritiky (1995); H. Schmid: „Trifázový model“ českého literárněvědného strukturalismu, ČLit 1991, s. 193 ← Bochumer Beiträge zur Semiotik, Bochum 1989 (k tomu M. Jankovič: Dílo jako „věc“ a znak, Svět literatury 1993, č. 5, s. 59); M. Červenka: Mukařovského „fonická linie“ a rozbor veršové intonace, ČLit 1991, s. 242; O. Králík: K strukturalistické interpretaci Máchy, ČLit 1991, s. 269 (k tomu polemika z téhož roku: M. Jankovič: Strukturalismus a interpretace, ČLit 1991, s. 277 – obojí připraveno pro ČLit 1970); M. Petříček jr.: Francouzský poststrukturalismus a tradice českého strukturalismu, ČLit 1991, s. 385; S. Ulver: Estetika filmu J. M., Filmový sborník historický 2 (1991, s. 241); ● ref. Konference o strukturalismu k 100. výr. narození J. M.: M. Petříček jr., Přítomnost 1991, č. 10; J. Janáčková, LidN 18. 11. 1991; A. Haman, Čes. jazyk a literatura 42, 1991/92, s. 92; -ORO-, Estetika 1992, s. 55 ●; B. Hoffmann: J. M. a vyučování literatuře, Čes. jazyk a literatura 42, 1991/92, s. 103; J. Viewegh: V. Černý a J. M., Akord 17, 1991/92, č. 6; L. Nový: Bláha a M.: setkání sociologického a literárněvědného strukturalismu, SPFF Brno, ř. B – filoz., 1992, č. 39, s. 101; ČLit 1992, č. 2–3 s přísp. z konference o strukturalismu (o M. zejména K. Hausenblas → Od tvaru k smyslu textu, 1996, s. 129, M. Jankovič, M. Kubínová → Sondy do sémantiky literárního díla, 1995, s. 117, O. M. Malevič, A. Mokrejš, M. Otruba); SLit 1992, č. 5–6 věnované 100. výr. narození J. M. (O. Čepan, A. Fischerová, P. Jiráček, Z. Kožmín, N. Krausová, M. Kubínová → Sondy do sémantiky literárního díla 1995, s. 99, Z. Mathauser, P. Michalovič, M. Tomčík); K. Chvatík: J. M., Roman Jakobson a Pražský lingvistický kroužek, in Melancholie a vzdor (1992) ← Critique (Paříž) 1988, srpen–září; J. Bakoš, M. Harpán, Z. Kalnická, N. Krausová, H. Schmid in sb. Československý strukturalismus a vědecký scientismus (Bratislava 1992); J. Zouhar: Ke vztahu umění a světového názoru v díle J. M., Filoz. časopis 1992, s. 620; R. Ferklová: J. M. Zpráva o pozůstalosti, sb. Literární archiv 25 (1991); V. Černý: Moje poznámky k formalismu-strukturalismu, Kritický sborník 1993, č. 3; J. Jiránek: Nad dílem J. M. (z hlediště muzikologie), Opus musicum 1993, s. 300; R. Grebeníčková: Hans Kelsen a estetická norma (o M. pojetí estetické normy), Kritický sborník

Müldner

1994, č. 2 → Literatura a fiktivní světy 1 (1995); A. A. Hansen-Löwe: J. M. v kontextu „syntetické avantgardy“ a „formálně filozofické školy“ v Rusku. ČLit 1994, s. 451; J. M. Lotman in J. M.: Issledovanija po estetike i teorii iskusstva (1994); M. Kubínová in Sondy do sémantiky literárního díla (1995); J. Mlynárik in Čeští profesori na Slovensku (1995); L. Patera: Koncepce česko-slovenského literárního společenství J. M. v kontextu 30. let, sb. O českém a slovenském literárním kontextu v 19. a 20. století, SPFF Ostrava 1995, sv. 155, č. 2, s. 171; H. Schmid: Zhody a odlišnosti mezi českým štrukturalismem a postmoderním myšlením, Text 1995, č. 3–4 + J. M. Theatertheorie, Balagan (Mnichov) 1995, s. 96; M. Tomčík: J. M. ako metodik literárnej vedy a estetiky, in J. M.: Básnická sémantika (1995); K. Chvatík in Člověk a struktury (1996).

ll

Josef Müldner

* 21. 8. 1880 *Stará Libeň* (Praha-L.)

† 14. 4. 1954 *Praha*

Básník a prozaik, jenž od novoromanticky traktovaných intimních, zejména erotických témat, mysticizujících veršů i próz a obrazů umělecké bohémy dospěl k žánru utopie a posléze k historické beletrii; publicista zaměřený hlavně na politickogeografickou problematiku.

Pocházel z rodiny libeňského lékárníka. Studoval v Praze na gymnáziu v Truhlářské a Křemencově ul. (mat. 1899) a na filoz. fakultě (státní zkoušky z dějepisu a zeměpisu 1906). 1908 obhájil disertaci *Hydrografické a geologické poměry Atlantiku ve světle nejnovějších výzkumů*. Učil na gymnáziích v Uherském Hradišti (1904–05) a na Král. Vinohradech (1908–09) a na reálkách v Lounech (1910–11) a na Král. Vinohradech (od 1911). Počátkem 1. světové války byl odveden a sloužil na srbské, pak na italské frontě. Po návratu 1918 učil dále na vinohradské reálce (1929 byla tato škola přeměněna na reálné gymnázium) až do 1939. – Za studií patřil ke skupině mladých autorů sdružených kolem čas. *Letáky* (krátce je i redigoval), *Moderní život a Srdce*, pak se účastnil podniků Kruhu čes. spisovatelů (příspěvky v alm. *Nová česká poezie*), později však působil (i jako člen výboru) ve Spolku čes. spisovatelů beletristů *Máj* a náležel k okruhu spisovatelů soustředěných kolem časopisu *Zvon*. Hodně cestoval (Polsko, Itálie, Francie, Špa-

nělsko) a sportoval (šerm, jízda na koni atd.). Patřil k zakladatelům Námořní společnosti československé a publicisticky vystupoval na podporu československých územních nároků na Slezsko a slovenského přístupu k pobřeží Baltu a Jadranu.

M. začínal literárně (debutoval 1900 v *Moderní revui*) jako básník novoromantického zaměření. V jeho lyrice převažovaly motivy nenaplněné erotické touhy, tajemných vin a hrozící pomsty, stesku po všem nedosažitelném – dálkách, velkých prožitcích a vášních. Byl přitahován (zvláště ve sbírce *Ztroskotání*) nespoutaností mořského živilu, který určoval i jeho pozdější zájmy geografické a politicko-propagační. Ve svých nejúspěšnějších prozaických dílech, v zachycení tragického životního konce malíře moře Beneše Knüpfera (*Poslední kentaur*) a v historii zrazené milostné touhy (*Zpovědnice dona Juana*), spojoval přebujelý ornamentalismus slovesného výrazu s detailním popisem pocitů a stavů hrdinů v duchu karáskovského „psychismu“. Náznaky mysticismu (víra v reinkarnaci) sblížují ranou poezii s částí povídek v souboru *Smutek políbených* a s románem *Bloudění mnicha Inocence*. Ve 20. letech přispěl M. k vlně utopických látek dvojicí próz o příchodu nové doby ledové (*Zločin doktora Modrana*, *Hvězdná lavina*). Psal však i díla námětově čerpající z všedního života umělecké bohémy (*Útok života*, *Dům u dvou bohyň*). Ke konci života se věnoval historické próze; v ní sice těžil ze svých odborných znalostí slovanského středověku a pobělohorské doby, ale reálná fakta podřizoval romanticky pojaté fabulaci (*Na východ od Labe*, *Zvěd císařův*). Svým dvousvazkovým pamětem z 1. světové války *Zvířata a lidé ve válce*, takřka deníkovým záznamům nejrůznějších, leckdy i podružných skutečností válečného života, dal M. silný akcent nacionální a protiválečný. – *Kniha Dopisy paní du Barry*, označená M. jako překlad z francouzštiny (s doplňujícími, leč značně znejasňujícími a stěží identifikovatelnými údaji o tom, že první knižní vydání z konce 18. století, z něhož byl údajně pořízen český překlad, našel v jakési dubrovnické knihovně „anonym“ *Adrien Stalio*), byla soudobou kritikou vesměs přijata jako akt mystifikace.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dr. Arn. Gram (v čas.), Dr. Kamil Holina, Genz, Gram, Jiří Dostal (Letáky), Josef Roman Šíma, Josef R. Šíma, J. R. Šíma; Dr. J. M., Dr. M., -er. (zejm. v Nezávislých listech), -ld

(zejm. v Nezávislých listech), M. (zejm. v čas. Moře Slovanům!), Red. (ibid.). ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Bezděz (Semily 1934); Časopis Společnosti přátel starožitností českosl. (od 1933); Čes. svět (od 1913); sb. Český věnec Lužici (1946); sb. Důvěrné chvíle (1928); Hlas národa (1902–04); Jitřenka (od 1905); Kalendář Námořní společnosti českosl. (1922); Květy (od 1913); Letáky (1902); Lumír (od 1901); Máj (od 1902); Moderní revue (1900–02; 1900 debut); Moderní život (1902–03); Mor. orlice (Brno); Moře Slovanům! (1925–30); Nár. politika (1929); Nezávislé listy (Plzeň 1902–04); alm. Nová česká poezie (1907); Rozhledy (1900); Sborník Českosl. společnosti zeměpisné (1928); Srdce (1901–04); Světozor (1919–23); Topičův sborník (1919–23); Venkov (1924–28, 1937); Výr. zprávy c. k. českého gymnázia na Král. Vinohradech (1910); Výr. zprávy Druhého státního gymnázia v Praze XII (1929/30, 1930/31); Zátíší (1921–22); Zlatá Praha (1903–18); Zvon (1912–41); Ženský obzor (1936). ■ **KNIŽNĚ. Beletrie:** Návraty (BB 1901); Ztroskotání (BB 1903); Joža Uprka (E 1907); Výčitky (BB 1911); Poslední kentaur (R 1919); Smutek políbených (PP 1920); Zpovědnice dona Juana (P 1922, 1934 upr. a rozšíř. vyd.); Zločin doktora Modrana (R b. d., 1922); Útok života (R 1924); Blouznění mnicha Inocence (R 1924); Dům U dvou bohyň (R 1924); Hvězdná lavina (R 1926); Křižník Svatý Jiří (film. libreto, 1927); Zvířata a lidé ve válce 1, 2 (paměti, 1928); Riviéra (cestopis, 1928); Po stopách baltických Slovanů (cestopis, 1934); Španělsko včera a dnes (cestopis, 1937); Na východ od Labe (R 1947); Zvěd císařův (R 1948). – *Překlady:* A. Chez-Číž: Americká atletika a Sokolstvo (1920); Dopisy paní du Barry (1921, autorství překladu dub.). – *Ostatní práce:* Území Československé republiky a moře (politickogeografická studie, b. d., 1919); Námořní společnost československá, její vznik a úkoly (1920); Moderní tance (příručka, 1923); Slovanský přístup k moři (politickogeografická studie, 1926); Náš stát ve vývoji světových dějin (politickogeografická studie, 1946). – *Souborná vydání:* Souborné vydání spisů J. M. (různá nakladatelství, 1919–34, 15 sv.); Sebrané spisy J. M. (Osvětový odbor Družiny dobrovolců českosl. zahraničního vojska, 1934–35, 2 sv.). ■ **REDIGOVANÝ časopis:** Moře Slovanům! (1925–27); *almanach:* Letáky (1902, červenec–září). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Jan Myllner z Milhauzu (edice dopisů a dokumentů, 1934). ■

LITERATURA: ● ref. Návraty: J. Karásek, MR 1900/01, sv. 12, s. 241; L., Zvon 1, 1900/01, s. 346; O. Šimek, Lumír 29, 1900/01, s. 423; O. Theer, Srdce 1, 1901/02, s. 53 ●; ● ref. Ztroskotání: V. Dyk, MR 1902/03, sv. 14, s. 265; V. Dresler, Srdce 2, 1902/03, s. 236; x., Přehled 1, 1902/03, s. 345; J. R. (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 304; R. Hašek, Moderní život 1903, s. 88; J. Mahen (polemika s posudkem V. Dreslera v Srdci), Moderní život 1903, s. 159 ●; ● ref. Výčitky: A. Novák, Přehled 10, 1911/12, s. 829; F. Sekanina, Nár. politika 5. 5. 1912 ●; -och- (F. S.

Procházka): ref. Území Československé republiky a moře, Zvon 19, 1918/19, s. 351; ● ref. Poslední kentaur: M. N. (Novotný), Cesta 2, 1919/20, s. 871; O. Sch. (Schäfer), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 210; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 192 ●; ● ref. Smutek políbených: J. H. (Hora), PL 22. 8. 1920; -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 154; J. Krecar, MR 1920/21, sv. 36, s. 113 ●; ● ref. Dopisy paní du Barry: J. Kapras, Čes. revue 14, 1921/22, s. 453; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 323; J. Vrba, Pramen 1922, s. 136 ●; ● ref. Zpovědnice dona Juana: ejč- (J. Krejčí), Naše doba 30, 1922/23, s. 372; -btk- (V. Brtník), Zvon 23, 1922/23, s. 42; K. Sezima, Lumír 1923, s. 524 → Krystaly a průsvity (1928) ●; drb. (J. Borecký): ref. Zločin doktora Modrana, Zvon 23, 1922/23, s. 501; ● ref. Dům U dvou bohyň: kp., PL 5. 10. 1924; J. Krecar, MR 1924/25, sv. 40, s. 16; vz. (V. Zelinka), Zvon 25, 1924/25, s. 54; K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 250; K. Juda, Střední škola 1925, s. 95 ●; ● ref. Blouznění mnicha Inocence: -er., Zvon 25, 1924/25, s. 208; K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 502 ●; ● ref. Útok života: drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 474; K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 502 ●; V. Brtník: ref. Hvězdná lavina, Venkov 18. 8. 1927; drb. (J. Borecký): ref. Zvířata a lidé ve válce, Zvon 29, 1928/29, s. 415 + ref. Riviéra, tamtéž, s. 474; J. Havlasa in Zpovědnice dona Juana (1934); K. J. (Juda): ref. Španělsko včera a dnes, Střední škola 1938, s. 217; -btk- (V. Brtník): K šedesátinám J. M., Zvon 41, 1940/41, s. 27; ● ref. Na východ od Labe: O. Jahoda, KM 1947, s. 330; E. H. (Holas), Lid. kultura 1947, č. 26; jh (J. Husák), Moravskoslezská osvěta 1, 1946/47, s. 327; kmu, LD 10. 5. 1947 ●; zk (Z. Koňák): ref. Zvěd císařův, NO 23. 12. 1948; an.: nekrolog, ČSPS 1954, s. 190; L. Merhaut in Cesty stylizace (1994); P. Jirásek: Autsajdři...?, Host 1997, č. 5.

bd

Müller a spol.

Působnost 1925–1948

Nakladatelství soudobé původní poezie a prózy a regionální literatury v Turnově, vydavatelství revue Sever a Východ; knihtiskárna.

1911 zakoupil velkoobchodník Václav M. upadající knihtiskárnu J. Pilze v Turnově čp. 272 a její odborné vedení svěřil svému veřejnému společníkovi, tiskaři J. Janků. Na počáteční rozmach činnosti, přerušovaný stagnací během 1. světové války, navázala firma počátkem 20. let zejména díky zakázkám pražského nakl. J. Otto (tisk nových vydání titulů jeho kmenové produkce z uchovávaných sazeb). Požadav-

Müller a spol.

ky turnovského grafika K. Vika na tisk jeho barevných dřevorytů si přitom vynutily zvýšenou pozornost k řemeslné kvalitě práce. V březnu 1923 převzala tiskárna vydávání krajského týdeníku Hlasy pojizerské (od 1931 *Pojizerské listy*, vydavatelem byla do 1945). V březnu 1925 zahájila tiskárna za redakce J. Knapa a spolupráce J. Knoba, F. Křeliny a V. Prokūpka vydávání literární revue *Sever a Východ*, k níž byla na podzim t. r. připojena i stejnojmenná knižnice. 1926 se firma podílela na založení Klubu moderních nakladatelů Kmen a setrvala v něm po celou dobu svého trvání. 1927 převzali řízení tiskárny synové a po úmrtí J. Janků od 1925 postupně i společníci Z. M. a V. M. ml. Zdeněk M. (1901–1982), absolvent technického učiliště pro knihtiskaře v Lipsku, řídil tiskárnu odborně, Václav M. ml. (1897–1959), absolvent ekonomické školy, administrativně. 1928 majitelé závod zmodernizovali a rozšířili jej na sousední pozemek v Jičínské ul., 1929 získali ke knihtiskařské koncesi, na jejímž základě doposud nakládali, též koncesi nakladatelskou. Jejich nakladatelská činnost však po zániku čas. *Sever a Východ* 1930 postupně slábla a po ukončení knižnice 1936 se omezovala na občasně tisky s výraznou regionální vazbou. 1933–34 vydávala tiskárna odborný ilustrovaný magazín drogistů *Reklama* a výklad, který v duchu reklamních zásad J. Solara redigoval V. Mizera. Na významu mezitím nabýval tisk knih na zakázku. Po úvodní spolupráci s firmou J. Otto se rozvinul zejména od 2. poloviny 20. let spolu s vlastní nakladatelskou činností. Zákazníky firmy se postupně stala významná pražská nakl. Sfinx (B. Janda), V. Petr, Družstevní práce, Kvasnička a Hampl, Melantrich, L. Kuncíř, J. Albert, J. Svoboda, Topičova edice a V. Žikeš, nakl. krásných knih Symposion (R. Škeřík), Atlantis (J. V. Pojer) a V. Pour, v menší míře i mnohá další. Se zvyšující se náročností zakázek firma věnovala stále větší pozornost grafické úpravě knih. Za spolupráce zakladatelů regionálního sdružení výtvarníků Turnovské dílo K. Vika, K. Kinského a Z. Juny se rychle vypracovala v jednu z nejvýznamnějších českých tiskárn řemeslně dokonale užitkové knihy i bibliofilii a od konce 20. let spoluformovala vnější podobu české knižní produkce. Za krize obezřetným hospodářským vedením minimalizovala ztráty způsobené úpadkem některých nakladatelství. Vysokou kvalitu tisku si udržela i po válce.

1948 byla na tiskárnu uvalena národní správa (nár. správcem se stal tiskař A. Jiran) a 1950 byla začleněna do struktury podniku Severočeské tiskárny Liberec.

Program knižnice *Sever a Východ* (1925–36, 51 sv., red. J. Knap, poslední svazky J. Knob) akcentoval v souladu s programem stejnojmenné revue původní tvorbu oponující životnímu stylu velkoměsta a novodobým uměleckým experimentům příklonem k domácí tradici a k venkovu. Básnickou i prozaickou tvorbu početně výrazně zastupovali autoři s vazbou k severovýchodním Čechám (K. Erban, M. V. Ježková, J. Knap, J. Knob, F. Křelina, J. Opolský, V. Prokūpek, Z. Rón) a dále K. J. Beneš, B. Benešová, L. Blatný, F. Branislav, J. Čarek, J. Kopta, V. Krška, R. Medek, E. F. Mišek, J. V. Sedlák, F. Velkoborský, V. Vyletal, L. N. Zvěřina. Kmenovým autorem knižnice se svými dramaty stal J. Bartoš, eseji a studii o literatuře a divadle přispěli J. Bartoš, E. Jurčinová, J. Knap a M. Rutte. Ojedinelá cizí tvorba byla zastoupena jen románem S. Lagerlöfové, překladem islandské ságy od E. Waltra a výběrem současné německé lyriky od J. Grmely. Po zániku revue pokračovala knižnice nepravidelně a v některých svazcích bez svého názvu několika regionálními tituly a neprofilovým humoristickým románem V. Rady a J. Žáka *Z tajností žižkovského podsvětí*. Po obnovení číslování byla posléze ukončena počátkem 1936 svazkem 51 (verše M. V. Ježkové). – Na úpravě a výzdobě se podíleli zejména turnovští výtvarníci a žáci V. H. Brunnera K. Kinský, Z. Juna a J. Durych, postupně též grafici tradiční orientace F. Duša, A. V. Hrska, R. Lander, A. Moravec, V. Rabas, J. Rambousek, V. Sedláček, V. Silovský aj. Poslední svazky knižnice vyzdobil K. Vik, který v ní též vydal dva cykly vlastních dřevorytů s texty F. Táborského, J. Pekaře a Z. Wirtha a v grafické úpravě A. Nováka. Díla J. Bartoše v knižnici sjednotila unifikovaná obálka J. Štyrského.

KNIŽNICE: *Sever a Východ* (1925–36). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: L. Brůna: *Horské proudy* (1930); V. Bidlo: *Cesta vězně Sergeje* (1933); sb. *Sbohem Josefu Pekařovi* (1937, ed. J. Knob); A. Novák: *Josef Pekař. Jeho cesta domovem a životem* (1938); K. Kovář: *Konstantin Bušek, český malíř, řezbář a ilustrátor* (1940); sb. *Josef Pekař* (1940, ed. J. Hobzek); sb. *Otakar Sommer* (1941, ed. M. Boháček); I. Mikšovič: *Zločin v bouři* (1944). ■ PERIODIKA: *Hlasy pojizerské* (1923 od č. 11 – 1930, pokr.

1931–43 s tit. *Pojizerské listy*); Sever a Východ (1925–30); Reklama a výklad (1933–34). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih vydaných nakladatelstvím M. a spol. (1928). ■ LITERATURA: M. Drašnarová: Knihtiskařská tradice Českého ráje v 19. a první polovině 20. století (dipl. práce Fak. sociál. věd a publicistiky UK, 1972, s bibl.). ■ J. Knap: Profil nakladatelství, *Kmen* 1, 1926/27, s. 100; a.: 25 let knihtiskárny M. a spol. v Turnově (příl. *Pojizerských listů*, 1936).

az

Bohumil Müller viz Jan Greža

F. J. Müller

Působnost 1931–1949

Nakladatelství bibliofilů v Praze, knihtiskařská dílna.

Po celou dobu činnosti podnik sám vedl knižní grafik František Jan M. (* 23. 2. 1896 Záluží u Mostu, † 31. 3. 1967 Praha). Pocházel z hornické rodiny, absolvoval měšťanskou školu, vyučil se typografem v Lounech. Za války 1915–18 pracoval jako topič v lokomotivním depu v Lounech. Od 1923 působil v pražských tiskárnách, kde též graficky upravoval knihy a navrhoval obálky pro různá nakladatelství (od konce 20. let zejména pro nakl. Sfínx – B. Janda, po 1938 hlavně pro Novinu). 1931 zřídil v ul. Na Poříčí 30 na základě knihtiskařské koncese omezené na tisk bibliofilů dílnu a s názvem *Lis knihomilův* (později tak označoval jen první knižnici) zahájil vydávání bibliofilských tisků, které sám redigoval, graficky upravoval a převážně též sám sázel a tiskl na ručním lisu. Od 1934 byl členem Klubu moderních nakladatelů *Kmen*, 1935 zřídil a krátce provozoval v paláci Axa prodejní výstavní síň Galerie živého umění, zaměřenou především na prodej původní grafiky moderních českých umělců (především výtvarných spolupracovníků nakladatelství) méně majetným vrstvám; 1944 přesídlil do Josefovské (dnes Široké) ul. č. 9. Po 1945 M. užíval názvu *Nakladatelství krásných knih*, 1947 získal knihkupeckou a nakladatelskou koncesi a 1948 zřídil knihkupectví v Pařížské ul. č. 1. Následujícího roku nakladatelství likvidovalo. Po 1945 byl M.

zaměstnán ve vydavatelství Rudého práva, později na min. informací a v Státním nakladatelství technické literatury, 1960 odešel do důchodu. V 50. a 60. letech pracoval jako knižní grafik pro různá nakladatelství, zejména pro Státní nakl. krásné literatury a umění.

Nakladatelskou činnost M. zahájil knižnicí *Lis knihomilův* (1931–44, 18 sv.). V nevyhraněném, typicky bibliofilském programu přinášela původní i překladovou, převážně básnickou tvorbu (prozaická řada uvnitř souboru zanikla 1. svazkem) v omezeném počtu výtisků a s původní grafickou výzdobou současných českých výtvarníků. Současnou původní tvorbu v ní zastupovali J. Seifert (Jablko z klína), F. Halas, V. Nezval, J. Pilař, L. Čivrný, ve třech různých překladech (J. B. Čapek, I. Olbracht, I. Hirsch) vyšla v edici *Píseň písní* (u M. celkem čtyřikrát). Na profilu širěji koncipované knižnice *Krásná užitková kniha* (do sv. 2 s názvem *Matka*: 1932–49, 37 sv.) se výrazněji projevil nakladatelovy přátelské kontakty (K. Teige, V. Nezval) i jeho dobová zaujetí jednak surrealismem 2. poloviny 30. let (A. Breton: *Nadja*), jednak městským folklorem (jím uspořádaný sborník *Současná lidová poezie*). Edice obsahla i původní, skrytě aktuální okupační tvorbu (K. Biebl, K. Konrád, V. Nezval, J. Pilař, F. Rachlík, J. Seifert), antické překlady (Seneca aj.) a po válce též revoluční reflexi (J. Fučík, F. Halas, sb. *Ozvěny barikád*, poemy V. Majakovského v překladech J. Taufra). I když většina svazků vyšla v souladu s názvem knižnice ve vyšších nákladech, bylo do ní zařazeno i několik výlučných bibliofilů. Původní básnické tvorbě byly věnovány dvě knižní řady: *Mladá poezie* (1933–46, 5 sv.) přinesla sbírky V. Fischla, H. Malřové, B. Nováka, J. Skořepy a M. Vacíka), knižnice *7 básní* (později též jako *7 vybraných básní*, 1933–46, 9 sv.) ukázky z tvorby vždy jednoho českého autora převážně podle jeho vlastního výběru (P. Bezruč, O. Fischer, P. Kříčka, J. Kvapil, E. Lešehrad, J. Mahen, S. K. Neumann, A. M. Píša, J. Šnobl). Tři edice určené relativně širšímu čtenářskému okruhu se neprosadily. Knihovna *Živé umění* (1933) zanikla již po jediném svazku (monografie H. Volavkové Mikoláš Aleš a česká kniha), třísvazkové beletristické knižnice *Živé mládí* (1934–46, pro mládež) a *Živá četba* (1935–46) přinesly jen nevýrazné tituly. Svobodnému zednářství byla věnována řada *Ráj srdce* (1937, 4 sv., red. F. J. M. a V. Schwarz)

s drobnými texty L. Börna (překl. P. Levit), J. W. Goetha (P. Eisner, O. Fischer), Ch. M. Wielanda (B. Hůla), M. Claudia (M. Hlávka, Z. Münzerová). Mimo knižnice vycházely drobné příležitostné a soukromé tisky a grafická alba. – Původní program výlučných nákladů do 100 výtisků M. důsledně nedodržel. Jednotlivé svazky knižnic měly různé náklady s obecně vzestupnou tendencí, především za válečné konjunktury. Nečetné rozsáhlejší tituly s nákladem přes 500 výtisků se zpravidla tiskly v profesionálních tiskárnách (zejména Průmyslové). Důraz na vzájemný vztah obsahové a výtvarné složky vedl nakladatele k individuálnímu typografickému řešení každého titulu a k individuální volbě výtvarníka. Na výzdobě a ilustracích (převážně původní grafice) se proto podíleli stylově i generačně rozdílní umělci A. Mucha, M. Švabinský, V. Špála, O. Kubín, J. Šíma, Toyen, B. Lacina, V. Zyk-mund, F. Tichý, F. Hudeček, R. Wiesner, K. Lhoták, J. Bauch, V. Tittelbach, A. Prochá-zka, L. Procházková, C. Bouda, L. Jiřincová, I. Rublič, V. Sedláček, A. Strnadel, L. Šimák, K. Štěch, F. Muzika, O. Mrkvička, V. Makovský, O. Sekora aj. Svazky neměly ani v edicích jednotný formát a jednotnou úpravu. Některé tituly (Píseň písní, Jaroslav Seifert) se opakovaly v různých grafických řešeních a s jiným výtvarným doprovodem. Některá originální výtvarná řešení rehabilitovala i inflační bibliofilské tituly (např. Máchův Máj s výzdobou V. Zyk-munda a B. Laciny).

KNIŽNICE: Lis knihomilův (1931–44); Krásná užitková kniha (do sv. 2 s názvem Matka, 1932–49); Živé umění (1933); 7 básní (pokr. 7 vybraných básní, 1933–46); Mladá poezie (1933–46); Živé mládí (1934–46); Živá četba (1935–46); Ráj srdce (1937). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: A. B. Kohout: Bílá noc (1932); P. Bezruč: Ostrava (1934); J. Knob: Umělec domova (1934); S. K. Neumann: Nesloužím (1935); Pověst o Leninovi (1936); A. S. Puškin: Rozmluva nakladatele s básníkem (1936); B. Tomíček: S hlavou obnaženou (1936); K. J. Erben: Věštyně (1939); O. Žižka: Večerní písně pro klavír (1941). ■ PERIODIKA: Dílna (1938). ■

LITERATURA: (-vd-): Zajímavý pokus (o zřízení Galerie živého umění), Rudá záře 5. 3. 1935; F. J. Müller: Výzva, Nár. práce 16. 2. 1939; an.: Tiskařský lis a láska ke knížkám a deset let činnosti tak zvané knihomilské, Nár. práce 19. 2. 1941; B. Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, Marginálie 22, 1949/50, s. 53; J. Řezáč: Konkrétní chvála, Kulturní tvorba 1966, č. 7; (jš) (J. Šmid):

Sedmdesát let F. J. M., RP 23. 2. 1966; K. Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky, Marginálie 1968 (1968, s. 85); J. Javůrek: Česká bibliofilie po roce 1945, tamtéž (s. 106); an.: nekrolog F. J. M., Kulturní tvorba 1967, č. 14.

az

Jan Bohuslav Müller

* 7. 3. 1823 Třebíč

† 21. 2. 1885 Třebíč

Překladatel, historik výtvarného umění; novinář, účastník politického ruchu roku 1848.

Pokřtěn Jan Josef. – Narodil se na třebíčském předměstí Jejkově, otec byl koželuhem. 1835–39 studoval gramatikální třídy gymnázia ve Znojmě. Pro těžkou chorobu studia na rok přerušil a od 1840 navštěvoval humanitní třídy v Brně, kde na něho měl vliv především F. M. Klácel (jeho prostřednictvím se seznámil s A. V. Šemberou, M. Mikšíčkem, s nímž uzavřel celoživotní přátelství, a s V. Vrbíkovou); vlivem F. T. Bratránka se přiklonil ke studiu dějin umění. 1845 odešel M. studovat práva do Prahy, kde se stýkal mj. s K. J. Erbenem, K. Havlíčkem Borovským, B. Němcovou, F. Palackým, V. V. Tomkem a zejména s F. L. Riegrm. 1846 vykonal s Klácelem cestu do Itálie. Z existenčních důvodů odešel 1847 do Vídně, kde studia práv dokončil. 1848 začal přispívat zprávami i překlady ze severských literatur nejprve do Ohéralova Týdeníku, později do Havlíčkových Nár. novin (podílel se na formulaci programových článků o státoprávním spojení Moravy s Čechami). Stal se členem výboru Česko-moravské jednoty ve Vídni a jako její představitel členem deputace moravských měst k císaři; pod vlivem Mikšíčkovým uvažoval o účasti v slovenských dobrovolnických sborech. 1849–51 působil jako vychovatel u knížete Schwarzenberga a hrabat Wallise a Hoyse, 1851–52 byl pomocným zaměstnancem vídeňské dvorní knihovny a od jara 1852 do 1856 vychovatelem u hraběte K. Schönborna-Buchheima. Pro těžkou nervovou chorobu byl 1857 penzionován a žil zabezpečen hraběcím výslužným v Třebíči (s výjimkou pobytu v Brně 1866–67). 1857 získal práci o J. A. Komenském doktorský titul na univerzitě v Jeně. T. r. zažádal na Riegrův podnět o povolení

k vydávání časopisu *Vlast*, které obdržel, pro bezradnost v redakčních i technických otázkách a kvůli nemoci však k vydávání nepřikročil. V 60. letech se stal Riegrovým spolupracovníkem v *Slovníku naučném* (obstarával organizační úkoly a psal podstatnou část uměnovědných statí). 1867 se zúčastnil, fyzicky téměř imobilní, cesty na národopisnou výstavu v Moskvě a Petrohradu, po návratu byl postaven pod policejní dozor. Silící choroba mu v posledních dvou desetiletích života znemožnila kulturní práci.

Návazav na snahy Vocelovy, byl M. prvním českým historikem umění na Moravě, pěstujícím dějiny umění jako samostatný obor české vědy. Poučen německou, anglickou i francouzskou literaturou předmětu publikoval v ČČM monografické studie o výtvarnicích, spojené se soupisem jejich díla (1854 *V. Hollar, rytec*, 1855 *J. Kupecký a jeho díla, Andrea Schiavone a jeho díla, Jiří Julius Klovio, malíř*). Byl prvním českým autorem syntetické práce o řeckém antickém umění (*Historie řecké plastiky v stručném přehledu*) a podílel se na vzniku *Názorného atlasu k Slovníku naučnému*, jehož první svazek, věnovaný výtvarnému umění, zpracoval. Méně významná je M. beletristická činnost, spočívající v občasných překladech zejména z tehdy moderních evropských autorů (H. Ch. Andersen, A. Manzoni, G. Sandová); převody *Dějin florentinských N. Machiavelliho* a *Frithiofs sagy E. Tegnéra* zůstaly v rukopise.

ŠIFRY: J. B. M., M. (Týdeník 1848). ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1854–55); Lumír (1851 překl. G. Sand: Čertova bažina, 1854); Mor. orlice (Brno 1867, ref. o petrohradské Ermitáži); Nár. noviny (1848); Týdeník (Brno 1848, mj. překl. H. Ch. Andersen: Obrázky); Vesna (Víděň 1851, překl. A. Manzoni: Óda na smrt Napoleonovu). ■ KNIŽNĚ. *Práce o umění: Historie řecké plastiky v stručném přehledu* (Památky archeologické 7, 1861); *Názorný atlas k Slovníku naučnému 1. Výtvarné umění* (1867). – *Překlad: H. Ch. Andersen: Improvizátor* (1851). ■ KORESPONDENCE: in J. Heidler: Příspěvky k listáři F. L. Riegra 1 (vzáj. korespondence z 1858–60; 1924). ■

LITERATURA: ● nekrology: an., List ze západní Moravy, 1885, č. 13–14; an., Lit. listy 1885, s. 93; V. V. Zelený, *Osvěta* 1885, s. 376 ●; sh (P. Váša): List Frant. Lad. Riegra moravskému příteli, *LidN* 3. 3. 1928; I. Pfaff: J. B. M. a české národní hnutí, *Vlastivědný sborník Vysočiny* 3, 1959, s. 155.

Václav Müller

* 6. 9. 1910 *Velký Bor* u Netolic

† 4. 8. 1984 *Příbram*

Prozaik tematicky i hodnotově spjatý s krajinou a lidmi jižních Čech, autor próz a divadelních her pro mládež, jazykovědných a metodických příruček, regionální publicista.

Syn lesního dělníka. Studoval na gymnáziu v Prachaticích (mat. 1929) a na Filoz. fakultě UK v Praze (1929–34, obory čeština – francouzština). Učil na vyšší zemědělské škole v Roudnici n. Lab. (1934–36) a na reálném gymnáziu v Telči (od 1936). 1941–42 byl internován v jihlavské věznici gestapa; 1944–45 byl pracovní nasazen v Plotišti n. Lab. u Hradce Král. Od 1945 působil v Příbrami, nejdříve na učitelském ústavu (do 1948), pak na gymnáziu (od 1953 jako zástupce ředitele a od 1970 jako ředitel); do důchodu odešel 1971. Podnikl několik zahraničních cest za účelem studijním (Francie, Rakousko) i rekreačním (Bulharsko, Jugoslávie, Sovětský svaz). V příbramském regionu vyvíjel intenzivní kulturní a osvětovou činnost (přednášky, besedy, organizace kulturních akcí, amatérské divadlo apod.).

M. začínal ve Studentském časopisu jako básník a příležitostně verše uveřejňoval i později v regionálních publikacích. Jeho knižně vydaná tvorba vznikala ve dvou etapách. Ve 40. letech se představil jako autor venkovské prózy s tragickými syžety rodinných rozvratů, nešťastných lásek a vinou obtíženého svědomí. Zprvu je traktoval lyrickým, bohatě metaforizovaným slohem (*Svlačec kolem stébla*), nad tvárnými ambicemi však časem převládla tendence k nekomplikovanému vypravěčství tzv. lidové četby (*Řešeto času*). Oslavou tradičních selských ctností – lásky k půdě, pracovitosti a věrnosti odkazu předků – mají M. raná díla blízko k ruralismu. Krajinný rámeček jižních Čech a adorace prostých lidí houževnatě překonávajících nepříznivý životní osud charakterizují i druhou etapu M. tvorby, která má konfesijní tvářnost a opírá se o stylizované autobiografické motivy. V novelistickém triptychu *Soukromá hájemství* a v souboru *Šílení střelci* autor využívá vzpomínek z dětství a mládí, portrétuje své rodiče a lidi s duší tragicky poznamenanou zážitky ze světových válek. V obou prozaických celcích se prosazuje

dt

výrazná melodická a kompoziční instrumentace (litanická dikce a technika „nekonečné věty“ rozbíjející hranice mezi subjektem vypravěče a postavami, hudebnost v rovině tematické i výrazové, variace a vzájemné zrcadlení motivů). V rodinné kronice *Hledači jistot*, pokoušející se o širší pohled na proměny česko-německého Pošumaví v posledním století, je již lyrismus nálady a prožitku zatlačován do pozadí ideovou proklamativností a dějinnou ilustrací. – M. hry a prózy pro děti a mládež jsou výrazně didaktické a přimykají se tak k jeho pracím pedagogickým a osvětovým (jazykové příručky, příspěvky a studie z metodiky vyučování českého jazyka a literatury).

PSEUDONYM: M. Borský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cizí jazyky ve škole (1965, 1967); Čes. dělník (příl. Lidé práce, 1943–45); Čes. jazyk, pokr. Čes. jazyk a literatura (1950–69); Čtenář (1966–67); Filmové a televizní noviny (1968); Host do domu (1968–70); Jihočes. kultura (1945); Jihočes. pravda (Čes. Budějovice 1960); sb. Kahanec na palci (Příbram 1959); Květy (1977); Lid. demokracie (1967); Lit. měsíčník (1974–77); Lit. noviny (1967); Literatura ve škole (1954–58); sb. Město stříbra a slávy starých hornických tradic (Příbram 1966; též jazyk. úprava); sb. Na pomoc literární výchově v 9.–11. postupném ročníku všeobecně vzdělávacích škol (1957); Náš kraj (Příbram 1945–47); Nové Příbramsko (Příbram 1959–71, hlavně divad. kritika); Nový život (1954); Oběžník Kruhu přátel českého jazyka (1950); Od stříbrných hor (Příbram 1946–51; 1948–49 P Partyzán Jarka, 1951 jako samostat. příl. P Četa z okrového stanu); Ochetnické divadlo, pokr. Amatérská scéna (1960, 1964–65); sb. Osvobození. Příbramsko v letech 1945–55 (Příbram 1955); Pionýr (1957, P Cepem a palcátem); Plamen (1967, 1969); Přírodní vědy ve škole (1960); Rudé právo (1960); Sborník statí o vyučování slohu v 6.–11. postupném ročníku (1957); sb. 70 let Příbramské filharmonie (Příbram 1978, rozmnož.); Socialistická škola (1962; 1969 pedagogické čtení Škola očima žáků); Spolek pro zbudování městského divadla v Příbrami (Příbram 1949); Studentský časopis (od 1930); Svoboda (1963–71); Svob. slovo (1946); sb. 65 let Příbramské filharmonie (Příbram 1973); Tvorba (1958–59, 1962, 1972, 1981); Učitelské noviny (1960–64, 1971); Vesnické noviny Příbramska (1955); Výroba a škola (1961); Výr. zpráva reálky v Telči (1938); Zájmy Českomoravské vysočiny (1940–41). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o jazyce*: Svlačec kolem stěbla (R 1943); *Smutná ves* (PP 1944; P Hospodář Koňadra totožná s první částí R Brázda přes kamení); *Brázda přes kamení* (R 1944); *Řešeto času* (R 1946); *Kapičky Silačky* (pohádky, 1946); *Rukověť správné češtiny* (1946); *Jazykové a buditelské úsilí Josefa Jungman-*

na (1949, rozmnož. pro Kruh přátel čes. jazyka); *Lze ve škole naučit slohu?* (1959); *Soukromá hájemství* (PP 1969); *Šílení střelci* (PP 1973); *Hledači jistot* (R 1976). ■ SCÉNICKY. *Hry*: *Čelem k životu* (1952, pseud. M. Borský); *Škola na pochodu* (1952); *Rozbožený trůn* (loutková hra, 1963); *Jak přišel král o korunu* (1968) – vše insc. v Příbrami. ■ REDIGOVANAL *almanach*: 100 let gymnázia v Příbrami 1871–1971 (Příbram 1971). ■

LITERATURA: ● ref. Svlačec kolem stěbla: –kp. (K. Polák), Nár. práce 13. 4. 1944; J. Machoň, LidN 17. 4. 1944 (i ref. *Smutná ves*); jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 52, 1945/46, s. 139 (i ref. *Brázda přes kamení*) ●; V. T. (Tichý): ref. *Brázda přes kamení*, Nár. práce 12. 7. 1944; R. Kap. (Kapounová): ref. *Kapičky Silačky*, Rovnost 22. 12. 1946; ● ref. *Řešeto času*: O. Jahoda, KM 1947, s. 296; jj (J. Janů), Svob. noviny 10. 5. 1947; F. H. (Hampl), Práce 19. 7. 1947; cd (J. Hrabák), Rovnost 26. 7. 1947; bh, *Knihy a čtenáři* 1948, s. 76 ●; ● ref. *Soukromá hájemství*: H. Hrzalová, Tvorba 1969, č. 10; I. Zítková, *Nové knihy* 1969, č. 38; V. Mayer, *Průboj* (Ústí n. Lab.) 18. 9. 1969; M. Jungmann, Práce 24. 9. 1969; Š. Vlašín, RP 3. 12. 1969 ●; P. Poslední: *Vzpomínka jako svěbytná aktivita* (těž o kn. *Soukromá hájemství*), *Orientace* 1970, č. 6; ● ref. *Šílení střelci*: Š. Vlašín, Tvorba 1974, č. 24; J. Pecháček, Lit. měsíčník 1974, č. 9 ●; ● ref. *Hledači jistot*: L. Hrušková, *Večerní Praha* 26. 5. 1976; VěK. (V. Kovářová), *Nové knihy* 1976, č. 21; (iz) (I. Zítková), *Mladá fronta* 9. 7. 1976; M. Veselá, Práce 18. 8. 1976; (vv) (V. Vodák), LD 14. 9. 1976; D. Hubená, Lit. měsíčník 1976, č. 7; Š. Vlašín, Tvorba 1976, č. 34; T. Sedláček, Rovnost 6. 10. 1976 ● ●; k sedmdesátinám: J. Richter, Svoboda (Praha) 10. 9. 1980; D. Holub, Lit. měsíčník 1980, č. 7 ●; (zm): V. M., *Jihočes. pravda* (Čes. Budějovice) 7. 5. 1991.

bd

Vladimír Müller

* 8. 8. 1904 *Praha*

† 2. 10. 1977 *Praha*

Prozaik a dramatik, autor historických románů a povídek i divadelních a rozhlasových her, situovaných většinou do doby a prostředí posledních Rožmberků a do let třicetileté války; divadelní publicista a historik, autor dramatizací a dramaturgických úprav pro jeviště i rozhlas.

Podpisoval se i Vladimír K. (Karel) M. – Otec byl obchodníkem, matka manipulátkou Čes. ženského výrobního spolku. M. navštěvoval reálné gymnázium v Křemencově ul. 1915–23 (5. třídu opakoval) a v Libni (1923–24). Od 1919 vystupoval v ochotnických divadelních

skupinách (mj. hrál 1927 i v několika představeních Vest pocket revue). Po roční vojenské službě studoval od 1925 na Filoz. fakultě UK dějiny moderních literatur se zřetelem k divadlu (disertační práce *Molière v Čechách*, uznána 1929 V. Tillem a F. X. Šaldou, promoce 1930). Od podzimu 1930 působil jako externí a od 1932 jako řádný redaktor kulturní rubriky Nár. listů a zároveň spolupracoval na divadelních heslech Ottova slovníku naučného nové doby a Masarykova naučného slovníku. Od 1936 byl lektorem literárnědramatického oddělení Českosl. rozhlasu, 1937–43 jeho dramaturgem a literárním referentem (uplatnil se i jako režisér), 1943–44 (do uzavření divadel) dramaturgem divadla Uranie; 1945 se do rozhlasu vrátil jako kulturní redaktor, 1946 se stal referentem pro divadlo, rozhlas a literaturu ve Státním úřadu plánovacím, 1947 dramaturgem státního filmu ve výrobní skupině M. Frič – Z. M. Reiman, na podzim 1949 vedoucím dokumentačního oddělení Českosl. divadelního a literárního jednatelství (Dilia). Od 1958, kdy oddělení přešlo do nově vzniklého Divadelního ústavu, žil ve svobodném povolání.

M. se celý život prakticky i teoreticky zabýval divadlem. Ve druhé polovině 20. let začal přispívat do divadelních a literárních časopisů i do novin kritikami inscenací, hereckými medailony a úvahami o stavu dramaturgie a o soudobé divadelní situaci. Později se věnoval historii českého divadla drobnými informativními monografiemi o jeho výrazných osobnostech (V. K. Klicpera, L. Stroupežnický) nebo beletrizující popularizací jeho vývoje (*Vyprávění o Národním divadle*) i jako autor cenných materiálových prací a soupisů (např. k výstavě Český tragéd Eduard Vojan, 1953, nebo ke knize vzpomínek L. Dostalové); významné bylo doplnění a vydání díla *Dějiny českého divadla od J. Vondráčka*, jehož nedokončený druhý svazek podle autorových náčrtů, poznámek a přípravných materiálů dopsal. Zejména v době působení v Českosl. divadelním a literárním jednatelství vydával a většinou dramaturgicky i jazykově upravoval, často s ohledem na menší divadelní a ochotnické soubory, mnoho oblíbených her tradičního českého repertoáru. – Jako autor beletrie s historickými náměty, která nese složitě kombinovanými zápletkami, dramatičností zobrazovaných dějů i podstatným podílem dialogů zřetelné stopy divadelní zkušenosti, vystoupil

M. až na počátku 40. let. Jeho první román *Žebrák s erbem*, jehož osu tvoří bizarní životní příběh veršovce Šimona Lomnického z Budče, v touze po osobním prospěchu hazardujícího s vlastní ctí, se pokouší spojit romaneskní prvky tajemna s hlubší charakteristikou prostředí a doby; na rozdíl od exemplárního odsudku zrady po způsobu dosavadní české beletrie (včetně M. prastrýce J. Svátka) usiluje obohatit pojetí ústřední postavy i zřetelnější psychologickou a sociální motivací. Zálibu v historii jižních Čech, hlavně Treboňska doby posledních Rožmberků, uplatnil M. v dramatu *Rybníkář Kuba*, jehož hrdinou učinil zakladatele jihočeského rybníkářství, rožmberského regenta Krčina z Jelčan, houževnatě bojujícího s nepochopením a úklady za uskutečnění svého převratného díla (v době nacistické okupace bylo jednou z neúspěšnějších a nejhranějších novinek původního repertoáru, později se stalo základem libreta, které pro svou operu Rožmberští rybníkáři z 1958 zpracoval skladatel M. Hájek). Postava Jakuba Krčina se vrací v knize povídek *Pětiletá růže*, evokující ovzduší rudolfínské doby s jejími charakteristickými postavami (alchymista Kelley aj.) kolem císaře na rožmberské Třeboni i na sousedním panství pánů z Hradce (faktografický základ poskytla autorovi kronika Václava Březana). Jako barvitá kulisa epických příběhů se v M. díle často uplatnila bouřlivá doba dramatických zvrátů, jakou byla třicetiletá válka a začínající protireformace. Také zde se protagonisty spleťtých dějů stávají skutečně existující lidé, jejichž lidské osudy, kuse naznačené v suchých záznamech pramenů, M. doplňuje mnoha fiktivními postavami a pokouší se oživit především další bohatou fabulací, a to jak v zkratkovité klasické novele (*Meč a srdce*) nebo rozsáhlejší povídce (*Bloudění Dorotky vojandy*), tak v obsáhlém románu (*Mumraj grošů*, k jehož námětu i k historickému materiálu o zajímavé postavě bohatého jindřichohradeckého kupce 17. století M. přivedl regionální historik J. Muk). Dobový kolorit čtenářsky atraktivních příběhů, využívajících někdy až postupů detektivního žánru (*Neuplatný ortel*), M. vždy dotvářel jemnou archaizací jazyka v dialogu i v řeči vypravěče. – Podstatná část M. literární aktivity byla spojena s působením v rozhlase. Jako rozhlasovou hru uvedl 1942 první verzi *Rybníkáře Kuby*, následně zpracoval (1947) román *Žebrák s erbem* a na námět jedné z po-

vídek sbírky *Vrhcáby osudu* napsal hru Zrádce Ottovalský (1948). Byl autorem literárních pásem, dramatizací (A. Jirásek: Filozofská historie, 1937; A. Dumas: Tři mušketýři, 1938; Z. Winter: Rozina sebranec, 1939; I. Herrmann: U snědeného krámu, 1939; O. Wilde: Canterwillské strašidlo, 1939; J. K. Tyl: Rozina Ruthardová, 1959) a mnoha úprav divadelních her světového repertoáru (W. Shakespeare, Lope de Vega, P. Corneille, Molière, F. Schiller, H. Ibsen, A. Strindberg, B. Björnson, N. V. Gogol, L. N. Tolstoj aj.).

ŠIFRY: -ll-, r., -r, rm, rM, -rM, VKM, vkm., V. M., VM, (VM). ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Cesta (1929–30); Čes. jeviště (1927); Čes. lidové divadlo; Českosl. divadlo (1928–34, 1936); Čteme (1941 V. M., autor Žebráka s erbem, vypráví o sobě); Divadelní a filmové noviny (1960, 1968); Divadlo (1931); Divadlo (1951); Divadlo a hudba (1941–42); L. Dostalova: Herečka vzpomíná (1960, soupis rolí, bibl., doslov); Host (1928); Lid. demokracie (od 1951); Lid. noviny (1942, 1944); Listy pro umění a kritiku (1933, 1935, 1937); Lit. noviny (1931); Nár. a Stavovské divadlo (1926); Nár. listy (od 1930); Nár. osvobození (1935); Nár. práce (1940); Naše zprávy (1939); sb. Nové české divadlo 1930–1932 (1932); Nové knihy (1963); Obrana lidu (1951); sb. Padesát let Městských divadel pražských 1907–1957 (1958); Panoráma (1943); Práce (1948, od 1964); Rozhledy (1933); Rozpravy Aventina (1927); Rozpravy o literatuře a umění; Svět práce (1947, 1949); Svob. Československo (1946); Svob. slovo (1946, 1960); Večerní Praha (1956); Zpravodaj Orbis (1959). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie a práce o literatuře a divadle:* Žebrák s erbem (R 1941, přeprac. vyd. 1946); Rybníkář Kuba (D b. d., 1942, i prem., přeprac. vyd. 1954); Dobrodruh se loučí (D b. d., 1943); Pětilistá růže (PP 1943); Bloudění Dorotky vojandy (P 1946); Meč a srdce (PP 1946); Pověsti stověžatého města (1946); Naši furianti Ladislava Stroupežnického (1947); V. K. Klicpera (1949); Ladislav Stroupežnický (1949); F. A. Šubert (1949); Vojanův Štědrý den (P 1949, ve skutečnosti 1956); Eduard Vojan (1953, s J. Trägrem); Nebohý pan Poděš (D 1958, i prem., na motivy L. Holberga); Na život a na smrt (D 1960); Vyprávění o Národním divadle (1963, s E. Šimkem); Dobrodružství Turčka z Mitrovic (P pro ml., 1964); Mumraj grošů (R 1970); Vrhcáby osudu (PP 1974); – pomrtně: Neúplatný ortel (P 1978). – *Dramatizace a dramaturgické úpravy:* J. Štolba: Na letním bytě (1951); F. F. Šamberk: Palackého třída 27 (1951) + Jedenácté přikázání (1953); A. Jirásek: Pro českou Thalii (1951, podle 2. dílu U nás) + Kolébka (1953); V. K. Klicpera: Rohovín Čtverrohý (1951) + Lhář a jeho rod (1952) + Divotvorný klobouk (1959, změn. vyd. 1961); L. Stroupežnický: Václav Hrobčický z Hrobčic (1953) + Zvíkovský rarášek (1953);

F. A. Šubert: Jan Výrava (1953); J. K. Tyl: Fidlouvačka (1953); C. Goldoni: Paní hostinská (1955); Ch. Dickens: Cvrček u krbu (1956); F. Raimund: Král hor a nevládník (1960); J. J. Kolár: Mravenci (b. d.). – *Překlad:* P. A. C. Beaumarchais: Lazebník sevillský (1950). ■ **KORESPONDENCE:** in V. Vydra: Hercův listář (z 1933); 1956, ed. J. Träger). ■ **REDIGOVANÝ sborník:** Padesát let Městských divadel pražských 1907–1957 (1958, s M. Janišovou, E. Drmolou); *knihy:* J. Frejka: Smích a divadelní maska (1942); B. Stejskal: Divadelní abeceda (1942). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** L. Stroupežnický: Naši furianti, Paní mincmistrová (1950); Z korespondence Jiráska-dramatika (1951); Dvě rokokové povídky ze Shakespeara (Kupec z Venedyku nebo Láska a přátelstvo, Makbet, vůdce šotského vojska) (1954); J. Vondráček: Dějiny českého divadla. Doba obrozenecká 1771–1824 (1956), Doba předbřeznová 1824–1846 (1957). ■

LITERATURA: ● ref. heslo o německém divadelnictví v Ottově slovníku naučném nové doby: m. n. (M. Novotný), LidN 5. 4. 1936; -od, LidN 7. 4. 1936 ●; V. Vinař: Rozhlasová trilogie (dramatizace Tří mušketýřů), Venkov 4. 8. 1938; jd (J. Drda): Dárek v zimním večeru (rozhl. úprava Shakespearovy Zimní pohádky), LidN 12. 1. 1941; ● ref. Žebrák s erbem: jd (J. Drda), LidN 2. 8. 1941; K. P. (Polák), Nár. práce 21. 9. 1941 ●; ● ref. Rybníkář Kuba: os. (O. Srbová), Nár. práce 28. 11. 1942; V. Hloch, Venkov 28. 11. 1942; jp (J. Poch), LidN 30. 6. 1943; J. Šotola: Rozpaky dramaturgie a pokus o východisko (též o hře Rybníkář Kuba), Řád 1943, s. 100 ●; ● ref. Pětilistá růže: N. Bonhardová, Venkov 23. 1. 1944; jč. (J. Černý), LidN 17. 4. 1944 ●; ● ref. Bloudění Dorotky vojandy: kp. (K. Polák), KM 1946, s. 457; G. (F. Götz), NO 24. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 4. 9. 1946; K., Svob. slovo 13. 9. 1946 (i ref. Meč a srdce); ok (O. Kautský), Svob. noviny 21. 11. 1946 ●; ● ref. Meč a srdce: ok (O. Kautský), Svob. noviny 20. 9. 1946; F. Buriánek, Zeměd. noviny 10. 10. 1946; F. H. (Hampl), Práce 29. 12. 1946; kp (K. Polák), PL 24. 1. 1947 ●; KFK: ref. Žebrák s erbem (přeprac. vyd.), Svob. noviny 20. 11. 1946; ● ref. Žebrák s erbem (rozhl. hra): L. Kristen, Mladá fronta 15. 7. 1947; vč (V. Čihák), Obrana lidu 15. 7. 1947 ●; -n-: Padesátka V. M., LitN 1954, č. 32; ● ref. Vyprávění o Nár. divadle: -pá, Kulturní tvorba 1963, č. 11; -sš., Práce 15. 3. 1963 ●; ● k sedmdesátinám: B. Balajka, Práce 7. 8. 1974; J. Š. (Švehla), LD 8. 8. 1974; J. Wenig, Svob. slovo 8. 8. 1974 ●; ● nekrology: (an.:) Svob. slovo 4. 10. 1977; LD 4. 10. 1977 ●; Š. Vlašín: ref. Neúplatný ortel, Tvorba 1978, č. 51; Ns (J. Nečas): k 80. výr. narození, LD 8. 8. 1984.